A kis magyar LEGENDARIUM és Szent István királynak Intelmei

eredetiekből fordította
Tormay Cecilia

Budapest MDCCCCXXX

Szent István és Szent Imre.

KIS MAGYAR
LEGENDÁRIUM
ÉS
SZENT ISTVÁN
KIRÁLYNAK INTELMEI

EREDETIBŐL FORDITOTTA
TORMAY CECILIA

BUDAPEST. MDCCCCXXX.

NIHIL OBSTAT.

Dr. Stephanus Madarász
censor dioecesanus.

Nr. 1539.

IMPRIMATUR.

Strigonii, die 20. Maii 1930.

Justinianus Card. Serédi
Princeps-Primas et Aeppus.

Szent Imre évében

a magyar katholikus ifjúság lelki épülésére

szeretettel felajánlja:

Gróf Klebelsberg Kuno dr.

m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter.

Budapest, 1930.

Ad Lectorem.

KILENCSZÁZÉVES napok és éjszakák szent titkaiból jönnek felénk, nagy szűzi erdők lehajló, uszályos lombjai alatt.

Jön a király és jön az ő fia, és mögöttük jön a barát.

És mentől erősebben gondol rájuk népüknek a szíve, annál világosabban látszanak. Elfoszlik sok megfeledkezések vaksötétje és Szent Márton szent Hegyén megjelenik az ősmonostor a pannon erdők között s az esztergomi parton méltóságosan felemelkedik az ősi egyház, mint tündöklő Krisztusmutató a leboruló ország felett. Kinyílik a régi veszprémi völgy. A beéli remeteség körül széthajlik a bakonyi rengeteg. És megmutatkozik Alba Regia márvány bazilikája, a Vasas hegy gyökerei felett a legendák pécsi egyháza s Pécsvárad ódon monostora. És napkeletnek, túl a vizeken, mint távol látomás, felkáprázik a marosmenti síkban Csanád fatornyos városa.

Az erdőn hosszan, háborítatlanul visszhangzik a fejszecsapás. Kis fatemplomokat ácsolnak fenn a halmokon. Egy monostor zörgetője magányosan neszel az elzárkózott vadonban. És éjszakánként az álomra hajlott nagy birodalomban csak templomi mécsek virrasztanak, csak egy-egy könyvíró barát előtt ég jámbor mécsvilág.

Ősi alapítólevelek, viaszpecsétes adományozó írások, törvénykönyvek, krónikák elvékonyult aranyló pergaméniin bizonnyal kötöttebbek, kétségtelenebbek és hitelesebbek a középkor adatai, de a könyvíró barátok legendáiban hitelesebb maga a középkor élete.

Amott adat az írás, emitt élet az írás, megmásíthatatlanul megóvott, majd ezer év előtti élet, melyből érintetlenül kihallatszik a hang, a szó, az öröm, a sóhajtás. Ide morajlik a királyt koronázó nép örömrivalgása az esztergomi dunai rév felől. Hallatszik Szent Imre fiatal hangjának fájdalmas kiáltása a veszprémi egyház éjszakáján és úttalan utakon szent Gellért szekérkéjének a neszelése is s a malom zörgése, melyet annak az asszonynak a keze hajtott, akiről először jegyezték fel e világon, hogy magyar éneket énekelt.

És hallatszik a király szava. A templomi

homályból kihangzik Szent István hangja, mikor a Boldogasszonynak oltalmába ajánlja Magyarországot.

A hangok megrendítő hatalmából egyszerre rejtélyesen szinte már minden látszik is. Egyre tisztábban körvonalozódnak a szent és fejedelmi jelenések. A fejük tartása, az arcuk vágása. S mint messze mezők felett elszálló lepke, idelátszik a legendákból egy-egy régesrégi mosoly, egy lecsorduló régi könny, egy lassan író erős kéz az alapítólevelek és törvények pergaméniin s a napsütésben felcsillámló vékony aranyfonál, mely a veszprémvölgyi csendben az ősi palástón himez írást.

A legendák mécsvilága a király arcára hull. Ősi, fejedelmi vére és szép anyjának, a gyönyörű Saroltnak, a „fehér menyértnek" szépsége rajzolta a maga képmására a szent királyi arcot, melyben a lángész véste meg a homlok vonalát s a krisztusi hit borította irgalmas szelíd ragyogását a nagy sötét szemek hallgatag ázsiai gőgje fölé. És a fia, mint karcsú ampulla, olyan nyúlánk és a szeme, ki tudja, talán kék: császári vérből való anyja öröksége. S a barát, Csanád első püspöke, Magyarország szent vértanuja . . . Gyönge testű, alacsony növésű, gyors mozdulatú hajdani ve-

lencei nemes. Sok önsanyargatástól és virrasztástól halvány, beesett az arca, de a hangja szép és lángoló és akik hallják, — nézik őt. Nézi a király és a nép, és mondják: imé az ige fejedelme.

Azok a kegyes életű, névtelen barátok, akik a legendákat megírták, csak annyit írtak meg őróluk, amennyit belőlük monostorházuk ablakán át megláttak. Teljes nagyságuk és ősi hagyományoktól lázadó és új világosságoktól vakító roppant hátterük nem fért bele egészen a kicsiny monostorablakok látókörébe. De ami belefért és amit ők leírtak, az örökbecsű erőforrása a magyar életnek és az emberiségnek. Nagy küldetése fenséges hitét, ősi ereje tiszta önérzetét és fennmaradása bizodalmát meríthetí belőle az ő népük és áhítatot és intést meríthet az egész kereszténység.

Sohase feledje senki, hogy magyar volt a világnak első szent királya. Magyar lángész volt, aki a földnek e darabján megállitotta a nyughatatlan szenvedő örvénylést és a hajszolt és hajszoló népözönlések háborgó vándorútjának kellő közepén állandó birodalmat és állandó egyensúlyt teremtett. Szent jobbjába emelten diadalmasan ő vitte Krisztus világosságát a sötét rémlátó kelet felé. A megkötött földön,

több mint kilencszáz év óta viharral dacoló, ledönthetetlen templomot és várat ő teremtett egyetlen rövid emberi lét határain belül. Utat vágott a vadonba, mely ma is kijelölt útja népének. Törvényt alkotott, mely ma is törvény. Intelmeket adott fiának, melyek ma is intelmei a kései fiaknak. És olyan lelki fegyvereket hagyott örökül népére, melyekkel mindég akkor győz, ha elveszik tőle a csaták fegyvereit. Országa határaiban és fajának erkölcsi erejében pedig olyan bástyát hagyott az emberiségre, mely ha leomlik, romjai felett feltarthatatlanul elönti a Nyugatot a Kelet és világrendjét mindenestől elnyeli.

És az alkotó Szent István emberfeletti alkotásának kapujában ott áll tulajdon fia, aki a tisztaság, a lemondás, az áldozat és szenvedés jegyében mintegy megváltotta a továbbhaladó magyar életet.

Szent Imre vére nem ömlött ki a hitért, de a veszprémi éjszakán mégis lehajlott reá a pálmaág, mikor a nagy fogadalom percében ereiben örökre jövőtelenné lett a legszebb magyar vér, hogy népe számára örökre jelképpé váljék a legszebb magyar lélek, mely győzni tud a mulandó anyag felett. Benne a csaták és harcok mezőinek magyar hőse először vívja

meg e földön kizárólagosan lélekben a csatát és győz fegyvertelenül, mint ahogy a harcmezőn fegyveresen győztek fajának ősei és utódai.

Az Árpádok lángeszű óriásainak sora, mint roppant, lángoló hegylánc emelkedik ki népünk történetéből s mint akár a Kárpátok óriásai a rónák felett, ott vannak ők mindennek a hátterében, ami voltunk, vagyunk és ami a végzetünk. E gránitóriások között áll a hallgatag fehér sziklaszál, aki más volt, mint a többi csúcs és mégis közülük való, mégis hozzájuk tartozó.

Mert harcos Szent Imre is, a láthatatlan erő hallgatag hőse, kinek tisztasága nem a középkori monostoroknak árnyékában élő, bezárt aszkéta virág, hanem a szabad pusztai szelek napsütötte ősmagyar vitézségének megkeresztelkedett hősiessége.

Nincs emberi hit, még emberi eszmény sincs vértanuság nélkül, mert a földön csak az az eszme maradandó életü, amelyért van, aki meghalni tud. Szent Imrében a vér jövője halt meg a hitért. Belső áldozattal így pecsételte meg ő fajának a krisztusi hithez való hűségét. Megpecsételte láthatatlan vérrel de mégis a magyar vérnek tanuságtevésével, mely fölött évszázadról évszázadra hangzik az Úrhoz szálló

veszprémi kiáltás: Úr Isten . . . végezzed el Te kedvedet bennem!

E kiáltás forrása felett megjelenik Szent Gellért képe és átvilágitja a rejtélyes veszprémi homályt.

A magyarok földjén Szent István épitette az oltárt, Szent Imre tette rá az áldozatot és Szent Gellért gyújtotta meg felette az öröktűzet.

Távol idegen országból, messze partokról a tenger felett, mint titokzatos Erőtől hajtott tiszta láng jött el Magyarországba a Szent Földre induló barát. Jött, tengeri szelek zúgásában, akaratán kívül. Szállt vizeken, hegyek között, vad folyók sodra felett ismeretlen térségeken — a Duna völgyéig. És itt megállt a láng és a Szent Lélek erejéből a néki idegen népnek hirdetni tudta az Igét s a másnyelvben születettek megértették őt. Ezért hajlitották el a szelek a tengeren hajójának irányát, ezért kellett eljönnie Szent István országába, hogy téritsen és tanitson s mikor majd felindul a lázadás szelleme, a pogány diadalnak útját szent vérével ő torlaszolja el, ő akit kiküldött az Úr, hogy Krisztus hitének vértanuja, de egy sokatvádolt népnek is tanuja legyen. Beszédes szent tanuságtevője az ő pannonjainak, akiket szeretett, és annak a megrágalmazott magyar élet-

nek, melynek vadsága már az ő idejében sem volt vadabb, mint a kor egyéb népeié, de a jósága jobb volt, mint a többieké. Szent Adalbert, kinek családját kiirtották a csehek, aki a poroszoknál vértanuságot szenvedett, közben a pogány magyar fejedelemnél és az ő népénél oltalmat és vendégszeretetet talált. Ilyen magyar életről tesz tanuságot Szent Gellért is, mialatt évről évre bántatlanul jár a nép között és útközben nem kémleli riadozón az elmaradozó erdők sürüjét, de haladó szekérkéjén veszteg ülve, ismét és ismét nyugodalmasan olvasgatja a könyveit . . .

Elgondolkodón áll meg a legenda olvasója s egy pillanatra úgy rémlik neki, hiszen még ma is találkozni lehet vele végetlen, poros, forró szegény magyar utakon, csak nem jut mindjárt az ember eszébe, hogy ő volt, aki mellettünk vágtató porfelhőben zörgő szekérkén elhaladt.

Igy, ilyen élőn látszik a kilencszáz év előtti élet a könyviró barátok kicsiny monostorablakán át. Látszanak tájak, fatemplomok, erdők, apró klastromi oskolák. Az olvasó számára csak a legendairó barátok nem látszanak. Velük csak az találkozik, aki a viritó rubrumok tövén, betüvetések dülőútján elindul és szótól szóhoz mendegél, forditgatván az ősszö-

veget. Ilyenkor, egy-egy fordulónál meg-megjelennek az eltakart arcú névtelen barátok, akik ájtatos középkori latin nyelvük mögé rejtőzötten, vonakodva fedik fel származásukat. És épen ezért meri most fordítójuk róluk elmondani, hogy Szent István nagyobbik Legendájának írója német barát lehetett, kinek nyelve súlyos és itélete szigorú és aki Szent Adalbert nyomát követve valamelyik cseh bencés monostor kapuján át vette utját Magyarország felé.

Szent Imre herceg legendájának írója minden valószinüség szerint olasz szerzetes volt, nem veszi észre a kor eseményeit, szentje sorsának csak is a misztikuma ihleti s annyit ír meg, amennyit Imre herceg szentfénye megvilágit.

E kis Legendárium két legszebb legendáját azonban kétségtelenül magyar barátok irták. Az ő arcukra is árnyékot vet a felvont csuklya, de az árnyékból olvasás közben mégis magunkon érezzük a mély magyar tekintetet. És az írásokból nem egyszer irgalom szól, mikor magyar eltévelyedéseket kell megbocsájtani. Szent Gellért elragadó legendájából is előbb-ben olykor a latin betük alól a magyar szív és mint a kisebbik Legenda scriptora, ennek a gyönyörü legendának az írója is felidézi a hátteret és azt a magyar életet, mely mellett, mint

távol idegen tájak mellett, sokszor szinte észrevétlenül haladnak el a nagyobbik Legenda és Szent Imre legendájának írói. És mégis az áhitat és a história szent forrásai ezek a legendák, minden keresztény magyar léleknek örök kincsei, mert bennük ők Hárman élnek, akiknek sorsába és küldetésébe beletükrözte az Istenség a maga szent titkának hármas képét.

Szálljanak az ő nyelvükön az ő legendáik és zengjék dicsőségüket, mint ahogy minden szó, még a legalázatosabb is, szárnyát bontva felfelé száll és énekel, ha róluk beszél.

És odafent, fenn magasan, mint egykor régen, Szent Gellért talán most is felnéz könyvéből, melyet ujra és ujra olvas, s ismét mondja, mint legendájában mondotta hű szerzetesének: Walther, hallod-é . . . És talán kérdi: ki az, ki kényszerit, hogy olvasásomat szüntessem? Walther pedig, mint hajdanrégen, lehet, hogy megint mondja néki: egy asszony az, ki énekel s annak a Gazdának a búzáját őrli, akinél mi szálláson vagyunk.

Ha így lenne, akkor e könyv fordítója úgy érezné, hogy talán mégis őrölt egy maroknyit annak a búzájából idelenn, akinél ők Hárman örök szálláson vannak oda fenn. . .

Tormay Cecilia.

SZENT ISTVÁNNAK MAGYARORSZÁG KIRÁLYÁNAK

NAGYOBBIK LEGENDÁJA

Az austriai Szt. Keresztről nevezett monostornak XII. századbeli pergaménás legendáriumából.

Szent István Magyarország Királyának élete.

(1) Minden jóságos adomány és minden tökéletes ajándék felülről való, szállván alá a világosságok Atyjától. Mert semmi jó sem lehet avagy történhet e világon Isten irgalmának jótéte nélkül. Miképen az isteni gondviselés szeme az égieknek nékie szolgáló jóságos cselekedeteit és rendíthetetlen állapotját tetszéssel szemléli, azonképen a bukott embert is irgalmatost szemlélni méltóztatik, mívelkedvén az ő megújhodásán. Ezért is csodálatosképen azt végezte, hogy az, kit maga képének méltóságával ékesítetten teremtett, megtestesülésének szentsége által atyai országának örökösévé váljék. Beteljesedének pátriárcháinknak és prófétáinknak jövendölései mi Megváltónkban, ki is magyarázhatatlanul Szűztől szü-

letett, kereszten szenvedvén és meghalálozván harmad napon feltámadott, tanítványaival negyven napon társalkodván, szemük láttára a magas égbe felméne, ülvén természetesen és hatalmasan Atyjának jobbja felől, és a vígasztaló szent Lelket, ki is Atyjától és Tőle származott, nagyindulatosságú zúgásnak csodálatos eljövetelével, az ő fogadott fiaira bocsátotta. Ki tüzes nyelveknek képében megjelenvén, minden nyelvek tudományát adta nékik és égi hatalmánál fogva csodatételeknek fenséges erejével felmagasztalta őket. Kinek égő szerelmétől lángolón, miképen azt mi Üdvözítőnk nékik elsőbben meghagyta, az Evangéliom tanítása tisztjének követségében mind a világot megjárták, vetvén isteni magvát az Igének. Némelyik közülük országokat királyaikkal, némelyik fejedelemségeket fejedelmeikkel, némelyik országoknak és tartományoknak részeit és vidékeit az ő kormányzóikkal és előljáróikkal térítette a keresztény vallás szolgálatára. És a szent Léleknek felette nagy lángolásától oly igen megerősödött mind a kerek világon az Egyház fundamentoma, hogy maga a világ fő városa Róma és a császári méltóságnak birodalma is nyakát Krisztus hitének alá vetve, hiábavaló tévelygéseiről lemondott. Nem maradt sem ország, sem

pedig nemzet, hol is Krisztusnak irgalmát némelyek be nem fogadták volna. Történt ezenképen, hogy az isteni kegyelem könyörületest letekintett az égből a kárhozat és tudatlanság fiainak Isten tiszteletét nem ismerő, tudatlan és kóborló népére, a magyarokra és egyéb Pannonia földjén lakozókra,[1] hogy tulajdon azokat, kiket örök titkos végzése szerint annakelőtte a keresztények kicsapongásainak megbosszúlására természetes székeikből a napnyugati részekbe kihívott,[2] az eleve rendelt időnek teltével, a hamisság útjáról az igazság ösvényére, a sötétség éjszakájából az örökkévaló jutalmazás reménységére térítse.

(2) Amaz időkben volt egy Gyécsának mondott fejedelem[1], ötödik attól fogva, ki iś magyaroknak Pannoniába való bejövetelükkor első vezérük volt.[2] Kezdetben keményebben és kegyetlenebbül hatalmatost bánt övéivel, de felette könyörületes és bőkezű volt az idegenekkel és kiváltképen a keresztényekkel, jóllehet, ő maga akkoron még a pogány szokást tartotta, mégis a lelki kegyelem fényességének közeledtére a körülvaló istenes tartományoknak minden szomszédaival békességet keresett, melynek annak-

előtte sohasem volt szeretője, miért már ezekből is kiviláglik, ki fiává kívánkozott lenni, mi Üdvözítőnknek az Evangéliomban mondott beszédei szerint: „boldogok a békességesek, mert Isten fiainak fognak mondatni."[3] Ennek kívüle meghagyta, hogy egyéb kereszténveknek, kik az ő országába bejönni akarnak, vendégszeretetnek és békességnek nyájasságát kimutassák, a papoknak és barátoknak engedelmet adott, hogy elébe járulhassanak, kiket is kedvére hallgatván örvendetest örvendezett, hogy az igaz hitnek keble kertjében elvetett magja csírát bocsájt.

(3) Minek többet? Elérkezett az égben elrendelt idő és tulajdon ő, az ő atyjafiaival hivésre tért és megkeresztelkedett,[2] fogadván, hogy minden alattvalóit a keresztény hitre fogná téríteni. Minthogy pedig felette szorgalmaskodott a lázadók megfékezésében és szentségtörő szokásaiknak rontásában és a szent Egyház előmenetelére püspökségeknek felállításában, csodálatos éjszakai látomással vígasztalta őt az Úr, állatván elébe gyönyörűséges ábrázatú ifjút,[2] ki is mondotta neki: „békesség véled, Krisztusnak választottja, meghagyom néked, légy a te búsulásodnak felőle bátorságban, nem néked adatott

véghezvinni azokat, amiken elmélkedel, mert emberi vértől megfertőzöttek a te kezeid. Tőled származand a születendő fiú, kire is az isteni gondviselés rendeléséből mindezeknek elvégzését bízza az Úr. Lészen belőle az Úrnak egyik választott királya, ki a földi élet koronáját elcserélendi az örökkévaló koronával. Ezért is a hozzád lelki követségben elküldendő férfit tisztességgel befogadd, a tisztességgel befogadottat megbecsüljed, félvén az utolsó kárhozat rettegését és a reménységnek szünetlen szerelmétől ragadtatva, mely nem csalatkoztat, intelmeire tetetés nélkül, hívséges szívvel figyelmezzél."

(4) Felserkenvén a fejedelem, az álomnak látomásáról elsőbben az ő szívében, annak utána a Krisztusnak híveivel és az ő övéivel elmélkedőn Istennek hálát adott, kitárt kezekkel alázatost földre borulván, magát, fejedelemségét születendő fiával, könnyek hullatásának közepette annak oltalmába ajánlotta, ki nem aluszik, sem nem szunnyadozik. Miközben ő az Istennek felőle megjövendölt férfiről töprenkedik, jelentik néki, hogy Adalbert, a cseh egyháznak fő papja, feléje veszi útját,[1] hogy az ő megtéréséért és hitében tetetés nélkűl való megerősödéséért Úr Istennek

dícséretére áldozatot bemutasson. Kimondhatatlan örvendezéssel örvendeznek ezeken Krisztusnak új vitézei; a vezér minden híveivel Krisztus növendékének elébe ment, tisztességgel fogadta és miképen látomása őt erre intette, ő istenfélelmének és szerelmének miatta mindenképen kimutatta néki, hogy az engedelmességnek fia lészen. Ennek okából a fejedelemnek meghagyására minden helyeken gyülekezének az ő meg nem szelídített népei, a szent püspök szünetlenül int, téríttetnek és kereszteltetnek az országnak fiai, állíttatnak sok helyeken szent egyházak.[2] Ama világosság, mely megvilágosít minden embereket, elűzvén a sötétséget, kezde Magyarországon fényeskedni és ímé, szavai a jövendölésnek beteljesültek, mondván: a pogányság népe mely sötétségben bolyongott láta nagy világosságot, eme láthatatlan világosságnak világossága a Krisztus, kit pogányok meglátni akkor érdemeltek, mikor a sötétségből előhívatván, Őt igaz világosságnak, igaz Istennek és embernek teljességgel hitték.

(5.) Ezenközben megszületék a fejedelemnek az Úrtól megjövendölt fia, kit is a próféta szerint elsőbben ismert az Úr, mintsem hogy anyja

méhében fogantatott volna.[1] Eme fiút az Istennek előtte kedves Adalbert püspök, az ő hitének igazsága szerint felkente olajjal, megkeresztelte és befogadta.[2] Adatott néki Stephanusnak, vagyis Istvánnak neve, nem hisszük, hogy ez Isten akaratának kívüle történt volna. Mert István jelentése görögül az, mi latinul: koronázott. Kedvére vala tudniillik Istennek, hogy ő a jelenvaló életben hatalmatost uralkodjék és végezte felőle, hogy őt a jövendő életben az örökkévaló boldogságnak koronájával ékesíti az örök élet el nem múló dicsőségének elnyerésére. Növekedett a kisded királyi neveléssel tápláltatván[3] és mikor a gyermekkoron áthaladt, mikor ifjúságának első garádicsára felhágott, ő atyja összehívta Magyarországnak fő embereit a következő renddel,[4] a közös tanácskozás végzéséből fiát, az utána majdan uralkodó Istvánt, a népnek élére állította és ennek megerősítésére külön-külön mindenektől az ő hittevésüket vette. Ezeknek utána napjai beteltével az Úr megtestesülésének DCCCCXCVII. esztendejében az élet hitvány örömeit égi örömmel cserélte fel, és tulajdon amaz esztendőben boldog Adalbert püspök Isten igéjének hirdetésére bement oroszok földjére hol is a vértanuság pálmájával koronáztatott.

(6) Mikoron is a pannoniai ország már a boldog ifjú akaratára figyelmezett, ő a körülvaló népekkel a hittevéssel kötött békességet megerősítette, hogy amiket is elméjében forgat vala, azokat a kereszténységnek új palántálásában bátorságosabban végre is vihesse. De minden jónak ellensége, az irígységgel és gonoszsággal teljes ördög, hogy Krisztus növendékének szent eltökélését rontsa, ellene belső háborúságot támasztott,[1] mikor is sugalására a pogány nép vonakodván nyakát a keresztény hit igájának alá vetni, azon mesterkedék, hogy vezéreivel egyetemben kivonja magát uralma alól.[2] Ezeket mindnyájukat a dicsőséges kereszt jelének oltalmával és Isten anyjának, az örökké szűz Máriának érdemeiért, az Úr kedves püspökének Mártonnak és a szent vértanúnak Györgynek zászlaja alatt, vezéreiknek leöletése után legott maga szolgálatára hajlította[3] és a keresztelő vízben megferedetteket, osztatván nékik hívséges papoknak általa az üdvösségnek intelmeit, az egy Isten tiszteletére kényszeritette.[4]

(7.) Minek utána Krisztus vitéze, az ő ellenségeit legyőzte, lelki örömmel telten eltökélte magában, hogy elméjének minden tehetsé-

gével az Evangéliom magvának befogadására adja magát. Alamizsnálkodásokkal és könyörgésekkel töltvén idejét, sokszor az egyháznak pádimentomára leborulva könnyeknek hullatásával bízta Isten akaratjára az ő eltökélésének teljesedését, hogy ő, ki is nélküle mit sem cselekedhetnék, rendelése teljesítésének segedelmével és jóságos cselekedeteknek gyakorlásával feltett jószándékát véghez vihesse. Mivelhogy ezeknek kezdésére és végzésére Krisztus híveinek tanácsára volt szüksége, kívánságát kikiáltóinak és leveleinek általa minden tájakon elhíresztelte. Ennek utána, buzdíttatván a vígasztaló szent Léleknek sugalásától, sok oltárospapok és egyházi emberek elhagyták az ő székhelyüket, választván a zarándoklást; apátok és barátok nem kívánkozván semmi javakra, hanemha csak arra, hogy a felette buzgóságos fejedelem oltalma alatt reguláiknak szerinte éljenek. Eljöve közéjük a jámbor életű Ascherik atya[1] is az ő tanítványaival, kiknek egyike, akit mondottak Bonifácnak, később Ascherik atya helyébe apáttá választatván, mikor a boldog királynak általa az Ige hirdetésére Magyarország alsó részeibe kiküldetett, nyakán karddal sújtatván, jóllehet tovább élt, nem fosztatott meg a vértanúság érdemétől. Jövének egyebek is ketten lengyelek földjéről,

kik remete életet választottak, mivelhogy kedvükre vala az elmélkedés. Közülük egyik, kit Andrásnak mondottak,[2] hitvallásának érdeméért, mívelvén általa az Úr csodáknak bizonyságtévő jeleit, felvétetett az angyalok karába, a másik, Benedek, vérét Krisztusért ontván, csodálatosan megkoszorúztatott.[3] Ascherik apát övéivel tisztességgel befogadtatván, a Vasas hegy tövében, szent Benedek atyáról nevezett monostort épített,[4] hol is a monostori gyülekezet, a regulának szerinte való fegyelemben, mai napig virágozván, ideigvaló bőségnek táplálékában bővelkedvén, semmi egyébben nem szűkölködik, csak hogy maga és egyebek lábait az Evangéliomnak szerinte megmosogassa.

(8) Mind ezekkel Istennek szolgája, a felette keresztény fejedelem némi napon közösen mindenekkel, egyébkor külön-külön egyikükkel tanácskozván, a tartományokat tíz püspökségre osztotta, végezvén, hogy az esztergombeli a római apostoli széknek helybenhagyásával és megerősitésével az egyéb püspökségeknek fő széke és mestere leend.[1] Ennek élére, egyházi törvények szerint való választással, püspöki méltóságú infulával ékesítetten, a felül mondott

tisztelendő Ascherik apátot állította. Kinek tanácsából az egyéb székeket az atyák gondviselésére és gyámolítására bízta. Minden helyeken megvetik fundamentumait a szentegyházaknak, kanonokoknak kolostorai támadnak, virágoznak a regula szerint élő kanonokok gyülekezeteinek kolostorai. Az Isten szolgáinak nagy özönlésük támad mindenfelől, kik a felette bőkezű fejedelemhez való kívánkozásukért elnyerték kegyes befogadásuknak vígasztalását. És, mert hogy Pannonia boldog Márton püspöknek születése által dicsőíttetik, kinek érdemeiért is a Krisztushoz hívséges király, miképen már mondottuk, az ellenségen győzelmet vett, Isten előtt kedves tanácsot tartván a szent püspöknek telke mellett a szent hegynek mondott helyen,[2] ennek nevéről nevezett monostort rakott, azt bőséges birtokokkal és jövedelmekkel és minden szükségesekkel ellátta, miket is, a megtértek akaratával, a dézsmaszedésekkel hasonlatossá tett a püspökségekhez.[3]

(9) Atyjának halála után ötödik esztendőben, ezenképen akarván az isteni kegyelem, minekutána elhozták az apostoli áldásnak leveleit, a püspökök a papsággal, az ispánok a néppel illő

dícséreteket nagy fennhangon kiáltozván az Istennek kedves Istvánt királynak kikiáltják és a szent kenettel felkentet királyi méltóságú koronával szerencsésen megkoronázzák.[1] Az uralkodói méltóság jelének vétele után pediglen, hogy ő milyen életű és megfontolású férfi volt, bizonyságot tesz Magyarország püspökeivel és fő embereivel alkotott törvénykönyve, hol is, tudni méltó, mindennemű ellenkezésnek mérge ellen való orvosságát rendelte.[2] És hogy magát ama békesség fiának bizonyítsa, mely békességgel Krisztus a világot egybe tette, a maradandó törvény aláírásával maradékaira másíthatatlanul hagyta, hogy senki a másikat ellenségesen meg ne támadja, senki az ő ellenségét bírák törvénylátása nélkül ne sértse, özvegyeket és árvákat senki ne nyomorgasson.

(10.) Királyságának társául pediglen, kiváltképen sarjadékainak okáért a felséges méltóságú római császárnak, tudni méltó a szelídségéért kegyesnek mondott Heinriknek Gisla nevezetű húgát vette feleségnek, kit is szent kenettel felkenvén, a koronának viselésében társának kijelentett.[1] Ki is, hogy az isteni tisztelet rendtartásában milyen volt és hogy az Istennek szolgáló gyülekezetek körül jóltevőnek mily gyakorta

mutatkozott, arról sok egyházaknak keresztjei és edényei és csodálatos mívelkedéssel megkészített vagy szőtt dolgai még mai napig is bizonyságot tesznek.[2] Mindenek felett pedig bizonyságot tészen a veszprémbeli püspökség egyháza, melyet is fundamentumától kezdve az Istennek szolgálatára mindenekkel elégségesen, tulajdon ő, aranyban, ezüstben és öltözeteknek-sokaságában jelesen fölékesített.[3] Maga a király pedig a nem régen alapított püspökségeket, az apátságokkal egyetemben földekkel és udvarokkal, szolgákkal és jövedelmekkel királyian ellátta, keresztekkel és edényekkel és egyéb Isten szolgálatára való eszközökkel, annak szerinte, mire kinek-kinek szüksége volt, bőségesen ékesítette. A barátoknak életét és társaságát egyszer egyebekkel, máskoron maga személyében vizsgálva, szorgalmatost figyelte, s a resteket dorgálta, a vigyázókat jószeretetébe vette, a kanonokok tisztét a Krisztusnak és Egyháznak tanítása szerint a püspököknek gondviselésébe ajánlotta, miképen apostol, mindeneknek mindeneket cselekedett, hogy mindeneket megnyerjen.

(11) Eme férfi hívséges volt mind az ő cselekedeteiben, magát Istennek mindenestől

alávetette, magát országával együtt fogadalomnak és felajánlásnak általa szünetlen könyörgésekkel Isten örökké szűz anyjának, Máriának oltalma alá helyezte, kinek tisztelete és dicsősége oly híres a magyaroknál, hogy eme Szűz mennybemenetelének ünnepét, az ő tulajdon nevének hozzáadása nélkül, nyelvükön Királynéasszony napjának híddogálják.[1] És hogy az ő oltalmának nagyobb bőségét elnyerhesse, magának a királyi székhelynek városában, mely mondatik Fehérvárnak,[2] tulajdon amaz örökké Szűznek dícséretére és nevére, csodálatos művelkedéssel híres és nagy basilikát kezdett rakatni, melyben a kórusnak falát faragásokkal megtarkította, pádimentomát pedig márványlapokkal rakatta ki, melyet, akik látták, mi beszédeinknek igazságáról bizonyságot tesznek, mondván, hogy palástoknak, egyházi ruháknak és egyéb ékességes dolgoknak számlálhatatlan sokféleségei vannak ott és az oltároknak körüle sok sáraranyból vert és drágalátos kövekkel befoglalt táblák, a Krisztus asztalának föléje felállított csodálatos művű ciborium és mindennémű kristály, onix, ezüst, arany edényekkel színültig megtöltött kamara. Már azidőben eltökélte magában Istennek fia, hogy amie akkor volt és amiket még nyerhet, mind a Krisztusnak

ajánlja, kinek adományából azokat vette, hogy az, ki őt a jelenvaló világ dicsőségére és tisztességére méltóvá tette, kegyelmesen a mennybéli ország fiai közé felvenni méltóztassék. Olvassuk egyebek között a proféciában az apostolokról, írva, hogy mind e földre kiment az ő hangjok. Bizonysággal bizonyos, hogy ezek nem csak a tizenkettőről mondattak, hanem mindenekről, kiket az Isten az Evangéliom hirdetésére kiküldött, kiknek hite és beszédei és erényei által gyarapodást nyert az Egyház, kik között eme mindeneknek keresztényebb király, miképen tartatik, nem a kisebbek közül való volt; az ő jó akaratjának és cselekedeteinek híre, melyet maga birodalmában az egyházak építésében gyakorolt, messzefekvő és felette híres földeket betöltött. Mert Jerusálemben, Krisztusnak emberi természetszerinti tartózkodása helyén, szerzeteseknek klastromot állított, gazdagítván azt mindennapi ételekhez bőséget szolgáltató földekkel és szőlőkkel. A világ fő városában, Rómában, az első vértanúnak, Istvánnak nevéről nevezett, tizenkét kanonokot számláló, minden hozzávalókban bővelkedő gyülekezetet alapított és kővel köröskörül falazott szállást, az apostolok fejedelmének, szent Péternek küszöbét imádság okából kereső magyaroknak befogadására.[3] Ma-

gát a királyi várost, Konstantinápolyt sem hagyta jótéteményei ajándékainak híjjával. Melyet csodálatos mívű szentegyházzal és minden nemű hozzá tartozó szükségesekkel megajándékozott. Ennek okából az ő birodalmának végein belül méltán nyerte az apostol nevet, mert jóllehet az Evangéliom hirdetését nem vette magára, de lévén a hit hirdetőinek vezére és mestere, részesítette őket oltalmába és gyámolítása vígasztalásába.

(12) Istentől a boldog királynak adott égi körület minden jótétei között azokat kell kiváltképen számba venni és feljegyezni, melyek javára vannak az örök élet örömei elnyerésének. Mert ő minden dícséretes cselekedetében rajta igyekezett, hogy az legyen fő indítója, mit is lelkének hívséges látásával az Evangéliomból meglátott, mely az igazság bizonyságával mondja: „boldogok az irgalmatosak, mert ők irgalmatosságot nyernek.“ És egyéb helyen: „adjatok és adatik néktek.“ Ennek okáért az irgalmatosságnak és kegyességnek annyi karjaival ölelte Krisztus szegényeit, bennük pedig magát Krisztust, hogy tőle soha egyetlen jövevény és zarándok nem ment el szomorkodón,

jótéteinek néminemű vígasztalása nélkül. A szűkölködők segítésére mindennapi szünetlen költségeket rendelt, mosogatván Krisztus híveinek lábait, rejtvén alamizsnákat szegényeknek keblébe, könnyen és vígasságost szokott éjjeleken virrasztani, az inséges Krisztust az ő tagjaiban kívánván e világon vígasztalni, hogy ő is majdan meglelvén az égi életnek minden örömökkel megtöltött kamráját, abban örökkön örökké vígadozni méltó legyen.

(13) Némi éjjelen, lelki intéstől illetve, vevén Istennek ajándékával telített zsákocskáját, titokban egyedül útnak eredt, hogy miképen azt cselekedni szokta, látogatná Krisztusnak kisded nyáját, és legottan a szegények az égi kincsnek elosztott pénzét széjjel hurcolták, az Isten emberének érdemeiről szakállát kiszaggatván tettek bizonyságot. Ezért Krisztus vitéze örömtől eltelve menekedék mindenek Teremtőjének boldogságos Anyjához s földre leborulva hálátadón nagy felszóval kiáltá: „én égi Királynéasszonyom,[1] engem, kit te királlyá tettél, a te vitézeid ezenképen tiszteltek. Hogyha ezt néminemű ellenségem cselekedte volna velem, bosszúságomért a te segítségeddel állnék bosszút, de tudván bol-

dog Asszony, hogy ezeknek általa örök boldogságra jegyeztettem, örvendetest örvendezem, hálákat adván mi Üdvözítőnk nevének és vígasztalásainak, melyekkel Ő tanítványait vígasztalta, mondván: „csak egy hajszál sem fog elveszni a ti fejetekről." Ilyen beszédeket mondván az Istennek embere, érezte, hogy égi kegyelem látogatta őt és lelki kenettel kenettetett meg, eltökélte, hogy szívének ajtóit sohasem fogná bezárni azoknak előtte, kik segítséget kérnek, és ennek utána maga által és egyebek által, de kiváltképen Krisztusnak szolgái és cselédei, tudni méltó, az egyházi embereknek és barátoknak általa, az égből néki adott javakat a szegényeknek kezébe vetve, örök kincsekben maradandókká tette. Eme dolgoknak bizonyságát erősíti mind örökké a véle együtt égi életben részes szerzetes, a világi nemesből és remetéből lett boldog Günther, ki is a nyájas fejedelem bőkezűségétől édesgetve szokásba vette, hogy őt csehek földjéről sűrűn látogassa. Mert valahányszor az ő udvarát maga jövetelének világosságával fényesítette, a királynak kincses kamarája, melyet az ő kezére adott, rövid időnek teltével kiüresedett, osztogatván ő mindeneket miket benne lelt, szűkölködő zarándokoknak és jövevényeknek, özvegyeknek

és árváknak, monostoroknak és egyházaknak. Isten tulajdon eme szolgájának intésére az istenhivő király monostort kezdett rakatni, mely beélinek mondatik és azt minden javakkal megajándékozta.[3] Hol is, mikoron eljött Gellért Veneccéből, magát elmélkedő életre adta. Ki is az atyafiaknak rendeléséből fő pappá kiválasztatván, a szent király halálának utána, a keresztténységnek megháborgatása idején megkövezteteti és a lelki kegyelem ajándékának általa méltóvá lőn a vértanúk társaságára.

(14) Azonképen ítélem, elhallgatni nem méltó, hogy Istennek emberében az isteni hatalom még ő életében akarta megmutatni, mely nagy érdeme lészen halálának utána. Mert mindenha, mikoron is néminemű ember betegsége az ő fülének tudtára adatott, orvosság gyanánt kis darabocska kenyeret, almát avagy fűszerszámszagos füvet, mi akkor éppen kezének ügyében volt, küldött át neki ama meghagyással, hogy egészségben keljen föl, és kísérvén ő beszédeit Istennek könyörületessége, a beteg legottan visszakapta egészségét. Írva van, hogy Üdvözítőnk dicsőséges mennybemenetelének utánā és annak utána, hogy csodálatosan Atyjának jobbja

felől ült, testben csak keveseknek jelent meg, de látomással sokakat vígasztalt, tanítván őket a jövendőknek megismerésére, mi eme boldog királlyal is történt. Némi éjjelen tehát bizonyos kinyilatkoztatástól hirtelen felserkentetvén meghagyta, hogy bizonyos futó éjjel-nappal siessen az erdőn túl való Fehérvárra[1] és mind a mezőn vesztegélőket a város erősségébe, milyen gyorsan csak lehet, összegyűjtse. Mert előre megjövendölte, hogy a keresztények ellenségei, kik is tudni méltó, akkor a magyarokat fenyegették, a besenyők betörnek,[2] és az ő javaikat dúlni fogják. A hírmondó, alig hogy beteljesítette a király parancsát, ímé a besenyőknek váratlan rontása tűzzel és ragadozással mindeneket elpusztított. De Istennek, a boldog király érdemeiért tett kinyilatkoztatásából az embereknek lelke megmentetett, elrejtetvén az erősitett helyeknek általa. Történt, minek utána a boldog királynak hites társa által közelvalója, a római méltóságú császár, kegyes Heinrik kimult e világból,[3] Kunrád vette fel a németek választásából a császárok hatalmának koronáját, ki is a békesség csendességének megrontásával mind az egész német földeknek fegyvereseit egybe gyüjtve, Pannoniának végeire törni szándékozott.[4] Ellene a király, a püspökökkel

és fő jobbágy urakkal tanácsot tartván, az ország védelmére mind az egész Magyarország fegyvereseit összegyüjtötte. Elsőbben viszont megfontolván, hogy ő semmit sem cselekedhet Krisztus akaratának nélküle, két kezét és szívét égnek emelvén, sérelmét ő Asszonyának, az örökké szűz Máriának, Isten anyjának ajánlva, ilyen beszédekre fakadt: „ha kedvedre lenne én Királynéasszonyom, hogy a te örökségednek mívecskéjét az ellenségek elpusztítsák és a kereszténységnek új palántáját kiirtsák, ne tulajdoníttassék ez az én henyélésemnek, hanem inkább a te akaratod rendelésének. Ha a pásztoré a bűn, lakoljon ő maga, miképen érdemli a juhoknak közepette, de könyörgök, kíméljed a juhokat." Eme beszédnek utána, mintegy megvigasztaltatva ő Asszonyától, bizodalommal ment az ellenségnek ellene. Majd legott a más napon egy hírmondó jött a táborba, a németeknek valamennyi vezéréhez, miként ha a császár küldötte volna a visszatérés parancsával.[5] Minek utána az ellenségek visszamentek, a szent általlátván, hogy Istennek irgalma látogatta meg, földre leborulva hálát adott Krisztusnak és ő Szülőanyjának, kinek szünetlen imádságaival ajánlotta magát és országának gondját. A császár pedig övéinek felette gyors elcsüggedé-

sén megrettent, tudakolván, miképen történt eme dolog; mikor igazába megtudta, hogy a hírmondó, ki amazokat visszafordította, nem övéi közül való volt, nem kételkedett, hogy ez Istennek akaratából történt a hívséges királynak megerősítésére és ettől kezdve az örök bíró félelmétől tartóztatva, megtartóztatta magát, hogy az ő országába betörjön.

(15) Tudva van, hogy a boldogon is beteljesedett amaz apostoli mondás, hogy „sok sanyargattatásnak általa kell bemennünk Istennek országába" és ami olvastatik a bölcsesség könyvében: „kiket Isten szeret, azokat megfenyíti, és megostorozza az atya az ő fiát, kit magához felfogad." Mert sokféleképen alá volt vetve az isteni fenyítésnek, három éveken keresztül szünetlen betegségben sínylődvén. Minek utána ebből Isten kegyelmének orvossága által meggyógyult, az Örökkévaló titkos akaratának bizonyos próbálása miatt saját fiainak kimúlásában ismét érezte, hogy vesszőztetik, kiket ártatlanokat kisdedségüknek fokán aki adta, elvette.[1] Kiknek halála miatt való szomorkodását az atya életben megmaradott, természet szerint szent indulatú Imre fiához való

szerelmének vígasztalásával enyhítette.[2] Ezt, mint immár egyetlent, nagy indulatával szeretve, mindennapi könyörgésekkel Krisztusnak és az ő szülőanyjának, az örökké Szűznek ajánlotta. Minden fogadalmakkal kívánatost kívánta, hogy holta után megmaradjon és ő legyen, ki is országát örökség szerint birja. És hogy ily nagy igazgatás kormányát az igazhitű férfiaknak példái szerint tartani alkalmatosabb lehessen, azoknak mindennapi leckéjét hallgatni szokásává tette. Ő maga is, atyai szerelmének lángolásától serkentve könyvecskét szerzett az erkölcsök oktatásáról,[3] melyben az intésnek beszédeivel, hívségest és barátságost, lelkéből szólott hozzá, tanítván őt, miképen kell mindeneknek előtte a katholikus hitre vigyáznia, megerősítenie az egyházi rendet, megadnia a püspökök méltóságának tisztességét, szeretnie a fő embereket és vitézeket, gondot tartania a törvénytevésre, türelmetesnek lennie mind az ő cselekedeteiben, nyájasan befogadnia és szeretettel megelégítenie a jövevényeket, tanács nélkül mit sem cselekednie, (eleit szünetlenül szeme előtt tartania és maga elé példának állatnia) és gyakorolnia az imádkozás kötelességét és a jámborságot és a könyörületességet egyéb jóságos cselekedetekkel együtt birtokában tartania.

Az ilyen és ezekhez hasonlatos tudományoknak általa oktatott felette dícséretes ifjú, az Örökkévalónak rendeléséből, kinek is mindenek engedelmest alája vannak vetve, az Úr megtestesülésének MXXXI. esztendejében eme halandó életet felcserélte az örök élettel, a mennybélieknek társaságába felvétetvén.[4] Ó, mily nagy mindeneknek siralma, de kiváltképen a fő jobbágy uraknak, kiknek közötte a magára maradott atya nehéz sóhajtozással sóhajtozott. Mert látván, hogy az utána való maradék reménységének nélküle egyedül maradt, a jámborságnak indulatával búslakodott. Mivel pediglen tudta, hogy meg vagyon írva: „nincsen sem okosság, sem bölcseség, sem tanács az Úrnak ellene," és tudta amaz egyházi törvényt, hogy senkinek nem kell az ő drágalátosainak kimúlásán fölötte szomorkodnia, levetvén búsulását, magát mindenestől az isteni irgalom bőségének keresésére adta, a monostoroknak és szentegyházaknak szolgáit, a barátokat és egyházi embereket az alamizsnák különb kölönb ajándékaival vígasztalta, minden jövedelmének költségeit, miket azidő szerint birhatott, zarándokoknak, özvegyeknek, árváknak kiosztogatta. A külső országbeli monostoroknak és tartományoknak férfiait is királyi bőkezűségének olvasatlan ajándákaival

követeinek általa gyakorta látogatta, természetének szerinte való komor kedvét, melyet ifjúságában vett fel, életének mind végezetéiglen megtartotta,[5] valamikor is alig mozdította ajkát nevetésre, viszontag meggondolván az Irást, „a nevetés fájdalommal elegyedik és az örömnek végét siralom váltja fel," mindenkor azonképen mutatkozott, miként ha Krisztusnak törvénytevő széke előtt állana, belülső szemével az ő jelenlétét tisztességgel félő orcával szemlélve kimutatta, hogy Krisztust hordozza ő szájában, Krisztust ő szivében, Krisztust minden cselekedetében. Az itéletnapot szivének kivánásával, mind egész elméjével szünetlenül maga elé állatva, mintegy az angyali gyülekezetnek néminemű állapotjában, már a menyország lakosainak közötte kivánkozott lakozni. Az Istennek kedvére való jóságoknak minden nemeivel ékeskedett, és eltökélte magában, hogy Istennek ellőtte életének minden napjain a szentségnek igazságában fogna forgolódni, hogy már világosodni láttassék benne a jövendő dicsőülésnek néminemű reménye. Végezetül, Istennek könyörületességéből a százszoros jutalom bérére érdemes, jövén reá hideglelés, nem kételkedett, hogy immár reá következik ő általmenése, előszólitván a püspököket és a királyi palotájának Krisztus nevével dicsekedő

fő embereit, elsőbben tanácsot tartott velük a maga helyébe állitandó királyról, tudni méltó Péterről,[6] tulajdon húgának fiáról, kit is mint Veneccében születettet magához hivatván, vezérül már annak előtte tulajdon seregének élére állitotta, végezetül pedig atyailag intette őket az igaz hitnek megtartására.[7]

SZENT ISTVÁN MAGYARORSZÁG KIRÁLYÁNAK

KISEBBIK LEGENDÁJA.

Az austriai Szt. Keresztről nevezett monostornak XII. századbeli pergaménás legendáriumából.

Szent István király kisebbik legendája.

(1) Mikoron is tudjuk, hogy a szenteknek érdemei irva vannak az életnek könyvében, és emlékezetük örökkévaló az Úrnak előtte, felette üdvösségesnek tartjuk, hogy a jóknak élete és cselekedetei a példának miatta, a maradékok nemzetsége számára irásba foglaltassék.[1] Ők hivségest hadakoztak a Krisztusért és ama hadakozásukért szerencsésen megkoronáztattak, miért is, ha mi az ő mivelkedéseiknek követői lennénk, miképen Pál mondja, Istennek örökösei leszünk, Krisztusnak pedig társai az örökségben. A vértanuk viadalmaival az Anyaszentegyház naponként koronáztatik, a hitvallók hivséges nyereségeivel épül és nagy ragyogással ékesitetten tündöklik a kerekségnek forgandó

tengelye körül. A világ valaha azoknak sok dicsőséges viadalmaival dicsekedett, melyek az időknek régiségében elzárva, a hivek emlékezetére nem bizattak, mivel hogy istenes énekmondóknak hijjával voltak. Hanem a régiekről, miket nem tudunk, elhagyván, mert tudjuk, hogy az örök Istennek előtte dicsőségük nem avul, azokra térjünk, mik is beszédeinknek foglalatjai.

(2) A szentséges hitvalló Istvánnak, tudni méltó, a pannonok hires királyának életét és cselekedeteit, miképen azokat amaz időkből való hagyományban hivséges és igaz előszámlálással kaptuk,[1] méltónak és tisztességadónak itéltük, utánunk való maradékunknak által bocsájtani. Nem követjük a grammatikusoknak avagy philosophusok megmagyarázóinak tudós és mivelkedő irásának füzött rendjét, sem pedig a sophistikus éles elméjüségét, mivel balgatagság tengerre hajózni, ha nem lehet révbe által menni. Azok javallják ezeket, kik az énekmondóknak tündérmeséi szerint, a pegasusi forrásból ittak, kik is azzal dicsekesznek, hogy a Parnassus szent helyén álmodoztak. Ezeknek bölcsessége hivságból hivságba enyészett és

abból tulajdon előmenetelökre semminemü gyümölcsöt nem nyervén, balgatagokká lettek. Ti pedig, megértvén, mi is a könyv-iró szájából zeng, befogadjátok ő együgyü beszédeit, mert hogy azt mondja el, mit a hivőktől tanult hallásnak általa.[2] Bizonyost meggondolja, hogy ő ereje nem méltó eme dologhoz, mivel hogy tündöklő ékesen szólásban és az elmének tágasságában teljeséggel szükölködik. Kiváltképen fél az írigy vetélkedők ócsárlásától, kik is magok dolgait restül vetvén össze, egyebeknek irott dolgait szaggatják. Ennek okáért, jóllehet a könyveknek első eredetük szerint való irásait forgatjátok,[3] mégis olvassátok eme rövidebbeket, és ha lelnétek némi rendnek kivüle valót, avagy kevésbbé ékesen szóló beszédet, megbocsássatok parasztságának.

(3) Mert hogy a magyaroknak tanulatlan nemzetségét az ő hitetlenségüknek tévelygése soká megszállva tartotta és ők pogányok módjára hiábavaló istentelen babonaságokat követtek, kedvére volt Isten üdvözitő irgalmának véget vetni azok büneinek, hogy megszünvén az ördög incselkedése, eme nemzetségnek legalább maradékai üdvözüljenek. Mert miképen

világosságot élesztette a sötétségből Istvánt, a boldogságos királyt, kit is, mint a katholikus hit igazságában neveltet, kiválasztott arra, hogy néki megszerezze a népet. Ez, Esztergom városából vette születése eredetét[1] és még mint gyermek, a grammatikai mesterség tudományába teljeséggel belébocsájtkozott.[2] Atyja, jóllehet király, de elsőbben pogány volt. Annak utána a szent Lélek dicsősége megvilágositván őt, megismerte az életnek és az útnak világosságát, követvén az evangeliumi tanitást, elérkezett az igazságnak szinéhez. Azonközben pedig isteni látomásnak általa tudnia adatott, hogy fegyveres népeinek minden hadnagyait az igaz Isten tiszteletére téritse. Kiket pedig egyébb út követőinek felismert, azokat fenyegetésekkel és rettentésekkel járomnak alája vetette. Ki is mikoron már napjai csendesedtek és érezte teste erőtlenülésének közeledtét, az ország élére felemelendő fia számára, a római császárok kiterjedt nemzetségének ágából sarjadt, felette nemes feleséget hozott. Ezenközben a király, a keresztény névnek szeretője, megfizetvén a természetnek járó adósságát, kimúlott e világból, ki miképen hiszszük, vallván az Istenséget, az örök boldogságnak dicsőségét elnyerte.

(4) Ennek kimúlása után, István, a még gyermek,[1] a fő jobbágy uraknak és a népnek kedvéből az ország trónjára dicséretesen felemeltetett, égőbb lélekkel kezdett az igazságnak terjesztőjévé lenni, mert, jóllehet ifjúsága éveiben virágzott, ő szive nem vala szájában, hanem szája vala szivében. A szent Irást, melytől felette lángolt, nem feledve, a törvénylátást és igazságot állata szeme elé, Salamonnak ama beszédei szerint: „a bölcs hallgatván bölcsebbé lészen és a kormányt értelmesen fogja tartani." Nem azokat állatta szeme elé, kik is igazságtalanságot cselekesznek és azokat, kik velük egyetértenek, hanem mivel ő Isten minden parancsolatjának hivséges sáfára lett, töprenkedni kezdett magában, hogy, ha a keresztség szentségének általa immár régen újjászületett népet fegyelemnek nélküle engedné, az könnyen visszatérne hivságának tévelygésére. Eme népet az egyházi tanitás szerint oktatván, a fegyelem igájának és törvényének alája vetette és a gonoszoknak mind az ő tisztátalanságaikat mindenestől lerontotta.

(5) Néminemü nemesek, tudni méltó kiknek szivében hivalkodás és henyélés lakozott, látván, hogy mit megszoktak, elhagyni kényszerit-

tetnek, az ördög sugalmazásából, miket is a király meghagyott, azokat megvetették és maguk kedvének szerinte való elsőbbeni szokásaikra visszahajlitván lelküket, ellene hadba szálltak.[1] Kezdették pediglen ő városait dúlni, jószágait rontani, javait prédálni, szolgáit leölni és hogy egyebeket elhallgassak, kezdének a királynak bosszúságokat tenni. Minthogy istentelen útjokról nem akartak letérni, sem pedig háborkodásuk meg nem elégült, a király, bizakodván az örök hatalmában, az ellenségek ádázatának megtörésére tulajdon seregeinek sokaságával ellenük kiment. Ugyancsak ama napokon amaz ellenségek megszállták a várost, mely mondatik Veszprémnek, tudni méltó a király gyalázására törekedőn ott akartak letelepedni, hol is ő szállást és udvart tartott, hogy ezenképen könnyebb utat leljenek egyéb várhelyek elfoglalására. A király, előtte menvén Istennek kegyelme, fegyverre kelt ellenük, és emezek a hitben, amazok pedig csak a fegyverekben bizakodván, mindkét felől viaskodának. Végezetül az ellenségek meggyőzetvén, és részint leöletvén, részint elfogatván és összekötözvén, a király ő övéivel, miképen győztes vitte haza a diadalom jeleit. Annak utánna azoknak birtokaikról, mind földekben, mind falvakban bölcsen itélkezett, nem

miképen hajdanában Saul, ki, mikor is meggyőzte Amalechet, azokból, miket tőle elragadott, az Ur tilalmának ellenére a jobbakat magának választotta. Mert ő mindenekből maga szükségére semmit meg nem tartott, hanem elmenvén, szt. Márton hitvallónak szentelt mindeneket, kinek tisztességére szentegyházat is rakott.[2] Azokat pedig, kiket meggyőzött és az ő maradékaikat is, mind a jelenvaló napig az Egyháznak szolgáivá tette. Annakutána tulajdon főembereinek kérésére tanácsot kezdett, hogy azokból, miket birtak, csak tizedeket adjanak, nehogy nyomorultan a földről elszéledezzenek.

(6) Minek utána az őt üldözőknek háborkodásai járomba fogattak és az ország trónja békében megerősödött, inkább és inkább kezdette a szent vallást buzgóságosan követni és mind a Krisztusban jámborul élőket szeretni. Okosságának hire az emberek fiainál felette nagy tisztességben tartatott. Napról-napra növekedett a hiveknek Egyháza és a világnak különb különb részeiből hozzá sokan gyülekezének, hallván az ő tudományát. Miközben széltiben hosszában megsokasodtak a szent Istent szolgálók, a király, ki is a jó cselekedetekre mind szor-

galmatosabban törekedett, eltökélte az ő szívében, hogy az Anyaszentegyház pitvarait kiszélesiti, mit is alázatost teljesitett. Mert szent Máriának, a dicsőséges Szűznek nevéről Fehérvárnak városában, mely város nevét tulajdon nemességének különbvalóságától nyerte, egyházat rakott,[1] hová is egyebeknek közötte, elsőbben sáraranyból mivelt, drágakövek szinétől kicifrázott, felette ékes ereklyetartó edényeket vitt be a szent helynek szolgálatára, ennek utána javaiból mind földekben, mind szőlőkben, jó akaratjából felajánlva részt adományozott, és ama helyen az Urat szolgáló egyházi embereknek tisztjét elrendelte. Általlátván, hogy a hiveknek terhére lenne, ha a kivülsőbb helyekről a misék ünnepnapjaira odagyülekeznének, meghagyta tehát, hogy minden tiz faluk népe rakjon egyházat, melynek egyházmegyéjébe tartozzék,[2] nehogy megunásnak miatta szükösebben legyen gondja vallásának szolgálására. Emez egyházaknak élére, életüknek érdeme szerint, püspököket és papokat állitott, hogy a népet az apostoli hagyomány hatalmával oktassák. Nem sokkal ennek utána egyebek felé fordult, erősittetvén az Úrnak igéitől, ki is mondja: „tündököljék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy dicsőitessék a ti Atyátok, ki a mennyekben vagyon,"

és tulajdon közelvalóiból némelyeket kiválasztott, hogy mennének Rómába, bizván reájok felette sok gazdagságokat, hogy ama helyen, István első vértanu tisztességére egyházat rakjanak.[3] Mi ezenképen véghez is vitetett. Ezeknek utána egyebeket is kiosztogatott, hogy azokkal házakat, falvakat, birtokokat és egyéb ezekhez hasonlatosakat szerezzenek, mik is az Egyház szolgáinak költségeihez valók. És esztendőről esztendőre, meddig csak élt, szünetlen gyarapitotta ajándékait és adományait, hogy kik is a szentséges helynek tisztjében elől voltak, kivülvalókra ne szoruljanak. A jerusálembeli monostorban is, melyet felállitott, barátoknak gyülekezetét elrendelte, kiknek hasonlatos meghagyással, mind a szükségeseket megkészitette.[4] Ó, bizony boldog István, ki, hogy a mennyekben örökre felépitett szállást birjon, magát a földön az Úrnak lakóhelyéül készitgette.

(7) Minek utána az Istennek szent Egyháza békességbe helyeztetett és a római hatalomnak általa igazán elrendeztetett, a besenyőknek közel baromi oktalanságú és értelem nélkül való nemzetsége, távol a néki idegen hittől, hozzáfogott, hogy az ő országának végeit rontsa. A

király pediglen, ama napoknak előtte a távolvaló részeken vadászgatott, hogy a sok gondoknak utána, melyek sanyargatták, megerőtelenedett tagjai legalább némi ideig megvigassanak. Mikor tehát a nap középső órájának körüle álomnak ereszkedett, az Istennek akaratából, ki is a jövendők dolgait látomásnak általa nyilvánvalóan és ismerhetően az ő hiveinek megmutatja, azonképen látszék, hogy az országnak végein azidőkben lesködő ellenségeinek beszél, és azokat mintegy rettentve, mondja: „miért akarjátok a ti hivságos seregeitekkel a szent Egyháznak zárjait betörni, miért jöttetek dúlni a nagy pásztor nyáját és az ő aklait? Távozzatok, távozzatok, mert oltalmamra és vezetésemre én Uramtól, fő hadi vezéremtől megnyertem ama férfit, tudni méltó én Mártonomat, ki nem fogja tűrni, hogy marásaitok az igazak legelőmezőit szaggassák." És vigasságos tekintettel felserkenve meghagyta, hogy legott megjelenjék, ki is ő izenetét elvigye. Mikor ez mellette állt, a király ily beszédeket mondott: „te nem töltheted be követségem dolgait, hanem más jöjjön, ki hivségesebbnek találtatik." Annak is, kit előállitottak tulajdon ilyen beszédekkel visszatérést parancsolt. Ezt is elüzvén, mondotta a harmadiknak: „eredj csak, sietséggel siess és vevén

én meghagyásomat mondjad az Erdő elvén lakó népek hadnagyának,[1] hogy mindenekre gondot viseljen, a harczra férfiakat kiválasszon és a reám háborút inditó ellenségnek ékbe állitott hadi seregeit elüzze." Emez, legottan lóra szállott, által repült ama helyre, a vett parancsot megjelentette, mit is szorgalmatost teljesitettek. Az ellenség már közel nyomakodott, már árkolta a város falait, mikor is lön hirtelen rajtaütés, kimenvén a hadnagy tulajdon seregeivel. Ekkor mindkét felől viaskodának. Emezek Isten oltalmától erősödötten felövezik magukat, amazok esztelenségüktől igázottan megoldják öveiket, végezetül futásnak erednek, többen pediglen elhullottak, többen rabságra vezettetettek. Az öldöklés végeztével az, ki jött vala a királytól, megtért hozzá, hogy néki ezeket megjelentse. Hallván a király a harcnak kimenetelét, hálákat adott a Mindenhatónak, ki ő hiveinek győzelmet adott az ellenségnek felette. Hisszük, hogy a mennybéli kegyelem látogatta meg őt, ki, hogy az ellenségek körül ne fogják, szabaditót érdemelt az egekből, ki is előtte járjon és oltalmazza őt. Mert miképen Isten hajdan régen ő angyalának védelmével megszabaditotta felkentjét Dávidot a philistaeusok ábrázatától, azonképen ragadta ki emezt is az üldözők ke-

zéből, kivezetvén és elvezetvén őt az üdvözülésre.

(8) Minek utána ő nevének hire a világnak fülébe kiszéledt és szájának törvénytevéseit hires jeles dicsérettel mindenütt megismerték, a besenyőknek közüle, kikről is a felül mondottakban emlékeztünk, 60. férfiak,[1] minden javaikkal, tudni méltó, aranynak és ezüstnek bőségével és az ékességeknek sok különb különbféleségeivel megterhelt szekereikkel a bolgár részekből kijöttek, hogy a pannonok határait elérjék. De a szolgák közül, kiknek lélke azonképen ráhajol a rosszra, miképen viasz, sokan a gonoszság fáklyájától meggyújtatva szemben velük kimenének, némelyeket karddal leöltek, mindeneknek elragadozva mijük is volt, őket kifosztva és fél holtan hagyták. Emez emberek, azokat mik történtek és miket szenvedtek a király itéletére tartván fenn, az utat, mit is kezdettek véghez vitték, és sietséggel hozzá menvén előtte térdre estek. Ki is ezeket látván, mondotta: „mi oka van bajotoknak?" „Uram," mondják azok„ „mi a te szolgáid, semminemü rosszra nem igyekezve jöttünk a te törvénylátásod tudományának meghallgatására, és néminemű vitézeknek

kezei által pénzünk mit is magunkkal hoztunk, mindnyájunknak hibája nélkül, tőlünk elvétetett. Ennek kivüle, kiket megfogtak, azokat megölték és mi, kiket alig kisér az élet eljövénk, hogy ezeket néked megjelentsük." A király, mert hogy bölcs lelkű volt, sem tekintetével, sem pedig szavával nem fenyegetett, hanem tartóztatván magát, miképen irva vagyon: „a bölcs azutánra tartja itéletét," legottan elküldött ama hadnagyhoz, kinek alatta azok vitézkedtek, és meghagyta, hogy bizonyos napon azok kárát okozó férfiak szeme előtt megjelenjenek. Miképen meghagyta, azonképen megtétetett, és azok törvénylátásra eléje állittattak. Kiket is beszédekkel illetvén, mondotta: „Isten szolgáinak törvényét általhágva, miért nem ismertétek az irgalmasságot és az ártatlanság fiait miért kárhoztattátok el? Mert nem a törvényre hallgatókat, hanem a törvények rontóit kell büntetni. Miképen cselekedtettek, azonképen fog cselekedni én előttem véletek az Úr." Az itéletnek kimondása után kivezettettek és minden tájakon az útfeleken kettőnként felakasztva elpusztultak, ennek általa akarván a király most már végtére mindeneknek értésükre adni, hogy, ki meg nem nyugszik az igazság itéletében, melyet ő az Úrnak felőle elvégzett, annak dolga ezenképen

lészen. A föld népe hallotta az itéletet, melyet a király tett és megfélemedett.

(9) Nem sok időnek utána betegségbe esett, melynek miatta végezetül is testéből kiméne, nehezedvén reá az erőtelenségnek hosszas baja, lábán megállni nem tudott. Látván pedig nehéz betegségében hosszú sinylődését az udvarabeliek közül négy fő nemesek, kik is még szívüknek hitetlenségében tévelyegtek, a hamisságnak tanácsát tartották és eltökélték magukban az ő enyészését halálra változtatni. Mikoron is már esteledett, minek előtte a házban mécsest gyújtottak volna, közülük egyik a homályosságban vakmerőséggel bement és a király gyilkolására köpenyege alatt mezitelen kardot rejtegetett. Miközben lábát tartóztatva oda ment, hol is a király nyugodott, nyilvánvalóan égi inditásra a kard leesett és a földhöz ütődve megcsengett. Legottan felserkenvén a király, kérdezte, mi légyen oka ennek, jóllehet már elsőbben tudta, mi történt. Amaz ember megfélemedetten leomlott, dühös haragjának szándékát beismerte és bánta, hozzáment, térdre leborult, a király lábanyomát ölelte, valotta, hogy vétkezett, könyörgött, kegyelmezzen neki. A király a

kegyelmet kérőtől nem fordult el, ő gonoszságát könnyen megbocsájtotta, és amaz, parancsára felfedte az árulásnak cinkosait. A következő napon a király meghagyásából eme gyilkosokat fellelték és elébe vezették és ő törvényt tartott felettük. Hogy pedig egyebeknek okulására legyenek és hogy mindenek megtanulják uraikat tisztességgel tisztelni, őket látásuktól megfosztatta, ártalmas kezeiket elvágatta és kik is ő igazságtalanságukban az igaz vérnek ellene lest vetettek, az igazságnak ítéletéből életüknek gonosz szerencséjére jutottak.

(10) Az Úr megtestesülésének MXXXVIII. esztendejében, a VI. évkörben [1]Heinrik római császár idején, [2] tulajdon maga uralkodásának XXXVIII. esztendejében, szent Mihály hava első napján meghalt és szüz Mária szentegyházában, mit is drágaságos munkálkodással elvégezett, tisztességgel eltemetteték.[3] Minek utána az esztendők folyásában sokan elenyésztek, vagy a nép megsokasodott gonoszságának, avagy pediglen az Egyházban történt néminemü szakadásnak okából, a felette becses kincs a földben lappangott, a halandók megismerése elől elrejtve csak az Úr szemeinek mutatta magát. De Istennek megfog-

hatatlan jósága kinyilatkoztatni akarván, milyen érdemü előtte ő, mind a világ szemében dicsőséget adott néki a csodák sokaságának kivilágításával és miképen dicsérettel és énekkel ő a menynyekben az Úrnak szolgált azonképen a földön őt az Úr Egyházának dicséretével és énekével az emberek emlékezetére méltóan felékesitette. Mert, miképen új fénynek világossága, azonképen tündöklött az ő szentsége minden körülvaló tartományokban és miképen néminemü jószagos kenetnek édessége betöltötte a hallók szivét. Mikoron László, a kegyes emlékezetü király ült a királyságnak trónján,[4] a püspökök és apátok és kik a szent Egyháznak kormányzásában elől voltak, a jelek tanuságtevéséből észbe vevén az ő szentségét, egyakarattal három napi bőjtnek vezeklését kihirdették, tulajdon ők pedig imádságnak adván magukat, a népre a felül való kegyelemnek látogatását várták. Ennek utána szivüket Istenhez emelvén, a hymnusoknak hangjaival zengedezték az ő nevét, és ezenképen mentek ama helyhez, hol is a szentséges tetem bezárva volt.[5] Melyet is felbontván megnyitottak, és az illatnak olyan elszéledezése szállott fel, milyen a körülállóknak soha meg nem jelent, és mindeneknek beteg tagjai, kik is oda futottak, legott meggyó-

gyultak, a vakok szemüknek világát, a sánták lábuknak erősségét, a bélpoklosok bőrüknek tisztaságát, az inaszakadtak ő épségüket és mindenek, kiket a fájdalomnak néminemü megszállása tartott, gyógyulásukat érdemelték. Felemelvén a megbecsülhetetlen drágalátos terhet, a mindenható Istennek hálákat adtak és elvivén ezüstszekrényben lepecsételték.

SZENT IMRE HERCEGNEK

LEGENDÁJA.

A bécsi palatinus könyvtárnak XV. századbeli mondseei kodexéből.

Magyarország Királyának Szent Istvánnak fiáról, Szent Imréről.

(1) Dicséretes Imre herceg, jeles nemzetségből, miképen cédrus a Lybanonból származván boldog Istvántól Magyarországnak első királyától, jóságos cselekedetekkel felette ékesitve fényességesen tündöklött[1]. Már gyermekségében is szorgalmatos őrködés alatt nevekedve, elsőben a grammatikai mesterségnek minden tudományaival betelt. Ennek okából boldog István király, atyai szerelmének hévségétől serkentve, ő fiának, boldog Imrének könyvet irt az erkölcsök tanitásáról,[2] melyben lelki beszédekkel hivségest és barátságost szól hozzá, intvén őt. Oktatván őt, miképen kell mindeneknek előtte a katholikus hitet megtartania és az egyházi

rendet megerősitenie, tisztességet adnia a fő papok méltóságának, szeretnie a fő embereket és vitézeket, az igazságos törvénytevést észben tartania, minden cselekedetében türelmetesnek lennie, a jövevényeket nyájasan befogadnia és vélük jószeretettel bánia, tanács nélkül mit sem cselekednie, eleit szeme előtt szünetlenül példának állatnia, az imádság kötelességét gyakorolnia, a jámborságot és könyörületességet egyéb előmenetelre való jóságokkal vigyázatos gonddal birtokában tartania.

(2) Boldog Imre ezért megelégedvén kevés alvással, minden éjszakákon, mikor is már mindenek ágyra vetették magukat és előtte, miképen királyi magzathoz illik, két gyertyatartó világitott, ő, Istennek zsoltárokat énekelve virrasztott és mindegyik zsoltár végezetén szivének töredelmével Istennek bocsánatát kérte. Mit is, mikoron atyja eszébe vett, őt vigyázatost és titkon a falnak nyilásán át gyakorta szemlélte,[1] mindazáltal övéi közül kinek sem akarta a látottakat tudtára adni. Mind ezekben meg kell gondolnunk, mily irgalmatost gondoskodott Isten a mi gyarlóságunkról, mikor is az igazságnak regulája nekünk nem csak igének általa tanittatik, hanem

a követésre eme boldog ifiúnak általa is mi csodálásunkra, mint szépséges tükör elénk tartatik. Tehát senkinek ne legyen nehéz a szegénység, mert az Úr kiválasztja a szegényeket kikről mondja: „boldogok a szegények, mert övék a mennyeknek országa". De senki ne erősitse, hogy a gazdagok kirekesztendők Istennek országából, tudni méltó azok, kik kivánás nélkül birják a gazdagságot. Miért is a szent Egyház ő dicséretére és ékességére szép renddel, jelesen azonképen vagyon leirva, miképen tábornak rettentő hadi rendje,jóságos cselekedeteknek olyan sokaságától tündöklik és olyan különb és különb hivek veszik körül, hogy a tanulatlan nemzetektől sem vagyon távol az isteni látogatás, mert az Igét, mit is ezer nemzetségeknek szerinte meghagyott az Úr, immár mind a világ befogadta. A hithez pedig csaknem a mi időnkben tért meg Pannonia,[2] mely mostanáig a pogányságnak fertelmes szokásaival volt fertőzve, de felette keresztény királyának, tudni méltó Istvánnak intésére és jeles érdemeinek miatta a hitnek erejében és az isteni tiszteletnek növekedésében előment.

(3) Némi időben tehát boldog István király fiával együtt imádkozni boldog Márton egyházába tért, melyet Pannonia szent hegyén tulajdon ő kezdett és szerzeteseknek jeles gyülekezetével felékesitett.[1] Tudván azonban a király a gyermeknek fő érdemét, megadta fiának ama tisztességet, mi is őt megillette, mert mikor a mondott barátok a processiónak utána a király köszöntésére mentek, ő tisztességadásból köszöntésükre maga fiát előre bocsátotta. A gyermek Imre pedig szent Lélekkel teljesen, miképen is az isteni kegyelem kinyilatkoztatásából külön külön az ő érdemeiket ismerte, mindeneknek külön külön egyenetlenül osztotta a csókokat. Mert egyeseknek egyet, másoknak hármat, ismét másoknak ötöt, végezetül egynek hét csókot adott. Mely dolgot egyebeknek szemeláttára boldog István király hallgatva csodált, és a mise végezetével, egymásközött való beszéléssel tőle szorgalmatost tudakozta, miért osztotta nékiek a csókokat egyenetlenül? Igy boldog Imre ő atyja előtt külön külön mindenek érdemeiről elmélkedvén, tudni méltó, hogy is közülük az időnek ki milyen közén állhatatoskodott a maga megtartóztatásnak jóságos cselekedetében, jól megmondotta, hogy ilyetén meggondolással adott némelyeknek több, némelyeknek keve-

sebb csókot és tanitotta őt, hogy az, kinek hétre sokasitotta a csókot, egész életén át szűzi életet élt. Ó, minden jóságokat felinditó Kegyelem, ki a mi természetünknek szorongattatását bőségesen felülhaladod, ki a mélységes titkokat a kicsinyeknek felfeded, te valál mestere boldog Imrének, te adtál nékie szabad értést egyebek rejtett dolgairól. Eme belső kinyilatkoztatásnak igazsága pedig ő szivében ezenképen megtudatott.

(4) Kevés napoknak utána, hogy is a szent hegyről elméne, boldog István csak két szolgát vevén magához tulajdon amaz úton megtérvén, a barátoknak virrasztását és imádkozását titkon vigyázta. Már minek utána a hajnali zsolozsma elvégeztetett, egyebek ágyra vetették magukat, csak azok maradtak a szentegyházban, kiknek is boldog Imre ő csókjait szaporitotta. Megoszolva az egyháznak különvaló szegleteiben, Istennek szine előtt zsoltárok éneklésével virrasztottak. Mikor is a szent király külön külön hozzájuk méne, felfedte előttük orcáját és áldásnak igéivel köszöntötte őket. Minek utána pedig némelyek a királyi felséget a csendességnek megszegésével tisztelték, ő végezetűl a Mórnak mondott baráthoz méne, kit is boldog

Imre hét csókkal dicsért,[1] de sem köszöntésének szép szavával, sem pedig királyi fenyegetéseinek beszédivel nem vonhatott ki belőle feleletet. Virradván a reggel, mikor is a barátok gyülekezést tartottak, a király maga személyében is jelenvaló volt és, hogy Mór barátnak lelkét az alázatosságnak miatta megpróbálja, a közös meghallgatásban a vallással való felette sok ellenkezést vetett szemére. De a királynak erősitéseire Mór semmi nemű ellene mondást nem tett, hanem alázatost veszteg ülve reménykedőn Istenhez menekedék, ki is az emberi értelemnek szemlélője. Akkor pedig boldog István megismerte, hogy fiának kiválasztása bizonysággal bizonyos és a dolgot rendre előbeszélvén, Mórt dicséretekkel felemelte és, hogy a püspöki hely általa ékesittessék, kevéssel annak utána, a pécsi püspökségre felmagasztalta.[2]

(5) Ezeknek utána pediglen boldog Imre ő életidejében előmenvén, jóságos cselekedeteinek érdemeivel szünetlen növelte tulajdon dicsőséges jeles voltát. Miket is, jóllehet, mi egyenként előmondani nem tudunk, keveseket, miket ő cselekedeteiről hallottunk, hogy restségnek ne vétessék, szorgalmatost mégis elbeszéljük. Tör-

tént pedig néminemű éjszakán, hogy imádkozni, titkon, csak egy szolgával megelégedvén bement ama nagyrégi és felette megavúlt egyházba, mely míveltetett Veszprém városában Krisztus drágalátos vértanújának Györgynek tisztességére,[1] és ottan imádságnak adván magát, mikor is szivében elmélkedett, mi légyen ama mindeneknél kedvesebb áldozat, mit ő Istennek felajánlhatna, hirtelen nagy tündöklésü világosság körülfénylette az egyháznak minden helyeit. Hol is isteni szózat zendült a magasságokban, ezenképen: „felette dicséretes a szűzesség, kívánatost kivánom én, te elmédnek és testednek szűzességét ezt ajánljad nékem, eme szándokodban mind végig megállj!" Ő azonban magához bizodalommal nem lévén, hanem, miképen igaz orvosághoz, a Kegyelemhez menekedvén, mondota: „Úr Isten, Te, ki vagy mind az egész világnak gondviselője és az emberi erőtelenségnek segitője, ki elragadod a fejedelmek lelkét, aki rettenetes vagy a földnek királyai előtt, végezzed el Te kedvedet bennem." És ezenképen boldog Imre tulajdon amaz órában az isteni vigasztalásnak igéjével megerősittetvén, eme titkot ő szivében megőrzi és a szolgának, ki emez isteni társalkodáskor és egyébkoron is inkább csak egyedül volt mellette, kérvén őt

Istennek nevében, megtiltotta, hogy haláláig e dolgot valakinek is felfedje. Eme, és még több hasonlatos szépséges cselekedeteknek jelei, szent Imre elméjének különvaló kamarácskájában elzárva tartattak és mindéltig, meddiglen csak el nem törött a korsó és a kenetnek illata ki nem széledett, mik rejtve valának fel nem fedettek.

(6) Azonközben, mikoron is boldog Imrének atyai rendelésből nemes, tudni méltó királyi nemzetségből eredő leányzó jegyeztetett[1] és hozzá vezettetvén, hogy a két királyi ágból annak utána királyi maradék származzék, ő a testi nemzetséget, mely romlandó, a szűzesség lelki fogadalmának utána tevé, testét bőjtölésekkel törte, lelkét pediglen az Isten igéjének kenyerével megelégitette, hogy ne uralkodjék rajta a testnek incselkedése, és ő érintetlenül megtartotta hitvestársának romlatlan szűzességét. Ó, csodálatos emez ifjúnak maga megtartóztatása, ki is könnyeknek forrásával oltotta a szerelemnek lángolásait és hordozván a lángot keblében, el nem perzseltetett annak égésétől. Mert nagy és csaknem az emberi természetnek felette való dolog csendesiteni a testnek tobzódását, a

kivánásnak az ifjúság fáklyáitól meggyújtott lángját az Úrnak segedelmével eloltani és a gyönyörüségnek jogait lelki szándékkal elűzni, az emberi nemzetség szokásának ellene élni, a hitvestársnak örömeit megvetni, a gyermekeknek édességét becsben nem tartani és mindeneket, mik is a jelenvaló életnek javai lehetnek, azokat a jövendő boldogságnak reményében semmibe venni. Nagy és miképen mondottam, csodálatos emez erény. És munkájának nagyságáért felette nagy jutalommal nem érdemetlenül jutalmaztatik. Mert jóllehet, nagy a szemérmetességnek küzdelme, de nagyobb a jutalma. Ideig való az őrizkedés, de viszontag örökkévaló a kár pótlása. Ezekről mondja János a Jelenések könyvében: „ezek követik a Bárányt, bárhova menend". Mi is szerintem azonképen értendő, hogy a mennybéli udvarban ő előttük semminemü hely nem lészen bezárva és a különb különb hajlékoknak minden szállásai felnyilnak. De, hogy a szűzességnek érdeme még fényesebben világosodjék és nyilvánvalóbban megértessék, mily becses Istennek előtte, jól vegyük eszünkbe, hogy mi Urunk és Megváltónk, mikor az emberi nemzetségnek üdvösségéért megtestesülni méltóztatott, nem egyéb, hanem szűzi méhet választott, hogy

megmutassa, mily felette kedves néki az ily erény, és hogy a tisztaságnak jóságát mindkét nembélieknek tudtára adja. Anyja szűz volt nékie, ki maga is szűzességben vala állhatatos. Magában a férfiaknak, anyjában az asszonyoknak mutatta példáját a szűzességnek, minek általa kimutattassék, hogy a tisztaság az emberi természetnek mindkét különböztetésében az Istenségnek boldog és érintetlen teljességét érdemelte, mert hogy teljességgel megvolt az Anyában, mi a Fiúban lakozott. Minek utána szent Imre kimulott, felbomolván teste még ifjú korában, megadatott néki az élőknek öröksége a földben,[2] jegyese szűzi életének bizonyságát bizonyitotta. Cseléd szolgája is, ki sokszor látta és hallotta, tovább nem titkolódzott.

(7) Azt sem vélem elhallgatandónak, mit is hajdanában nékem, Álmos herceggel Konstantinápolyban tartózkodónak,[1] a caesareabeli egyháznak néminemü istenfélő kanonoka, a görögök császárjához küldetvén elmondott, hogy is ő szent Özséb cselekedeteiben olvasta,[2] hogy tulajdon amaz órában, melyben boldog Imre kimúlt e világból, szent Özséb, a palestinabeli Caesaria metropolitája, mikor is a papsággal

és a néppel processiót járt, angyali édességü zengést hallott a magasban s szivének szemei megnyílván, boldog Imrének, szent Istvánnak, Pannonia első királya fiának lelkét látta felvitetni. Ugyancsak jelenvalók voltak ott a gonoszok lelkeinek sokaságai is, azonképen, miként ha néminemü rossz találtathatnék benne, minek miatta íly nagy hitvallóra botránkozást hozhatnának. És mikoron is szent Özséb eme látomáson álmélkodott, hallotta felülről, hogy amaz órában boldog Imrének lelkét viszik örömben a felül való lakóhelyre. Tulajdon eme látomás és édes zengedezés, szent Özséb imádságának általa néminemü esperesnek is kinyilatkoztattatott. És mert hogy az Egyházban, hol is az emberi gyarlóság a hivésre rest, vannak csodák, szent Imre halálának harmincad napja ő jóságos cselekedeteinek oly sok és oly nagy jeleivel tündöklött, hogy ama nap mindeneknek, kik a királyi városban tartózkodtak, hol is ő szent teste eltemetteték, nem siralomnak, hanemha örvendezésnek napja volt. Mikor is atyját sem kesergette immár fia halála miatt való szomoruság, hanem eltöltötte az örömnek teljessége, mert hogy az örök életnek koronája ő fiának bizonysággal bizonyost megadatott.

(8) Egyet pedig jeles csodáinak közüle felveszünk mi beszédeinkbe, mit Isten annak utána, a mi napjainkban méltóztatott az ő hitvallójáról kinyilatkoztatni, jóllehet ez és egyebek is Istennek általa, irás nélkül is mind olyan hiresek, hogy a fiak is, kik születendenek és jönni fognak, ezt megismerni és beszélni fogják az ő fiaiknak. Volt tehát néminemü Kunrádnak mondott ember és volt tulajdon ő német nemzetbeli, kit is oly utálatos bűnöknek nyomása terhelt és mindenektől oly nagy gyalázkodás illetett, hogy fertelmes volt, miképen koporsóbéli negyednapos halott. De mert hogy az, ki Lázárt testben feltámasztotta, naponként feltámasztja a lelkükben vétkezőket, a mondott vétkest sem hagyta bűnei tengerében. Hanem, hogy megismerje minémű nyomorúságokkal vagyon körülvéve, elméjének szemeit furdalásoknak általa megnyitotta. A mondott Kunrád ezeknek miatta szent Péternek helytartójához menvén, ki is az időben a római széket tartotta, felfedte előtte bűneinek sebeit és kivánván maga mentésének végzését, lelkének orvosságát kérte. A pápa azonban elrettenvén soha nem hallott bűneinek sokaságától, tanácsot tartott, sebeit vezeklésnek kiszabásával nem gyógyitotta. Mégis, hogy kétségbeesésben ne hányattassék, tanácsával a

bűnöst megerősitette. Azért is őt páncéllal körülvette és a páncélt, hogy a testen erősebben rajta legyen, öt vaslánccal, a Krisztus öt sebének szerinte, körül övezte és adott néki az ő gyónásával megirott, viasszal körülvétettet és tulajdon gyürüjével lepecsételt levelet és intve és buzditva hozzá adta, hogy mind ama helyeket megjárja, hol is szentek nyugosznak, ha valahol az isteni kegyelem a szenteknek közbenjárására meglátogatná. Az isteni látogatásnak jele pedig lenne, ha valaha a páncél a láncoknak szakadtával részekre szétugornék és a levélben semminémü irás nem foglaltatnék. Elmenvén ennek utána a mondott Kunrád, felette sok szenteknek az ő helyeiket megjárta és végezetül Jerusálemben az Úrnak sírjához eljutván irgalmat várt ott attól, ki gyógyitja a szivükben töredelmeseket és beköti az ő sebeiket. De Kunrádban az Úr nem mutatta meg jóságos cselekedetét amaz erösitett városban, hogy is az boldog Imre dicséretére és dicsőségére hagyassék. Ezen közben boldog Istvánnak, Pannonia királyának hire, kinek sírjánál naponként történtek csodák, jelesnek tartatott. Útjának végeztével a felül mondott férfi Fehérvárra tért, hol is boldog István eltemetett teste tiszteltetett és mert hogy Istennek hatalma és az ékes ki-

rálynak közbenjárására gyakran való csodákkal egyebeket bőségest vigasztalt, Kunrád ő szívében hittevéssel fogadta, hogy el nem mozdul az egyháznak helyéről, mig az Úr ő benne meg nem mutatja, milyen érdemű előtte boldog István. Történt pedig, mikoron is volt a napnak mintegy 12-ik órája, testének felette nagy fáradalma és szivének töredelme miatt az egyházban elaludt. Megjelent pedig néki az égből boldog István, mondván: „kelj fel és ne bizakodjál én érdemeimben Istennek előtte, mert hogy elégséges nem vagyok éretted közbenjárni. Menj azért én fiamnak, boldog Imrének sirjához, légyen ő te közbenjáród. Ő az, ki is szűzességben Istennek kedvére való volt, kinek öltözetei nincsenek mocskolva. Ő követi a Bárányt, hová is menend. Ő azoknak közüle való, kik Istennek trónja előtt új éneket énekelnek, mit ki sem énekelhet, csak ki szűz." Álmából tehát felserkenvén, amaz órában, tulajdon amaz egyházban sietséggel boldog Imre sirjához sietett és mikor is ott leborulván imádságnak adta magát, a páncél, minekutána a láncok elszakadtak, felette sok részre töredezve legottan a földre lehullott, miközben az egyházban sokan csodálkozának, honnan hallatott zörgést a vasnak ily nagy összeverődése. Minek utána pedig eme

dolog kivilágosodék, gyülekezvén a pápság és a népek és Fábián cancellárius,[1] emez egyháznak rectora, a pecsét, mit is amaz ember olyan sokáig épen megtartva hordozott, megtörött és a levél ki vala bomolva, de benne betüvetésnek jegyei nem mutatkoztak. Akkor pediglen mindenek, kik is jelenvalók voltak, Istennek és boldog Imrének ő dicséretükben kitörtek és hogy ily nagy jótétemény emlékezetes legyen, László királynak, ki amaz időben Pannonia élén állt, és az ország minden püspökeinek és fő embereinek egyaránt, eme dolgot, mit is láttak és hallottak, jelentették. Ezért László király, miképen az isteni vallásnak jeles mivelője, zsinatot hivott össze és harmadnapos bőjtöt hirdetvén, szent András hava ötödik napján, boldog Imrének testét tisztességgel felemelte.[2] Eme napon és annak utána, ő hitvallójának érdemeit csodáknak sok erejével kinyilatkoztatta a mi urunk Jézus Krisztus, ki az Atya Istennel és szent Lélekkel él és uralkodik mind örökkön örökké. Amen.

A MAROSVÁRI SZENTEGYHÁZ PÜSPÖKÉNEK

SZT. GELLÉRTNEK ÉLETE

A bécsi császári palotabeli Könyvesház mondseei legendáriumából.

Szent Gellértnek élete

(1) Gellért, veneccebéli nemzetségből, Venecce városában született, nemes családnak palotájában.[1] Atyja, mert hogy a város egyéb tagjainak és minden lakosainak kedves és az ő kedvükre való volt, jó hirrel messze vidékeken elhiresedett. Vett pedig magának feleséget tulajdon ama városból, ki is jó erkölcsökkel ékesitve, szülőinek általa az Úrnak félelmében neveltetett és ki alamizsnákkal és jó cselekedetekkel egyéb asszonyembereket felül haladott. Maga személyében, avagy más nemes kis-asszonyocskáknak általa az egyházaknak gyertyákat vagy lámpásokat és egyéb alamizsnákat naponként szolgáltatott. Atyja pediglen,

mert hogy gazdag volt, meghivogatta az oltárospapokat és növendék papokat, barátait, szomszédait, kiket is ő asztalánál nagy fényesen megvendégelt. Némi napon pedig mondotta feleségének: „én asszonyom, légy nyugodalmas és imádkozzál Istenhez és szent Anyjához, hogy bennünket örökössel megajándékozzon". Mert hogy ő sok napokon által méne gyermekeknek nélküle. Harmad esztendőnek forgása után, tehát, boldog György vértanú napján befogadták a fiút, kit Istentől kértek. Miért is a keresztségben Györgynek nevezték. Drága volt pedig szülőinek, kiktől neveltetve, mikor ötöd esztendős lett, nagy hideglelésben kezde hánykodni. Mit is látván szülei felajánlották őt fogadalmi ajándékokkal együtt szent György vértanunak, elvivén annak monostorába a gyermeket, hogy egészséget nyerjen az apátúrnak és a monostori atyafiaknak előtte.[2] Mikor ő azoknak imádságaikra meggyógyult, felöltöztették a szerzetnek ruháiba. Minek utána pedig ama barátoknak oskoláiban öt esztendőt eltöltött, mestere magában meggondolván ő éles elméjüségét, csodálta azt, mert a gyermek azokat, kik őt korban megelőzték, tudományban megelőzte.

(2) Történt pedig, hogy a pápa parancsolatjára, mind az egész kereszténység kereszttel jelölten az Úrnak sírjához Jerusálembe menni készülődött, hogy ama szent helyért hadakozzék. Ezeknek közötte Györgynek atyja is, oltalmazván őt Istennek malasztja, szerencsés utat lelvén, a szent helyre sértés nélkül elérkezett. Mikoron pedig a keresztények seregei ott imádságnak adták magukat és segedelmet vártak az égből, kiki ünnepi imádsággal szolgálván az Urat, a lakosoknak sokasága enenmaga erejében magát elbizva, a keresztények seregei ellen nem kisded szidalmakat vetett, bizakodván ő fegyvereinek vitézségében és Mahometnek segitségégében, melynek általa a keresztény népeken győzelmet venni reményelt. Miért is történt, hogy a keresztények nyervén győzelmet, vigasságost tértek vissza, és Györgynek atyja, miképen kivánta, mikor még otthon volt, kiérdemelte, hogy a szent földben eltemettessék. Mikoron ez György anyjának tudnia adatott, ő sok időn át siralommal gyászolta férjét és menvén a felülmondott monostorba és siratván ama férfit, mondotta: „jaj nékem Gellért, kínek gondjaira bocsátottad most fiaidat?" Miért is kérve kérte a monostornak atyját, hogy fiának Györgynek is atyjának neve adassék, és eme naptól fogva mondatott a fiúnak neve Gellértnek.

(3) Anyja pedig, minek utána ifjabbik fiának, Rinetusnak feleséget vett, jó cselekedetekben bővelkedve elnyugovék békességben és eltemetteték a felülmondott monostorban. Gellért tehát ama monostorban lakozván, inkább Istenhez ragaszkodott, mint sem a hivságokhoz. Miért is megvetve mindeneket, mik eme világból valók, a szerzetesi állapotot, melyet vállalt és a fogadalmat, melyet Istennek tett, teljesiteni szorgalmatost iparkodott. A fogadalmas barátoknak társaságába felvétetvén, mindenekben, miket is az apátúr néki meghagyott, késedelem nélkül engedelmességet mutatott. Mikoron pediglen előrehaladottabb kornak idejébe elérkezett, mindeneknek kedvére való volt, hogy ő a perjel tisztjébe emeltessék. Melyben, mert hogy megfeddés nélkül forgolódott, lőn példája egyéb barátoknak a regulának szerinte váló fegyelemben. Mert az alázatosságnak nyolcadik fokát, mely tanitja, hogy szerzetesi életet kell választani, ő nemcsak erkölcseiben gyakorolta, hanem amennyire a gyóntató atyjának engedelme néki engedte és az igazaknak példái intették, sietséggel sietett azt beteljesiteni.

(4) Mert minden időben ünnepeknek és vasárnapoknak kivüle, mikor is a hajnali zsolozsma, vagy egyéb közös ájtatosságoknak énekei és leckéi szokás szerint hosszasabban kinyújtattak, keserves szegesövet viselt, és miközben ebben állhatatost megmaradva sanyargatta magát, a rendnek reá ruházott tisztségeit soha elnem hanyagolta. Ennek okáért, mikoron is a próféták igéire és az igazhitü apostoloknak beszédeire figyelmezett, szorgalmatost vizsgálta azoknak tanitásait. Soha senki sem látta őt bőszavúnak, vagy henyélőnek, vagy ittasnak, vagy pediglen, hogy hallgatóan az igazságot valaha is hallgatással elrejtette volna. Mert azt mondotta: „jobb háborkodni, mint sem az igazságot hallgatás alá rejtve eltapodni." Hanemha valamikor is láthattad őt háborkodni, legottan magába szállott. És ezenképen bizonyos ideig megmaradott a monostorban, tanulásba bocsátkozván mind ama napokon, melyeken e világnak terhét hordozta. Némi napon, mikor ís apátura Villermos a gyülekezetben jelen volt, mondotta: „én drágalátos testvéreim, szükséges, hogy közületek némelyeket, kiket alkalmatosabbaknak találtok a tudomány gyümölcseinek elnyerésére, tanulásra által küldjünk, hogy a mi atyánknak, szent Benedeknek rendje a szabad tudomá-

nyokban kárt ne valljon." Kedvére volt pedig eme beszéd az atyafiaknak, és kiválasztották Gellértet és Sirdiánust, kiket, adván nékik a költségeknek szükségeseit, által küldöttek Bononiába[1], hol is megjegyezni méltóan és jelesen a grammatikának, philosophiának, muzsikának és decretumoknak tudományaiban és minden szabad tudományoknak mesterségében taníttatván, végezetül ötöd évben vissza hivattak, magukkal hozván a tudományoknak könyveit.

(5) Minek utána tehát a monostornak atyja kimulott a világból, Gellért mestert választották apátúrrá, kit is mikoron eme tisztség felvállalása ellen tusakodott, míképen engedetlent megfedették a barátok gyülekezétében, kiknek általa végezetül a monostornak atyjává rendeltetett, jóllehet akaratának kivüle. Amaz időben pedig, mikor is a felülmondott monostort igazgatta, magát Isten kegyelméből mind a barátoknak példaképen kimutatta. Tudni méltó, mindeneket, miket az engedelmességnek ellene valóknak tartott, azonképen ítélt, hogy azokat nem kell cselekednie. Némi esztendőknek utána pedig, melyekben a felülmondott monostornak előljárója volt, Betlehembe, boldog Jero-

mos monostorába akarván elmenni,[1] és látogatni akarván a szent helyet, melyet Krisztus ő jelenlételével dicsőitett, a tisztséget, melyet felvállalt, igyekvék visszaadni. Mi is legott, mikoron a barátoknak tudtukra adatott, némelyeknek kedvére való volt, némelyeket pedig az atya távozása nehéz szomorkodásra és lelküknek buskodására inditott. Annak utána útra kelt zádriabeli kalmároknak hajójára szálván,[2] kisérőivel együtt hajózni kezdének. Támadott pedig a tengeren az evezésnek nagy nehézsége ellenkező szeleknek és tengeri háborgásoknak miatta. Miért is néminemű monostornál kikötöttek. Lőn pedig, hogy tulajdon az időben jelenvaló volt ott Rasina úr, szt. Márton monostorának apátja,[3] ki is Gellértnek valaha szives barátja volt. Történt, hogy a szélvésznek miatta nem tudván tovább menni, kényszerittettek mind az egész negyvennapos bőjtben ama helyen vesztegélni, mit is Gellért úr nehezen viselt. Ő busulását Rasina észbe vevén, ilyen beszédeket mondott: „ne okoljad Gellért úr utadnak rossz szerencséjét, mert Istennek akarata, hogy ezenképpen legyen, miglen is pedig nálam lész, néked és te kisérőidnek a ti táplálékotokat szolgáltatni fogom. De kérlek téged, hogy tudományodnak értelme szerint felelj nékem:

mivel te Italiában magister vagy és apátod Villermos azért küldött téged tanulásra, hogy testvéreidnek doctora lehess és azzá légy, onnan megtérve isteni gondviselésből apátúrrá tétettél, és te gyermekségedtől fogva mindeneknek kedvére való voltál, most pediglen ama felette tisztes helyet elhagyván és testvéreidet szomorúsággal teljesen magokra hagyván, ismeretlen néphez sietséggel miért sietsz? Volt-é csak valaki is ebben tanácsadód?" Ő pedig felelte: „senki", mire Rasina: „ha senki, akkoron semmiképen nem válik haszonra, ha pedig valaki, akkor hihetem, hogy némi foganatja lészen. Mert soha nem olvastuk, hogy néminemű klastromos atyafi ilyetén dologért Jerusálemet kereste volna, hanemha nem a kerengőző kóbor atyafiak közül valók. Mivelhogy emez út a világi hivőknek vagyon rendelve a szent földért való hadakozásnak miatta, a testvéreknek pedig egyéb út vagyon rendelve, mit kedvességtek jól ismer. Mert ott a keresztesek tartoznak viaskodni. Ott te jelenlétedben ócsárolni fogják a zsidók a mi Megváltónknak szülő Anyját, mit is hallanod semmiképen nem lészen javadra. Ne gondoljad, hogy téged én megfeddeni akarnálak, hanem csak azért tanakodom véled, hogy reá vigyázz és elmélkedjél,

ha vajjon jól cselekednél-é, avagy nem? „Ki is pironkodva mondotta: „ Miképen leend a menynyekben az akarat, azonképen légyen." Megemlékezvén amaz Evangéliomi mondásról: „csak egy hajszál sem fog elveszni a ti fejetekről."

(6) A negyvennapos bőjtnek utána Rasina apát mondotta: „Gellért úr, miket határoztál? Bizony, utadnak miatta ne pironkodj és fedjed föl előttem te szívednek szándékát. Mert tudom, jóra törekszel és nem rosszra, és tudom, hogy az emberi feltett szándék cselekvésnek előtte különb különb félékre ingadozik." Felelte ő: „mindenek miket mondottál mind mostanáig és kiváltképen ama versecske mit is végezetül mondottál, felette igaz, és tudd meg, hogy igazában az én szívem meg vagyon osztva." Rasina ezenképen felelt: „ha meg vagyon osztva, akkor erőtelen, az erőteleneknek pedig mindeneknél főbb orvossága az egészség. Higyjed Gellért uram, te hivséges társad vagyok, azért majd reá ismerj ha mondok igazat." Ő pedig mondotta: „örömest." És Rasina apátúr mondotta: „imé, Jerusálembe vagy menendő, hogy prédikálnál a saracenusoknak és zsidóknak. Miképen fognak ők téged befogadni, kik is az

apostolokat be nem fogadták. A tengeren pedig ha jönne rád hajótörés, mind a te tudományoddal együtt elsülyednél a tengerbe, mert nem vagy Jónás próféta, hogy harmadnapig a cethalnak gyomrában megmaradhass. Azért hát legyen kedvedre való én tanácsom, hogy térítsed a hitetleneknek értelmét az ördögök által megszállott lelkek szabaditására, szent apostoloknak példáit követvén. Mit is a saracenusok és zsidók helyett mostandan kiváltképen a magyaroknak népe kiván. A jelenvaló idők jártában nem is lelhetnél alkalmatosabb helyet e világon, hogy lelkeket megnyerjél az Úrnak számára. Én pedig kész vagyok téged én drágalátosom mindenekben megsegiteni." Gellért úr mosolyogván csodálkozott ő beszédein, mert soha nem szállották meg szívét affélék, hogy magyaroknak hirdetné az Igét és téritené azokat. kikért tulajdon maga Rasina oly buzgóságost törekedett munkálkodni. Elvégezte tehát Gellért úr magában, hogy Rasina apát tanácsaiban megnyugszik.

(7) Hajóra szállván együtt elmentek Zádriába hol is ő táplálékukra szükségeseket elrendezték és könyveiket szamarakra felrakták, ve-

vén maguk mellé néminemü Krátónak mondott vezetőt,[1] ki is ama tartományoknak útjait és ösvényeit ismerte és ki őket urának meghagyásából mind egészen Engatig[2] sérelem nélkül elvezette, honnan kezdve pedig egyéb rendelt vezetőt vevén társul, a mondott Krátó napkelet felé törekedett menni. Végezetül Pécsre, Mór püspök úrhoz eljutottak[3] és mikor is ott vesztegéltek, tartóztatván őket a püspök, lőn azonképen, hogy ama napokban Anasztáz váradbeli apátúr Pécsre érkezett,[4] kit is tulajdon ama püspök befogadott ő házába. Mikoron pedig ottan Anasztáz apátúr megtudta a püspöknek beszédeiből, hogy felette jeles istenfélő szerzetes pap jött Itáliából, sietséggel hozzá ment, hol is néminemü különvaló házban lakott. Mikoron pediglen egymás között társalkodtak, mind az ő választott beszédeiből, mind testi magaviseletéből megismerte, hogy istenfélő ember. Ezeknek utána való napon, Mór püspök az apátúrral együtt menvén a házhoz hol is szálláson volt, nékie a testvéri szeretetnek vigasztalását szolgáltatták. Egymásközött való beszédeikben Anasztáz apát ily beszédeket mondott: „bizony, Istennek míve, hogy mi eme tisztelendő király idejében jövén emez országnak birodalmába mint elsők hirdettük a népnek Isten igéjét és most, jóllehet méltatlanok

vagyunk, te püspökké, én pedig apáttá tétettem. Azonképen itélem azonban, hogy Gellért úr tulajdon amaz áhitatossággal jött ide. Ültetvén őt azért mi szekerünkre, vezessük a királynak elébe, ki őt tőlünk miképen nagy ajándékot fogja fogadni, mert meghagyta nékünk, hogy minden jövevényeket befogadjunk és kiket méltóknak kiismertünk, azokat ő személyének kiváltképen megtartsuk." Ezekre pedig felelt a püspök, mondván: „te, mi apáturunk, jól tudod ama napoktól kezdve, mikor is mesterünk szent Adalbert,[5] ki eme királyt még kisdedségében tanitotta, bejött Magyarország birodalmába, és tudjuk most is, mikor eme király az ifjúságnak korában áll, hogy ő mindenekkel kik véle lakoznak jót cselekszik. De a mi munkálkodásunk sem vala hiábavaló, mert kiket láttunk annakelőtte bálványoknak szolgálni, most látjuk Jézus Krisztushoz áhitatost ragaszkodni. Miért is hisszük, nem történt Isten akaratának kivüle, hogy Gellért úr oly sok viszontagságoknak utána eme tartományba bejött, kit is Úr Jézus mind egészen mihozzánk elvezetett, hogy nemcsak az ideigvaló királynak, hanem az örökké valónak is meglelje kegyelmét. „Ezekre Gellért lehajtott orcával alázatost felelt, mondván: „áldjon meg benneteket én tisztelendő atyáim és uraim a

mindenható Isten, kinek szerelméért munkálkodtok, engem, ismertelent testvéri szeretettel szeretvén. De mert hogy az irgalmasság a szükségnek idején világosodik ki, nem akarom, hogy rejtve legyen előttetek, mi okból jutottam eme vidékre. Akaratom volt szolgálni én Teremtőmnek amaz országban, melyben ő magát mindeneknek üdvösségéért szolgaságnak alája vetette. Eltökéltem, hogy általmegyek a tengeren, hogy meglátogatnám az Úrnak földjét, de ellenkező szél tiltván, a tett fogadalmat be nem teljesithettem. Miért is Rasina úr intésére utamat a Dunának vettem, és azonképen határoztam én szívemben, hogy ti segedelmetekkel a szent földre eljuthatok." Kinek is feleltek: „hagyj fel eme szándékoddal Gellért, és efféle gondolatok ne hurcoljanak ide-tova. Mert az Istennek akarata vezetett téged eme helyre. Ahol pedig Istennek akaratja vagyon, ott minden jó. Tudni méltó boldog Jeromos könyveinek, mik is Jerusálemben irattak, mind az egész világ részesévé lett. Te pedig irj, tanits, prédikálj, térits Magyarországban, meddiglen is a munkálkodásnak ideje vagyon." Mór püspök pedig Gellért urat, szent kereszt feltalálásának napjától Péter és Pál apostolok napjáig, magánál tartóztatta, mely ünnepen Gellért úr beszédet mondott a néphez, emez igéről:

„Ezek az irgalmasságnak fiai,"[6] ekkor, hivatván a püspöktől, a váradbeli apátúr is jelen való volt. Mely ünnepnek utána az apátúr magához vette Gellértet és Váradon tartotta őt szt. Benedek ünnepéig, mikor is beszédet mondott a népnek emez igéről: „az igaz virágozni fog, miképen a liliom," melyen Mór püspök hasonlóképen jelen volt. Megismerte pedig a püspök, hogy Gellért az igének fejedelme és mondotta: „bizony ama naptól fogva, hogy az Isten igéjét Magyarországon elhinteni kezdték, ily pap nem láttatott eme tartományban." De azért ő továbbra is Jerusálembe igyekvék.

(8) Történt pedig, mikor is boldog István király a boldogságos Szűz esztendőnként előkerülő ünnepének ünneplésére Fehérvárra megtért, akkor szokásban volt összehivni az apáturakat és püspököket, hogy eme szent tisztesség napját együtt ünnepeljék. Miért is Mór püspök és Anasztáz apát, magukhoz vevén Gellért urat, emez ünnep napjára a királyhoz Fehérvárra elmentek. Felhasználván pedig az alkalmatos órát köszöntötte Mór a királyt, ki is mikor látta Gellértet, mondotta titkon a püspöknek: „honnan jöve el emez mihozzánk ? mert

nékem félemedett embernek látszik." A püspök felelvén néki, ily beszédeket mondott: „Venecce városából Jerusálembe siet sietséggel. Egyébként pedig jeles pap." A király mondotta: „nemde, ha emez velünk marad, akkor is az Istennek papja lészen, mi is Istennek szolgái vagyunk, hogyan is lelhetne e földnél jobbat Istennek szolgálatjára. Ne engedjétek őt elmenni, várakozzék még kicsiny ideig, míg az Úrnak segedelmével meggyőzöm ellenségemet Ajtonyt és néki fogom adni a marosi várost, hogy benne ő püspökké rendeltessék." A következő napon pediglen magához hivatván őt a király, mondotta néki: „hozott Isten, jó ember, áldjon meg az Úr itt és a más világon." Ő pedig térdre hajolván mikor is vissza-köszöntötte a királyt, mondotta: „Ti királyi felségteknek méltóságához jöttem, mert hogy zarándok vagyok, Jerusálembe elmenni kivánatost kivánok. Mert vannak társaim, kik a Dunán vélem lehajóznak." A király pedig mondotta néki: „jó ember," ugymond „hagyj fel eme szándékoddal és maradj velünk, hogy jól menjen dolgod. Inkább itt, én népemnek prédikálj, a hivőket erősitsed, a hitetleneket téritsed, az ujdon ültetett palántálást megöntözzed és adandok néked hatalmat én birodalmamban, hogy hirdessed az Igét. És adandok

melléd kisérőket, kik szolgáljanak néked nappal és éjjel. Te csak nyisd meg szádat és vessed a népnek szívébe az életnek magvát. Jerusálembe menni ne kivánj, mert bizony el nem engedlek. Imé, ma néked adtam a marosi városnak püspökségét." Ezeket hallván Gellért, meginten köszöntötte őt, és Gellért ettől fogva neveztetett választottnak. Minek utána ez megtörtént, hasadott az ő szive és ő szándékának kötele széjjel szakadt, és mit sok nap óta cselekedni elhatározott, azt egy szempillantásban hátra vetette.

(9) Eljövén tehát a boldogságos Szűznek ünnepe, felöltözködött Gellért, vevén magához tolmácsot, tudni méltó a fehérvárbeli Kunrád prépostot, felhágott emelt helyre avagy prédikáló székre és emez igéről: „a napba öltözött asszony" beszélni kezdett a néphez. Nem volt olyan irás, miből is példát nem vett volna, a király és nép nézték és mind a keresztények csodálkoztak az Isten igéjének ily nagy vigasztalásán, miért is a király őt felette kedvelte. Ünnepnek utána, mikor is kiki megtért ő házába, a király magánál tartóztatta Gellértet, rendelvén melléje őrséget és adván néki ellátást

hozzá illendő palotában és őt fiának, Imre hercegnek, mesterévé tette sok napokra.[1] Lőn pediglen mikor is látta Gellért, hogy boldog Imre herceg növekedik a jóságos cselekedetekben és az emberi nemzetnek ellenségét Krisztusnak segitségével férfi módra meggyőzi[2] a népnek hánykodásai elől futva, remeteséget kivánt, mi is közönségesen Beélnek mondatik,[3] hol szünetlen bőjtölés és imádkozás és virrasztás gyakorlásának adván magát, heted esztendőkig veszteg megmaradt, épitvén magának kunyhót, hol is könyveket dictált, melyeket megirt volt tulajdon kezével.[4] Némi éjjelen pedig, mikor ezenképen leirásra valót beszélt, és a felette nagy révületnek miatta szunnyadozni kezde, jött egy ünő szarvas ő fiacskájával és melléje magukat mindketten a földre letették. Imé azonban a him szarvas, futva farkasnak előle, nagy indulattal közéjük berohant, mire az ünő elfutva, ő fiacskáját a kiválasztottnál elhagyta, mely elbújni akarván Gellért irófestékét, mivel ő irt, a földre ledöntötte. Annak utána a szarvasfiacska követte őt hazatértében és kenyérrel tápláltatván, többé tőle el nem ment. Egyéb időben pediglen, mikor is szent Gellért terhét vitte, kapuja előtt fekve farkast lelt, mikor látta, hogy az sebesitve vagyon, a kaput néki megnyitotta és a farkas vé-

le beméne. Mikor pedig terhét levetette, a farkas lába elé a földre lefeküdt és addiglan nem kelt föl, míglen gyógyulását nem lelte. Ama naptól fogva pedig, mind a szarvasnak fiacskája, mind pedig a farkas ott maradtak és kimendegéltek a kapun a legelőmezőkre és legelésztek és mindkét felől nem sértették egymást.

(10) A ma napokban vala bizonyos Ajtony[1] nevezetü nagyon hatalmas fejedelem Maros városában.[2] Ki a görögöknek módjára Bodony városban megkeresztelkedett.[3] A mondott fejedelem felette dicsekedett ő erejében és hatalmában. Volt pedig neki hét felesége, merthogy a keresztény hitben nem vala tökéletes. István királynak pediglen semmiképen nem adózott tisztességgel, bizván vitézeinek és nemeseinek sokaságában, kiknek felette hatalmat gyakorolt. Voltak neki szeliditetlen lovai is, olvasatlan sokaságban, ezeknek kivüle olyanok, melyeket a barompásztorok istállókban őriztek. Volt néki végetlen sok barma is, miknek külön külön megvoltak tulajdon pásztoraik, ennek kivüle valának nekie mezei tanyái és udvarai És hatalmat bitorolt a királynak a Maroson leúsztatott

sója fölött, állitván eme folyónak révhelyein, mind a Tiszáig, vámosokat és vigyázókat és mindeneket megvámolt. Kapott pedig hatalmat a görögöktől és a felülmondott Maros városban monostort rakatott, boldog keresztelő János tiszteletére, rendelvén bele apátot görög barátokkal az ő rendjüknek és szokásuknak szerinte. Mert hogy eme férfiúnak szolgált a föld a Keres folyótól az erdőelvi részekig és Bodonyig és Szörényig,[4] melyeket mindenestől maga hatalma alatt tartott. Miért is fegyvereseinek sokaságával felülmulta a királyt, kit semmibe sem vett. És volt néminemü felette tisztes vitéze, Csanádnak mondott,[5] ki is méltóságban egyebeket felül haladott, kiknek őt ő ura előttük járóvá tette. Ez, ura előtt nehéz vádolással volt bevádolva, miért is ura elméjét reá adta, hogy őt megöletné, szivében pedig töprenkedvén a csalárdságon, csak az időt várta, melyben őt elveszitse, mi is Csanád előtt nem lappangott elrejtve. Azért elfutva titkon a királyhoz méne, kit a király Krisztushoz téritvén megkeresztelt. Akarván pediglen ő hívségét megpróbálni, miközben kémlelte elsőbbeni urának rejtett dolgait megértette, hogy nem csalárdságból menekedett hozzá. Ezenképen megismervén hivségét és állhatatosságát, mondotta tulajdon fő jobbágy urainak: „készüljünk hadra

Ajtony, én ellenségem ellen és foglaljuk el ő országát." Eme beszédek közben még mind vizsgálta Csanádot, hogy ő hívségének bizonyságát vegye. Mikoron pediglen Csanád hallotta ezeket, felette vigadozott. Még hozzá tevé a király, mondván: „válasszatok ki magatok közül olyan férfit, ki a hadban vezérünk legyen." Ezek felelvén, mondották: „és kit lehetne alkalmatosabbat találni Csanádnál?" Kit is vezérüknek megválasztottak. Felelte Csanád: „mert miképen én uramnak a királynak kedvére van, azonképen vagyok a kereszténveknek új kereszténye, csak mostan megkeresztelve új viadalba akarok menni, kész vagyok halni és élni veletek. Induljunk ki tehát és viaskodjunk én uramnak a királynak ellenségei ellen." A beszéd jónak látszott mindeneknek szemében. Összegyüjtvén pedig a hadi sereget, mindenek a hadba indultak, mikor pediglen átkeltek a Tiszán, viadalt kezdének Ajtonynak és ő seregeinek ellene. És lőn nagy csattogás és zengés és állt a harc mind egész dél időig, és sebesitve mindkét felől, innen és onnan sokan hullottak. Végezetül Csanád serege futásba menve elrejtette magát Kökényér bokraiban és Szőregen és mind egész Kanisában a Tiszáig.[6] Csanád pedig amaz éjszakán táborba szállt némi-

nemü hegy mellett, melyet anakutána Oroszlánosnak nevezett. Ajtony pedig ő táborával Nagyösznek mondott mezőre szállott.[7] Mint két részről a kémek fönn vigyázva ide-oda szerte futkostak. Csanád pedig amaz éjjelt álmatlanul töltve, imádkozott Szent György vértanuhoz, hogy néki az égnek urától segitséget eszközöljön ki és fogadalmat tett, hogyha az ellenségen győzelmet veend, emez imádságának helyén, hol is térdét földre hajtotta, ő tisztességére monostort rakat. És mikor is a felette nagy munkától és fáradalomtól megszállta őt az álom, álmában oroszlánnak képe jelent meg néki állván lábaihoz és mondván néki: „ó ember mit aluszol, kelj fel sietséggel, kűrtölj te kűrtödön, menj ki a hadba és meggyőzöd te ellenségedet.“ És mikor fölserkent, úgy tetszék néki, miként ha két embernek erejét befogadta volna, Miért is összhíván a sereget, az álmot melyet látott elbeszélte nékik, mondván: „az imádságnak utána, melyet földre leborulva az Úrnak és Szent György vértanunak előtte emez éjjelen bőségest kiontottam, álom szállott meg engem és láték állni lábamnál, mintegy oroszlánt, és az baromkörmeivel rángatván engem, mondotta: „kelj fel te ember, mit aluszol, gyüjtsed egyben seregedet, menjél ki ellenségeddel szemben, ki most aluszik, és

meggyőzöd őt." Ezt hallván, dicsérték Istent, mondván: „Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Pater noster." Késedelem nélkül hadba kimentek tehát, várván az égből segitséget boldog György vértanu érdemeiért, ki őket oroszlán képében látogatni méltóztatott, és tulajdon amaz éjjelen Ajtony serege, mely a mezőn feküdt, egymáson rohant és hátatforditva futásnak eredt. Csanád hadi serege pedig leölte Ajtonyt a viadalnak helyén. Kinek fejét erővel elvágván küldték a királynak és ama napon sok zsákmányt ragadoztak, és elteltek nagy vigassággal, mert hogy a királynak ellensége elesett. A keresztények tetemeit pediglen, kik elhullottak a viadalban, felvevén vitték Marosvárába,[8] és eltemették keresztelő Szent János cintermében, a görögöknek monostorában, mert azidőben ama tartományban egyéb monostor nem volt. A mondott hely szerzeteseinek pedig ama városnak harmad része szolgált, kiket is Csanád nem űzött el, hanem tulajdon amaz állapotban melyben találtattak megmaradni engedett. Ennek utána Csanád magához vevén a mondott monostornak apátját, a monostornak néminemű barátaival együtt ama helyre ment hol is neki az oroszlán megjelent, és azt jellel megjelölte, hogy a fogadalmat melyet Szent

Györgynek tett, beteljesitse. És ama napon, az ő társainak nagy lakmározást készitett. Annak utána általmenvén a Tiszán, mentek a királyhoz. Ajtony feje pediglen már kitüzetett a város kapujának tornya fölé. A király pedig látván Csanádot, nagy vigassággal vigadozott, de Gyulát, ő társát, mindeneknek felette fölmagasztalta.[9] Minek hallatára Csanád mosolyogva mondotta: „ha ki a fejet a királynak ide elhozta, mért nem hozta el a nyelvét is az, ki a király ellenségét leölte ?" Gyula, tudniméltó hazudott mikor is a fejet bemutatta, erősitvén, hogy ő volt, ki leölte a királynak ellenségét. Mikoron pedig, hogy a király szemlélné, a fejet lebocsátották és megnyitván száját, nyelvét nem lelték, Gyula hazugságának miatta király úrnak udvarából kivettetett. Csanád pedig tarsolyából a nyelvet kivevén a királytól felmagasztaltaték, kit is tön királyi házának és Ajtony házának fő emberévé. Ugy mond a király: „ez naptól fogva ama város nem fog neveztetni marosinak, hanemha neveztetni fog Csanád városának, azért mert hogy leölted az én ellenségemet ő helyében ispánja lész eme tartománynak, és azt te nevedről fogod nevezni, csanádi tartománynak mondassék minden nemzetségeken által. Ezeknek utána Csanád elmenvén ama helyre hol álmá-

ban az oroszlánt látta, boldog György vértanunak tisztességére monostort rakott,[10] bevivén oda ő apáturukkal együtt a mondott görög szerzeteseket, boldog keresztelő János monostorából.

(11) Történt pedig, minekutána boldog István király látta, hogy ő birodalma a csatáktól elpihent, Istennek szolgáját Gellértet visszahívta a remeteségből. Mikoron pedíglen méne Gellért a király elébe és őt a szokásnak szerinte köszönté, mondotta néki a király: „háborgatlak téged Istennek embere, alkalmatlan időnek miatta, mert most akaratom lenne, hogy a tizenkét püspökséget, miket is én országomban fölállítani elvégeztem,[1] püspökökkel betöltsem. De ez inkább egyebeknek kedvén múlott, kiknek is a sátán volt bírájuk. És most vedd fel ama püspökséget, mi, miképen gondolom, reád néz. De mert hogy a jelenvaló időben nincsenek papjaink a ti szolgálatotokra, kikkel szokásban van az egyházi előljárót felékesíteni, vigyük az egyházaknak és monostoroknak papjait és szerzeteseit, hogy az egyházi tanításnak rendje szerint legyenek nékünk segítőink az Isten szolgálatában. Én pedig ispánjaimnak meghagyom, hogy a néptől annak idején dézsmát szedjenek kalászosokban, mellyel meg-

élj. Akarom pedig, hogy senki ne legyen, ki ezeket meg nem adja. Mert nem fogjuk tűrni, hogy ideig való szükségesekben ki is fogyatkozást szenvedjen. Csak gyakoroljátok ti tiszteteket Krisztusnak szolgálatában, prédikálván, keresztelvén és térítvén Krisztushoz a hitetleneket." Ezért a király parancsára összegyülekeztek a barátok az országnak különb különb monostoraiból, Váradról ketten,[2] István és Anselm, a zalaiból ketten,[3] Kunrád és Albert, Beélből ketten.[4] Krátó és Tászló, Pannonia hegyéről négyen,[5] Fülöp, Henrik, Lénárd és Concius. Eme tízek oltárospapok voltak és voltak írástudó férfiak, kiket Csanád ispán tulajdon szekerére rakva vitt a csanádi egyház megyéjébe és elsőbben Oroszlánosra, hol is boldog György vértanu tiszteletére monostort épített. Felszentelvén pedig ama helyet, nagy vendégséget készített a püspöknek a barátokkal egyetemben, kiket felette sok ajándékokkal is megajándékozott. Onnét menve eljutottak Maros városába, hol is valának görög barátok, kik Isten tiszteletét az ő törvényük és szokásuk szerint tartották. A püspök pedig tanácsot tartván Csanád ispánnal, ki ama görög apátot az ő szerzeteseivel általvitte Oroszlánosra, monostorukat pediglen a püspöknek és az ő fratereinek átbocsátotta, kik is abban lakoztak,

miglen boldog György vértanunak monostora elvégeztetett. Gellérthez pedig összesereglettek nemesek és nem nemesek, gazdagok és szegények, kívánatost kívánván, hogy a szent Háromság egy Istennek nevében megkereszteltessenek. Ezeket ő, miképen tulajdon fiait befogadván, hogy vendégelné őket, asztalához meghívta. Sokan vezettettek ispánoknak általa is, kiket a király rendelt, és megkereszteltettek keresztelő Szent János monostorában, mert a népnek nagy sokasága állott az ajtónál a cinteremben, eleséget vivén magukkal, és azoknak kik őket keresztelték nem is volt nyugodalmuk az éjnek kívüle, és nagy vala az ő megfáradásuk. Mégis a Krisztus nevéért, kinek munkájában elfáradtak, ama fáradtságot békességest és szabad akaratuknak szerinte tűrték, a püspök pediglen azoknak, kik ezenképen megkereszteltettek, Istennek igéjét szünetlenül hirdette.

(12) A felülmondott barátok között pediglen volt hét férfiú, kik irástudók és a magyar nyelvnek szorgalmatos tolmácsai voltak, tudni méltó Albert, Fülöp, Henrik, Kunrád, Krátó, Tászló és István, kik maguk is hirdették a népnek Isten igéjét. Mert ők mind az egész csanádi tarto-

mányt megöntözték szent beszédeikkel, kik fő-esperességeknek tisztjét viselvén egyházakat épitettek városokban és falvakban. A nép pedig, jóllehet még új palántálásbeli volt, az Isten igéjét mégis buzgó lélekkel hallgatta, elmélkedvén éjjel és nappal az Úrnak törvényén. Némi napon pediglen, harminc újonan keresztelt férfi jött a püspökhöz, kérvén, vegye fel ő fiaikat, hogy őket tudományokban tanitván nevendék papokká tegye. Ezeket befogadván, Walther mesternek keze alá rendelte,[1] adván neki erre alkalmatos házat, hogy őket a grammatikának és muzsikának tudományában oktassa. Kik is rövid idő alatt eme szép mívességekben nem közép szerinti előmenetelt mutattak. Mit is látván a nemesek és fő jobbágyurak fiaikat átadták a felülmondott Walthernek, tanitaná őket, hogy mind eme szabad mívességek tudásának gyümölcsét elnyerjék. Ezek boldog György monostorában első kanonokoknak rendeltettek, kiket a püspök felette nagy szorgalommal nevelt, mert hogy nem voltak idegen nemzetből valók, hanem emez országbeliek voltak, hogy általuk Istennek Egyháza dicsőségesebben felmagasztaltathassék.[2] Miért is boldog Keresztelő János ünnepén prédikációnak végeztével, minek utána áldás osztatott, mintegy száz férfiak közeledé-

nek a püspökhöz, kivánván, hogy helyek szenteltessenek fel nékik maguknak egyházak épitésére, eme férfiaknak ájtatosságán a püspök nem kevéssé örvendezett, és vendégséget készitvén meghivta őket asztalához egyebekkel, mind gazdagokkal, mind szegényekkel, mindenekkel együtt, kik jelenvalók voltak. Mikor pedig felkeltek az asztaltól, a püspöknek különb különb ajándékokat ajánlottak fel és adományokat és kincseket. Tudni illik lovakat, ökröket és juhokat, felette sok kárpitokat, az asszonyok pedig aranyból való gyűrűket és drága nyakra való ékességeket. Mondotta ezeknek a püspök: „vajjon azért hivtalak-é meg benneteket, hogy javaitoktól megfosszalak? Távol legyen. Hanem hivtalak benneteket, hogy Istennek igéjét hallgassátok," felelték néki mindazok, mondván: „mert hogy hallottuk ma tőled, mi szent atyánk, mikor is Istennek beszédeiről bizonyságot tevél, hogy miképen eloltja a víz a tüzet, azonképen eloltja az alamizsna a bünt. Vedd fel tehát, amiket néked felajánlunk a Krisztus nevében, kiben újjá születtünk az életre." Történt pediglen, mikor a püspök ő fratereivel kiment a maga egyházmegyéjének látogatására, hogy felszentelje amaz embereknek temető helyeit, kik egyházakat akartak épiteni, ezeknek általa azon-

képen fogadtatának, miképen jeleket és csodákat mivelő szent apostolok és készséges lélekkel mindenekből, miket is birtak, ajándékokat vittek eléjük. Ama felülmondott hét barát pedig a püspöknek előtte járt, hirdetvén az Igét és keresztelvén a népet minden helyeken, hová is ő maga volt menendő, ezeknek általa a hivőknek számlálhatatlan sokasága hajlittatott az Úrhoz. Kiknek az ő elfogadott ajándékaikat által küldötte Maros városába. A püspök pedig nagy szorgalmatossággal ügyelt a szegény oskolások és barátok és jövevények dolgaira. Ő házához vezettettek a kisdedek és átadattak az oskolákba, kiket is oly serényen tanitottak, hogy az éjszakát, miképen napokat vevék számba. Amaz első harminc oskolások pedig, már olvasásban és éneklésben tudósak voltak. Ezeket a püspök úr a szent egyházi rendekbe előbbre léptetvén, kanonokokká tette. Követeket is küldött Dunán túlra és összegyüjtötte az oskolásokat. Kik is minek utána egybegyültek, őket magukat oltárospapokká lenni rendelte és az oltárospapokat az egyházak rectoraivá tette a parochiákban. Összesereglettek hozzá németek, csehek, lengyelek, gallusok és egyebek, kiknek felszentelésük után tulajdon egyházmegyéjének parochiáit adta. Walther mester

pediglen látván, hogy az oskolások száma felette elszaporodik, a fáradalomnak terhétől szorongattatván, mondotta a püspöknek: „nem vagyok elégséges," ugymond, „eme sokadalomnak mindkét tisztségben előtte járni, tudni méltó az éneknek és az olvasásnak tisztségében. Küldj és vezess hozzám, vagy olvasó, avagy éneklő mestert. Miért is elküldte a püspök Mór barátot[3] a királynak köszöntésére, meghagyván néki, hogy az oskolákba is betérjen, melyek azidőben Fehérvárott jelesek voltak,[4] hogy az oskolásoknak közötte leljen doctort, avagy oktatót és oda vezesse. Ki is jövén Fehérvárra, minek utána a királynál dolgát elvégezte, beméne az oskolákba, hol is volt néminemü német, Henriknek nevezett, ki is a gyermekek mesterének helyettevalója volt. Mikor is ezt beszédekkel illette, ő jóváhagyván beszédeit, véve maga könyveit, Mórral a püspökhöz elment, a püspök őt vigasságost fogadta és az oskolásoknak olvasó mesterükké tette, Walther pediglen előljárójuk lőn az éneklésben.

(13) Növekedvén tehát a hiveknek és papoknak száma, az Istennek embere különb különb városokban egyházakat míveltetett és a

fő monostort, melyet boldog György vértanu tiszteletére Maros partja mellett rakatott, marosi széknek nevezte. Boldog István király pedig eme marosi széket adományokkal nemesül felékesitette. A mondott monostorban az Isten Anyjának tiszteletére oltárt emelt, és tulajdon amaz oltárnak előtte ezüst tömjénezőt függesztetett, adván mellé két előhaladottabb korú embert, vigyázásának szolgálatára, hogy ott a tömjén felette jószagos füstölésének illata egyetlen órában távol ne legyen. És minden szombat napokon a püspök azonképen, miképen Mária mennybemenetelének ünnepén, buzgóságos dicséreteinek ájtatosságát ugyan ott, kilenc leckéknek hozzáadásával megtoldotta. Tulajdon ama napokon az irgalmasságnak cselekedeteit is bőségesebben gyakorolta a szegényeken, egyéb napokon pedig a matutináknak és vesperáknak elvégezése után szokása volt kétszer processióval szüz Mária tisztelendő oltárához menni. A szent férfi tehát a boldogságos Szüz tiszteletének miatta, az alázatosságnak gyakorlására oly nagy buzgósággal törekedett, hogy cselédei közül akárminémü bünös vezettetett hozzá, és az Krisztus Anyja nevében tőle kedvezést kért, ő hallván nevét az irgalmasság Anyjának, legott könnyeknek hullatásában ké-

rését helyben hagyta, és miként ha ő maga lett volna a törvényre idézett, azonképen kért bocsánatot a bűnöstől. Kinek neve, tudni méltó Krisztus Anyjának tulajdon neve a magyaroknak nemzetségében ki nem mondatik, hanem csak mondatik: királynéasszonynak. Miért is Pannoniát szent István király a boldogságos Szüz családjának mondotta.[1] Ó, boldog férfiaknak szerencsés szorgalmatossága, kik a tengerek csillagát nézve igazitották ő életüknek futását, hogy e csillagnak igazgatásával evezhessenek e világnak hullámaiban s elkerülhessék a gyönyörűségeknek tajtékzó örvényét és révét az örökkévaló nyugodalomnak meglelhessék.

(14) A A monostornak egyházi gondviselése körül pediglen oly szorgalmatos volt, hogy meleg nyáridőben jéggel telitett edényecskék tétettek az Úrnak házába, tartatván bennük hosszú nyakú edény felette jó borral, minémüt is lelni csak lehetett, hogy az Úr vérének átváltoztatására szolgáljon. Mert ezenképen mondotta: „ez, mi hit által befogadtatik, beljebb édesnek találtassék." Végezetül éjnek idején, tulajdon ágyába bélpoklost fektetett nyugodni, fejszét vevén erdőbe méne egyedül, és a vesszöknek nyalá-

bocskáit testének sanyargatására tulajdon vállán hozván, béres szolgáinak munkáikat gyakrabban megkönnyebbitette. Mikoron pedig helyről helyre sietett, nem használt néminemü segitőbarmot, hanemha kisded szekeret, melyben veszteg ülve, a könyveket, miket szent Léleknek segedelmével szerzett, ismét és ismét megolvasta. Ruházata gyakrabban vagy darócból, vagy borzas kosoknak bőréből való volt. Miért is, miképen gyakracskán történik szent jámborokkal, ha ő valamikor is szekeresének gondviseletlenségéből, vagy egyéb bosszúságoknak általa sértetett, legott meghagyta, hogy a vétkes embert megostorozzák, avagy kötéllel rabbá tegyék, mely parancsnak a szolgák engedelmeskedve, de nem feledkezvén atyai szivének szelidségéről, amaz út mellett, hol is a szent atya általmenendő volt, a vétkes embert karóhoz kikötötték és mezitelen hátát tyúknak, avagy egyéb oktalan állatnak vérével festették. Mikor pedig Istennek embere odaért, maga kegyetlenségét eszébe véve szekeréről leugrott, a megkötözött emberhez sietve ment, és a karót, ő kezeit és karjait, köteleit és lábait megcsókolta, igérvén néki ajándékokat, ha emez immár megoldatott embertől bocsánatot és irgalmasságot nyerni érdemelne. És ha akkor, ó

ember, mellette álltál volna és láttad volna őt, bizony mondanád, hogy Istennek emez embere ily nagy alázatosságáért és együgyüségéért hasonlatossá lőn ama gyermekhez, kit az Üdvözitő, miképen az alázatosságnak példáját állatott követésre ő tanitványainak elébe. (*) Jóllehet a püspöki méltóságot nagy gondossággal kormányozta, mégis nagy búsulásban vala a reá bizott nyájnak miatta. Mert valahányszor is egyik másik fiát, kiknek ő atyjuk volt, vétekért boldog István király az igazságnak vesszejével megfeddeni akarta, ezeket a püspök, ő jámborságának buzgóságos indulatával és könyörületességének könnyhullatásával oltalmazta. Történt pedig némi napon, hogy bizonyos ember mentésére a királyhoz sietve sietett. És tulajdon ama vidéknek erdős részében, mely a disznóknak élésére alkalmatos volt, feküdt néminemü falu, melyben délidőben megszállott. Hol is az éjnek középső táján malomnak zörgését hallotta, jóllehet egyébkor ama helyen malmot nem látott. Fennen álmélkodék, vajjon mi légyen ez. És legott az asszony, ki is a malmot hajtotta, énekelni kezdett. A püspök pedig csodálkozván mondotta Walthernek: „Walther, hallod-é magyaroknak énekét, miképen zeng,“[1] és mindketten örvendeztek emez

éneken.[2] És mert hogy a malmot egyedül való asszonynak keze húzta, és az ének magasba növekedék, a püspök pedig ezenközben ágyában feküdt, megintelen mosolyogván mondotta: „Walther, tanitsd meg nékem, mi légyen emez ékes zengedezésnek éneke, ki az ki éneklésével kényszerit, hogy olvasásomat szüntessem?" Ő pedig mondotta: „imez egy versnek éneklése, az asszony pedig, ki énekel, szolgálója ama gazdának, kinél szálláson vagyunk, ki ő urának búzáját őrli olyan időben, mikor is malmok egyébütt eme részeken teljességgel fel nem lelhetők." Kérdezte a püspök: „vajjon mesterkedéssel avagy munkával jár-é a malom?" Walther felelte: „mesterkedéssel és munkával is, nem húzza néminemü barom, hanem az asszony maga kezével körben forgatja." „Ó csodálandó dolog," mondja a püspök, „miképen élődik az emberi nemzetség! Mert ha mesterkedés nem lenne, ki tudná a fáradalmat békességesen eltűrni. Szerencsés emez asszony, ki másnak hatalma alá vettetve, tartozó szolgálatját ezenképen zúgolódás nélkül, vigasságost teljesiti." És meghagyta, hogy amaz asszonynak a pénznek nem kevés súlya adassék.

(15) Történt pedig, hogy minek utána a királyhoz elméne és dolgát szerencsésen véghez vitte, néminemü nemes a királynak előtte nehéz bünnel lőn bevádolva, és a nemeseknek sokasága néki semmiképen sem tudott bocsánatot kieszközölni, imezt a püspök néki egyedül megnyerte. Ama napokon pediglen, míkor is a királynál volt, püspökök, apáturak, nemesek, papok és egyházi emberek összegyülekeztek, kik is csodálták ő nyájasságát és szentségét, dicsőitvén az Istent. A boldogságos Szűz monostorának pedig, hol is magának temetkezésre való helyet kiválasztott, emez alkalomkor ötszáz márkának summáját kapta a király úrtól, tiz vég skarlátbársonyt, ötven vég posztót, a királynéasszonytól pedig négy vég skarlátbársonyt és megannyi vég patyolat gyolcsot. Szent György vértanu egyházának mívére is ezer márkát megigért, mit is még ő élete napjaiban igérete szerint mindenestől teljesitett. Volt pedig szokása a szent embernek, hogy kanonokjai közül a városban aludni senkit nem engedett, azoknak kivüle, kik útra elküldettek.[1] Egyebek egy házban nyugodtak, ha pedig valaki is közülük a hajnali zsolozsmákhoz nem jött, ama napon nem szolgáltattak ki néki javadalmat. Kiváltképen gyanuságos házhoz közülük senkit is menni

nem engedett. Mert mondotta nékik: „ha ilyeneket cselekesztek, miben sem különböztök a világiaktól, ha csak a ti tonsurátokban nem." Ezeknek a kórusban karingük volt, a kórusnak kivüle csuklyás kerek palástot hordtak. Kit pedig közülük nyilvánvalóan vétekben lelt, azt megfosztotta ő javadalmaitól. Tulajdon maga pedig a szent rendnek ruháját, melyet gyermekségében vett fel, soha nem változtatta. Történt pedig amaz időben, hogy Csanád ispán némineműmegkötözött embert tartott, kit is büneiért bitófához vezettek. Emez kiszabadulván azoknak kezéből, kik is őt megkötözve vezették, a boldogságos Szűznek monostorába beugorván, megmenekedék.[2] Azok őt nyomon követve mind egészen a monostor ajtajához eljutottak és mondották néki: „jól vagyon dolgod rókácska, ki a vesztőhelynek tőrvetéséből kimenekedtél és te bőröddel együtt melyet lenyúznak rólad, verembe beléptél." Miért is lőn nagy nevetés a népnek közötte. Eme megkötözött pedig a monostornak adatott harangozónak, életének minden napjaira. Némi időben pedig, mikor is a szent atya ő székhelyén volt és vele voltak káplánjai, kik szünetlenül oldalán maradtak és két felette kedves szerzetese,[3] elvonta magát tőlük és maga háló kamarácskájában egyedül maradt, és

meghagyta egynek közülük, mondván: hogy harmad napon belül hozzá senkit belépni ne engedjen, sem pedig eleséget néki ne tartozzék bevinni. Mi is minek utána megtörtént, negyednapon csendesen kiméne és ő temetkezésének helyére méne, hol is befedett fejjel több ideig sírt. Végezetül a káptalan házba ment, hol a barátok összegyülekeztek és minekutána leült, beszédeket mondott a világ folyásáról és ezeknek közötte mondotta a barátoknak: „szakadás lészen Magyarországon és az ország, a papoktól kezdve mind a világiakig, ki fog szabadulni a kereszténység jármából, és az én munkámat és én tanitásomat megutálják, és az Istennek igéjét be nem fogadják. A papság megvetett lészen, a barátok ő ruházatukban különb különb szinüek lesznek és különb különb gyülekezetecskékben fognak vesztegélni, a kietlentől futni fognak és az egyedül való élet nem lészen kedvükre. Sokan hivságos dicsőségnek megkivánásából az emberi dicséreteket fogják keresni és lesznek a népnek előtte példabeszéddé, kiket nevetnek ő állhatatlanságuknak és magahittségüknek miatta." Ezek és egyebek, miket a szent férfiú a bosszuállás kardjáról Aba királynak ellene eleve megmondott,[4] az ő jövendölései szerint mind egészen beteljesedtek.

(17) Történt pediglen, hogy minekutána boldog István király Pannoniát a keresztény hit világosságára téritette, azt a boldogságos Szűz oltalma alá adva, tulajdon magának az Úr Anyjának mennybemenetele napján testéből kiszabadulva az örök nyugodalomra által vitetett. Kinek utána Péter királlyá megkoronáztatott, kinek mikor mind az országnak fő jobbágyurai hittevéssel hitet fogadtak, Aba, a palotának ispánja, Pétert letaszitván, a királyi koronát és királyi udvart magának bitorolta. Kinek uralkodása alatt, miképen a próféta mondja, vér vérre omlott és bün bünhöz csatoltatott. Mert a negyvennapos böjtnek szent napjaiban eme király, tanácsának valamennyi felette tisztes férfiait fustélyokkal és karókkal, miképen barmokat avagy oktalan állatokat bátorkodott leöletni. Ki is mikoron a marosi székhelyre, boldog Gellért főpapi helyére ment, hogy a húsvéti szentségeket ünnepelné, az Úr feltámadásának napján, küldvén fő embereket és püspököket a boldog fő paphoz, hogy annak keze által tétetnék fejére a királyságnak koronája,[1] tulajdon magát boldog Gellértet hivatta. És mert hogy ő ellenkezett és menni nem akart, ama püspökök, kik jelenvalók voltak, Abát nagy pompával megkoronázva, a papságnak és népnek kiséretével az egyházba bevezették. Az Istennek embere

pedig, szent Lélekkel teljesen, betakarva fehér stólával felhágott a prédikáló székre, kezdé a királyt feddeni félelem nélkül ő kegyetlenségéért, mondván: (**) „a negyvennapos szent bőjtnek megtartása bünösöknek adatott bűnbocsánatra, és az igazaknak a jutalomra, te pedig, ó király, imezt a te kardod öldöklésével megfertőztetted[2], és én tőlem elvetted az atya nevet, mert híjával vagyok ma mindeneknél édesebb gyermekeimnek. Tehát semminemü bűnbocsánatot nem érdemelsz eme napon. Mert hogy pedig a Krisztusért kész vagyok meghalni, a jövendőket néked előre meghirdetem. Imé, az elkövetkezendő harmad esztendőben felindul ellened a bosszúállásnak kardja, mi tőled elveendi a királyságot, mire te csalárdsággal tettél szert." Mikoron pedig a királynak szabad tudományokban jártas barátai hallván ezeket csodálkoztak volna, oltalmazni akarván a püspököt a királynak bosszúságától, reá intettek a tolmácsra, hogy hallgasson. Kiknek is a tolmács megfélemedetten engedelmeskedett.[3] De a jó atya észbe vevén, hogy a tolmács rettegésében reszket, kezdé őt nagy felszóval feddeni, mondván: „az Istent féljed, a királyt tiszteljed, az atyai beszédeket pedig megmondjad." Végezetül a tolmács kényszerittetve megjelentette

a pásztor beszédeinek értelmét. Mik is minekutána mindenestől beteljesedtek, mind a pannoniabeliek megismerték, hogy az Istennek emberében a jövendőmondásnak lelke volt. Mert eme nemzetnek is eleve megmondotta, hogy felette nagy zendülés lészen, és hirdette, hogy azidőben ő is elfogná nyerni a vértanuságnak koronáját.

(19) Ötöd évnek elforgása után, más egyéb ötödévnek kezdetén, bizony feltámadott ama zendülés. És minek utána az Istennek embere, mind az egész csanádi tartományt Krisztus hitére téritette, és a székesegyházat szent György vértanu tiszteletére elvégezte, és a boldogságos Szűznek Keresztelő szent János egyházával szomszédos monostorát is a maga temetőhelyének hasonlóképen elvégezte, és azokat szent István királynak általa nemesül sok birtokokkal megajándékoztatta, prófétáló lélekkel teljesen, szent István királynak halála után tizenegyed évre,[1] ezzel a renddel méne a vértanuságra. Mikoron is tehát felette nagy háborgás támadt Péter király és a magyarok között, a magyarok ünnepi méltóságú követeket inditottak Vászolynak fiai, Endre, Béla és Levente után,[2] kik szent

István király nemzetségéből valók voltak, kérvén őket, hogy Lengyelországból Magyarországba bejönnének. És ezenképen Béla ott megmaradván, Endre és Levente Magyarországba bejöttek. És hozzájuk sereglett a magyaroknak mind egész sokasága Pest városában.[3] Kik is az ördögnek ösztökélésétől felgyullasztatván könyörögtek, hogy engednék mind a népet a pogányoknak módja szerint élni, a püspököket és papokat leölni, az egyházakat lerontani, a keresztény hitet elvetni és bálványoknak tiszteletére térni. Kik is engedelmet adtak nékik, hogy szívüknek kívánsága szerint menjenek és veszszenek el az ő régi eleiknek tévelygéseiben, mert egyébképen Péter király ellen nem viaskodtak volna. Elsőnek a kereszteltek között Vatha nevü ajánlotta magát az ördögöknek[4] és megnyírta fejét pogányok módjára és ezenképen cselekedtek mindannyian és a gonosz lelkeknek itallal áldoztak és kezdének lóhust enni és mindenféle felette rosz és mód nélkül való rendetlen dolgokat mívelni és gyakorolni, papokat és mind a keresztényeket leölni, egyházakat lerontani, és a kikiáltók kezdték kikiáltani Endrének és Leventének parancsolatát, hogy a püspökök a papokkal és barátokkal és keresztényekkel egyetemben leölessenek, és ő emlékezetök el-

vesszen örökre és mi atyáinknak szokásai viszontag felvétessenek.[5] Miket is hallván szent Gellért, Beszteréd, Bőd, Benéta és Szónok ispán,[6] kik is a keresztények sokaságával a királyi Fehérvárra összegyültek, kimentek Fehérvárból Buda felé, hogy Endrét és Leventét tisztességgel fogadnák. És mikor a felülmondott püspökök sietve jövének ama helyre, mely mondatik Diódnak,[7] szent Gellért szent Szabinának egyházában misét szolgáltatott, és buzditásnak okából a katholikus hitről és az örök élet jutalmáról ünnepi beszédet mondott a velök való népnek, beszédeinek végezetén pedig könnyekben törvén ki ezeket mondotta: „én testvéreim és püspöktársaim és mindegyéb hivek, kik is jelenvalók vagytok, tudjátok meg, hogy mi mai napon a vértanuság koronájával mi Urunk Jézus Krisztushoz örök vigasságra megtérünk. Mert én tudtotokra adom Istennek titkos végzését, mi is nékem emez éjjelen kinyilatkoztattatott. Bizonnyal mondom, láttam mi Urunkat Jézus Krisztust ülvén Anyjának a szentséges Szűznek ölében, ki szólitván bennünket magához, tulajdon maga kezével nyújtotta nékünk Testének és Vérének Szentségét. Benéta püspök pedig minekutána hozzá méne, tőle visszavonta Jézus Krisztus az Eucharistiát, miért

is ő megfosztatik ma, hogy a mi vértanuságunknak osztályosa legyen.

(20) Ezeknek utána boldog Gellért intette őket, hogy meggyónják egymásnak bűneiket és misének hallgatása után imádságnak adván magukat, és az örök üdvösségnek reményéről, nyerendvén vértanuságot, bizonyosak levén, mindenek megvigasztaltatva áldoztak, annakutána menten menének a Dunának réve felé. Boldog Gellért pediglen, mert hogy alacsony testállású volt és minden erőit Istennek szolgálatában teljességgel felemésztette, szekéren vitette magát. Mikoron pediglen a pesti révbe tértek, imé öt hitetlen emberek, Vatha és ő cinkos társai, telve telten gonosz lelkekkel, kiknek magukat fölajánlották, a püspökökre és ő társaikra rárohantak és őket kövekkel behányták. Boldog Gellért pedig azokat, kik megkövezték, szünetlenül a keresztnek jelével jelölte, miképen István első vértanu, ő, ki Pannoniának első vértanuja, földre térdelvén nagy felszóval kiáltotta, mondván: „Úr Jézus Krisztus, ne vedd nékik ezt bünül, mert hogy nem tudják mit cselekesznek." Azok pedig ezt látván még inkább kegyetlenkedtek, és rárohantak és szeke-

rét felforditották Dunának partjára és ott, minekutána kivonták őt szekeréből, kétlovú szekérre vetvén a Kelenföld hegyéről lebocsátották,[1] és mikor is még vonaglott, mellét lándzsával átüttötték, és annak utána őt egy kőre hurcolván, agyvelejét összerontották. És ezenképen Krisztusnak dicsőségés vértanuja az Úrnak ezernegyvenhetedik esztendejében, e világnak nyomoruságaiból az örök üdvösségre által költözött. És a Duna szüntetlenül áradozott, ama kőről azonban, melyen szent Gellért fejét összetörték, senki nem tudta elmosni a vért hét esztendőkön által, miglen a papok a követ a vérrel együtt felvették. A szent embernek teteme pedig ama napon tulajdon ott feküdt, hol is ő vértanuságot szenvedett. Bődi püspök is megkövezetten által méne a dicsőségbe, Beszteréd püspök pedig len halálra sebesittetvén harmadnapon elköltözött e világból. Benéta püspök pedig Endre hercegnek általa megmentetett. Szónok ispán is[2] Benetának kivüle a püspököknek cselédeivel és mind a sokasággal megöletett. Mert ama napon a kereszténveknek oly nagy sokasága leöletett, hogy számukat csak Istennek kegyelme tudja. És ezenképen szent Gellértnek jövendölése beteljesedett, és ezenképen nyilvánvalóvá lőn, mily nagy szentséggel tündöklött életében ez az

Istennek általa a kegyelmeknek sok ajándékával szeretett ember. Mert szűz vala, az egyházi végezéseknek doctora, a szent theologiának magistere, gyermekségének ötöd esztendejétől fogva hordta szent Benedek ruháját, de ennek kivüle a püspöki méltóságban megerősittetvén, ki is a szent Egyházért Magyarországon első dicsőséges vértanu lőn.

(21) Ennek utána elkövetkező napon pedig a boldogságos Szűz egyházában Pesten felette nagy siralommal eltemettetett tulajdon ama ruhában, melyben vértanuságot szenvedett. Aki csak a betegek közül az ő tetemét illette, avagy az ő vérét a földről felvette, legott különb különb nyavalyákból meggyógyult. Endre herceg pedig Fehérvárott megkoronáztatott és fejvesztésnek terhe alatt meghagyta mind egész népének, hogy a pogányoknak szokásait lerakván Krisztusnak hitére megtérjenek és szent István királynak végzései szerint éljenek. Mi ezenképen is történt. Mert maga a jámborságában felette keresztény király két monostort épitett, a tihanyit és a Visegrád mellett valót.[1] Minek utána tehát, heted esztendőkig feküdt a föld alatt szent Gellértnek teste, hol is el vala temetve,

Mór csanádi püspök és Fülöp a boldogságos Szűz csanádi monostorának apátja, kit is szent Gellért még az ő életében apátúrrá tett a felülmondott monostorban, elmentek Endre királyhoz a csanádbéli püspökségből való nemeseknek sokaságával, kérvén, hogy boldog Gellért vértanunak tetemét, melyet Pesten a boldogságos Szűznek kápolnájában eltemettek, engedné meg, szabadon általvinni a marosi székhelyre. Eme kérést megnyervén, mikor is a szent vértanu sírjához tértek, csodálatos jó illatok törtek ki koporsójából és találták ő testét tündökölve, miképen havat, miként ha tulajdon ama szempillantásban szenvedett volna vértanuságot. Mikoron is tehát a szent tetemet vitték, megerőtlenedetteknek, vakoknak, sántáknak sokasága sereglett össze, kik testének avagy ruháinak érintésétől mind meggyógyultak, és mert hogy a népnek sokasága miatt nappal nem tudtak kimenni, éjjel indultak ki és mikoron kicsinyég előhaladtak, néminemü zsugorodott kezü asszony, ki a szent testet érintette, legott meggyógyult. Ennek felette a barmok, mik is a szekeret vonszolták, nem láttattak sem enni sem pedig inni, szünetlenül vigasságost húzva, mintha semminemü terhet nem éreznének. A falvakból pedig és mind az egész csanádi tartomány-

ból elébe futottak a tetemnek az emberek, hogy ki őket a hitre téritette, érettük a Magasságosnál is közbenjárni méltóztassék. És mikor a Maros folyóhoz elértek és a szekér miképen szokásban vala, a testtel a hajón volt, a hajót mind a sokaság nem tudta megmozditani. És mikor evezőiket kezeikből kivetették, a hajó oly gyorsan ment által a folyón, miképen emberi fortéllyal általmenni semmiképen nem tudott volna. Ott tehát Fülöp apát a kanonokokkal és barátokkal papi disszel öltözötten a szent tetemet felemelvén, nagy processzióval a boldogságos Szűz monostorába bevitték, mit is még életében ő maga épitett temetkező helyéül Keresztelő szent János szentegyháza mellett. És lőn viszálykodás Fülöp apátúrnak és a kanonokoknak közötte. Mert mondották a kanonokok, hogy a székes egyházban kellene eltemetni. Ezeknek ellenében Fülöp apátúr apostoli határozatra hivatkozván, mit is ama férfiú temetkező helye iránt még ő életében kieszközölt, mondotta, hogy a boldogságos Szűznek monostorában temettessék. Végezetül a kanonokok a szent tetemet elsőbben szent György egyházához vivén semmiképen sem tudták letenni, nem is engedte magát letétetni hanemha a mondott helyen, hol temető helyét kiválasztotta. Miért is azok,

kik a koporsót vitték, mentek akaratuknak ellene követve a csodát, hová is általa vezettettek, mikor pedig a temetésnek mondott helyére elérkeztek, vivén a szent tetemet oly nagy tehertől nyomattak le, hogy miképen annak utána kiki közülük rendre elbeszélte, hogy ha eme súly útközben nehezedik vala reájuk, magát a tetemet elhagyták volna. Végezetül, mert hogy a népnek sokasága miatt a tetemet el nem temethették, és az egyházban némi heteken át istentiszteletet nem tarthattak, minekutána tanácsot tartottak, a népnek tort adtak, és mikor is összegyültek a torozásra, az apát a püspökkel és szerzetesekkel az ajtókat bezárván a tiszteletreméltó tetemet tartozó tisztelettel és tisztességgel eltemette. Ruháját pedig, miben megöletett, minek csukjája volt, mi is egyéb névvel kámzsának mondatik, tevéknek szőréből való köntösét, a követ, mit reá hánytak, szeges övét és ostorát, mikkel fenyitette testét, ezeket mind ő sirja fölé e helyezték.

(22) Néminemü összezsugorodott kisded, mikor is szülőitől a pesti révhez vitetett, a szent vértanut csak egyszer is megcsókolván, épségét visszanyerte. Néminemü német szűz, kinek sze-

me hályogos volt, illetvén ő kezeit, szemének épségét kiérdemelte. Tulajdon ott néminemü hajós, megesvén a dolog, hogy kezének újjait evezéskor megtörte s újjai meg is görbültek és kitekeredtek, ki is nagy fájdalommal és kiáltással és jajgatással a szent tetemhez eljöve, mit is mikor érintett, legottan meggyógyult, néminemü szép orcájú, de fájós szemü hajadon, ő egytestvéreinek általa a szent vértanu tetemeihez vezettetve, mikor azokat kezével érintette, legott visszanyerte szemevilágát. A marosi székhelyen pediglen, mikor is még szent Mihály lován feküdt, némünemű Péternek mondott papnak, ki félszemü volt, látását visszaadta. Azonképen néminemü fő asszony, tudni méltó Becs ispánnak felesége,[1] ki hajdanában Ajtony feleségei közül való volt, kit is maga a szent keresztelt vala, felette nehéz hideglelésben megbetegedett. Ki, minekutána felajánlást tőn, a szent sírjához kiment és legottan, mikor az ő köntösét megcsókolta, egészségét elnyerte. Néminemü kisded pediglen, mert hogy kigyó megmarta és teste feldagadozott, keservesen kinlódott. Ki is, mikor szülői odá vitték, legott sem fájdalmat sem pedig dagadást többé nem érzett. Néminemü asszonyember, mikor is kendert húzott ki a vizből, gonosz lélektől

megszállatott, Ki is, mikor reggel oda ment, a szent vértanunak teteme mellett megállott, legott a gonosztól megszabadulva elméne. Szent Györgynek kanonokja, felette nehéz zsábától gyötretvén, harmad nap multával meggyógyult. Néminemü paraszt embernek varasfekély lévén fején, kit is iszonyú ábrázata miatt a monostor kapuján belépni nem engedték, hanem a szent vértanu köntösét nádvesszőre felakasztván, a varasfekélyre feltették és keresztnek módjára ide és oda vonták, miközben a nép messze állott, leesett a varas fekély a földre és a paraszt-ember meggyógyult. Ezeknek utána pedig, mikoron is a szent vértanunak vére egybe összegyüjtetett és tétetett edényecskébe, ennek érintésétől sok betegek meggyógyultak.

Eme jelek pedig a szent vértanunak érdemeiért nem szüntek meg boldog László királynak és Lőrinc püspöknek idejéig, ki is a boldog férfiú után mint ötödik kormányozta az ő egyházát. A mondott szent királynak idejében, a szentséges római Egyház elvégezte, hogy a szenteknek tetemeit, kik is Pannoniát, hirdetvén az Igét, Krisztushoz téritették, mindeneknél nagyobb tisztességgel kell tisztelni. Eljövén tehát az apostoli széknek követe, Pannonia nemeseinek lőn gyülekezése, és a szent vértanunak teste szentté

avattatván szent László királynak közbenjárására,[2] *az Úrnak ezerhatvannyolcadik esztendejében,*[3] *vitetvén a királynak és hercegeknek tulajdon kezeikkel, illendő tisztességgel elhelyeztetett ama helyen, hol is a szent vértanunak érdemeiért a mennybéli kegyelem csodáknak kinyilatkoztatása által felette bőségest tündöklött.*

(23.) *Ezeknek utána az Úrnak ezerháromszázhatvanegyedik esztendejében,*[1] *Istennek iránta felette ájtatos asszony, Erzsébet, Károlynak, Magyarország jeles urának és királyának özvegye, mert hogy néminemü betegségből szent Gellértnek érdemeiért meggyógyult, ájtatosságból, mivel is ama királynéasszony ő szívében szent Gellért iránt viseltetett, az Isten emberének monostorát épületekkel megtoldotta és több drága ékességekkel és kelyhekkel feldiszitette. Ezek felett ezüstből és arányból csodálatos mívü koporsót készittetett, ama szent ereklyéinek befogadására. Ugyancsak sírt épittetett oltárral együtt, tulajdon ama monostoron belül, melyben a felülmondott esztendőben a boldog vértanunak ereklyéit azonképen helyezte el, hogy is ő nagyobb csontjait, szenteknek némi ereklyéivel ezüst koporsóba tétette. Viszontag a kisebb*

csontokat, ő szeges övét, az ostorral és a csuklyás kámzsával melyben vértanuságot szenvedett, a márvány sír boltba tétette, kinek emléke áldatik. Eme királynéasszony is az Úrnak ezerháromszáznyolcvanegyedik esztendejében az Úrhoz megtért és eltemetteték Ó-Budán, az apácáknak monostorában, mit is ő maga alapitott.

SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK

AZ ERKÖLCSÖK TANÍTÁSÁRÓL VALÓ

KÖNYVE IMRE HERCEGHEZ

A bécsi császári palota Könyvesházának XV. századbeli kézzel írott törvénykönyvéből.

Előljáró beszéd.

KEZDETIK AZ ELŐLJÁRÓ BESZÉD.1

Mert megértem és teljességgel érzem, hogy mindenek, miket Istennek akarata teremtett és láthatóképen tulajdon eleve való végzéséből elrendelt, mind az égnek végetlenségében, mind pedig a földnek emez alkalmatos térségein, az okosságnak általa virágoznak és megállnak, és mert eléggé látom, hogy mindenek, mik Istennek kegyelméből emez életnek javára és méltóságára megadattak, tudni méltó királyságok, fő biróságok, hadi vezérségek,

ispánságok, fő papságok és egyéb méltóságok, részint isteni parancsolatokból és végzésekből, részint törvényeknek általa, részint az igazságot szolgáltató, részint a köznépet igazgató hatallomnak általa és a nemesebb, és korban előre haladottabbak tanácsainak és javallásainak általa kormányoztatnak, oltalmaztatnak, osztatnak és egyesittetnek; és mert bizony tudom, hogy minden rendek mind az egész földön akárminémű méltóságban is legyenek, nem csak az ő udvari testőrző vitézeiknek, barátaiknak, szolgáiknak parancsolnak, tanácsolnak és javallanak, hanem fiaiknak is, ezért tehát én sem vagyok rest, szerelmetes fiam, mig emez élet kisér, néked tanulságokat, parancsokat és intésnek tanácsait adni, melyekkel a te és a te alattvalóid életének erkölcseit felékesitsed, mikoron a Mindenhatónak engedelméből én utánam uralkodni fogsz. Néked pedig illik szorgalmatosan figyelmezvén, az isteni bölcsességnek intelmei szerint atyádnak parancsolatait megtartanod, ki is Salamon szájának általa mondja: hallgasd én fiam, a te atyádnak tanítását és a te anyádnak törvényét el ne hagyjad, hogy fejedre szálljon a kegyelem és megsokasodjanak a te életednek évei. Eme beszédekből tehát eszedbe veheted, ha azokat miket atyai kegyes-

ségemből meghagyok néked, megveted, mi is távol legyen, nem lész többé Istennek és embereknek barátja. Hallgassad pedig a szófogadatlanoknak, a parancsolat általhágóinak esetét és romlását. Ádám nyilvánvalóan, kit is a teremtő Úr és minden teremtetteknek alkotója maga hasonlatosságára formált, és őt mind az egész méltóságnak örökösévé tette, a parancsolatoknak kötelékét elszakitotta és legottan elveszítette a méltóságoknak magasságát és a paradicsomban való megmaradását. Az Istennek általa kiválasztott és kedvelt régi nép is, merthogy Isten parancsolatainak kötelékeit, miket a Teremtő tulajdon újjaival kötött, szétszaggatta, azért különb különb módon elpusztult. Egy részét a föld nyelte el, más részét a pusztitó ölte le és némi része egymással cselekedett kegyetlenül. Salamon fia is, elvetvén atyjának békességes beszédeit, kevélységgel felfuvalkodván, az ő atyjának ostorozásáért kardcsapásokkal fenyegette a népet,[3] miért is sok rosszat szenvedett ő országában és végezetül kivettetett. Hogy ez veled meg ne essék, engedelmeskedjél énnékem én fiam. Gyermek vagy, sok nagy gazdagságoknak közötte élő kis cselédkém, ápolva és nevelve minden szép gyönyörüségekben, nem volt részed hadba indulásoknak semminemű

fáradalmaiban és a különb különb nemzeteknek támadásaikban, mikben én már majd egész életemet töltöttem. Immár itt az idő, mikoron is néked nem kell mindéglen lágy párnáknak közepette élned, melyek téged puhává és kényessé tesznek, mi is a férfiasságnak eltékozlása és a vétkeknek táplálója és sok parancsolatoknak megutálása. De néha vessző és keménység megadassék néked, hogy a te elmédet figyelmetessé tegyék azokra, miket meghagyok. Ezeket ezenképen elvégezvén, térjünk rá feltett szándékunkra.

ELVÉGEZTETETT AZ ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

KEZDETIK A VÉGEZÉSEKNEK RENDJE.

I. A katholikus hitnek megtartásáról.
II. Az egyházi állapotnak megbecsüléséről.
III. A fő papoknak járó tisztesség megadásáról
IV. A fő embereknek és vitézeknek járó tisztességről.
V. A törvénytevésnek és türelmetességnek megtartásáról.
VI. A vendégeknek tartásáról és táplálásáról.
VII. A tanácsnak nagyságos voltáról.
VIII. A fiaknak oktatásáról.
IX. Az imádkozásnak gyakorlásáról.
X. A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetekről.

ELVÉGEZTETETT A VÉGEZÉSEKNEK RENDJE.
KEZDETIK A KÖNYV.

I. FEJEZET. *A katholikus hitnek megtartásáról.* Mivel hogy a királyi méltóság rendjéhez nem kell, ha csak nem hivőknek és katholikus hitbe beavatottaknak hozzá jutnia, azért is a szent hitnek mi parancsolatainkban az első helyet adjuk. Mindeneknek előtte meghagyom, tanácsolom, javallom néked én drágalátos fiam, hogy ha a királyi koronát megbecsülni kívánod, az apostoli és katholikus hitet oly nagy szorgalommal és vigyázással megtartsad, hogy mind a néked Istentől alávetetteknek példája légy és az Egyháznak minden fiai méltán nevezzenek a

keresztény vallás igaz hívének, melynek nélküle, tudjad meg bizonysággal, hogy kereszténynek, avagy az Egyház fiának nem fogsz mondatni. Mert kik hamisan hisznek, avagy pediglen a hitet jóságos mivelkedéssel be nem töltik és nem ékesitik, mert hogy a hit meghal jóságos mivelkedésnek nélküle, sem itt nem uralkodnak tisztességgel, sem az örök országban avagy koronában részük nem leend. Ha pedig megtartod a hitnek pajzsát, meglészen néked az üdvösségnek sisakja is. Eme fegyverekkel törvénynek szerinte harcolhatsz látható és láthatatlan ellenségeidnek ellene. Mert miképen az apostol mondja: senki nem fog megkoronáztatni, ha nem küzd törvénynek szerinte. A hit tehát melyről szólok im ez: hogy a mindenható Atya Istent, minden teremtetteknek alkotóját, és ő egyszülött Fiát, mi Urunk Jézus Krisztust, ki angyaltól megjelentetvén születék szűz Máriától és mind a világnak üdvösségéért keresztfán szenvedett, és a szent Lelket, ki a prófétáknak és evangélistáknak és apostoloknak általa beszélt, tökéletes, oszthatatlan és szeplőtelen egy Istenségnek lennie erősen higyjed és minden kételkedés nélkül tartsad. Ez a katholikus hit, melyet, miképen Atanáz mondotta, ha valaki hivségesen és erősen nem hisz, nem üdvözül-

het. Ha valamikor is a te hatalmadnak alatta találnál, mi távol legyen, olyanokat, kik a szent Háromságnak emez egységét osztani, avagy kisebbiteni vagy gyarapitani törekednének, tudjad, hogy ezek bizonysággal bizonyost az eretnekek fejedelmének szolgái és nem a szent Egyháznak fiai. Ilyeneket pedig ne táplálj és ne oltalmazz, hogy is az Isten ellenségének ne láttassál. Mert az efféle emberek a szent hitnek fiait mindenestől fogván megmételyezik és a szent Egyháznak emez új népét nyomorultul megrontják. Hogy ez ne történjék, főképen gondod legyen.

II. FEJEZET. *Az Egyház állapotjának megtartásáról.* A királyi palotában bizony a hitnek utána a második helyet az Egyház tartja, melyet elsőbben vetett a mi Fejünk, tudni méltó a Krisztus, annak utána az ő tagjainak, úgy mint a szent apostoloknak és szent atyáknak általa tovább palántáltatott és erősen megépittetett és mind a földnek kerekségén elterjesztetett. És jólehet szünetlenül új sarjat bocsájt, egyéb helyeken mégis mintegy régtől fogva valónak tartatik, itt pediglen, drágalátos fiam, a mi birodalmunkban ez ideig még miképen ifjút és újat prédikálják.

És azért okosabb és nyilvánvalóbb vigyázókra van szüksége, hogy a jó, mit az isteni kegyelem az ő megmérhetetlen irgalmából nékünk érdemetleneknek engedett, a te henyélésednek és restségednek és mulasztásodnak miatta el ne rontassék, semmivé ne tétessék. Mert ki is a szt. Egyház méltóságát kisebbiti, avagy gyalázza, az a Krisztusnak testét törekszik megcsonkitani. Mert az Úr tulajdon maga mondotta Péternek, kit is a szent Egyháznak őrzőjévé és mesterévé tett: te Péter vagy és eme kősziklára épitem én egyházamat. Őt magát bizony kősziklának nevezte, de nem mondotta, hogy fából való, sem hogy kőből való egyházat épitett reája, hanem a téritésnek népét és a kiválasztott nemzetséget, az Úrnak hitben nevelt, keresztvízben megfürdött, chrismával megkent nyáját nevezi a reája épitett szent Egyháznak, mondotta és nevezi. Ha valaki szerencsétlen eme szent Egyháznak tagjait avagy kicsinyeit botránkoztatja, az evangéliumnak szerinte méltó, hogy malomkő köttessék nyakára és a tengernek mélységébe elsülyesztessék. Azaz vettessék le méltóságának hatalmáról és maradjon az igazak Egyházának kivüle ama világi nyomoruságban, miképen a pogány, és ki jövedelmet megvészen nyereségre. És ezért én fiam,

virágzó igyekezéssel kell napról napra vigyázatost vigyáznod a szent Egyházban, hogy inkább gyarapodást nyerjen, mintsem kárt szenvedjen. A királyok bizony mindenek előtt azért mondattak Augustusoknak, mert gyarapitották az Egyházat. Ezeket cselekedjed te is, hogy te koronád dicséretesebb és életed boldogabb és bőségesebb légyen.

III. FEJEZET. *A főpapoknak járó tisztesség megadásáról.* A királyoknak székét a fő papok rendje ékesiti. Ezért a királyi méltóságban a fő papok tartják a harmadik helyet. Drágalátos fiam! legyenek ők a te véneid. Őket azonképen őrizzed, miképen szemednek fényét. Ha az ő jó indulatjukat birod, az ellenségeknek közüle senkitől félni nem fogsz. Ha ők téged tisztességben tartanak bátorságban lész minden dolgokban. Azoknak könyörgésük ajánland téged a mindenható Istennek. Mert hogy őket Isten az emberi nemzetségnek őrzőivé tette, és tette őket az Isten a lelkeknek vizsgálóivá és mind az egész egyházi méltóságoknak és az isteni szentségnek elrendezőivé és kiszolgáltatóivá. Mert ő nélkülük nem állittatnak sem királyok, sem fejedelemségek, az ő közbenjárásuknak általa

eltöröltetnek az embereknek vétkei. Ha őket teljességgel szereted, bizonysággal bizonyost tenmagadat meggyógyitod és te országodat tisztességgel kormányozod. Mert ő kezeikben tétetett a hatalom, hogy bennünket vétkeinkben megkössenek, avagy vétkeinktől feloldozzanak. Mert Isten nékik örök testamentumot szerzett és külön választotta őket az emberektől és a maga nevének és szentségének részeseivé tette, és Dávidnak, az istenes királynak miatta megtiltotta, hogy emberektől megfeddessenek: ne bántsátok én felkentjeimet. Bántja pedig Istennek felkentjeit, ki is az isteni és kánoni törvénynek ellenére a szent rendü férfiakat hamis vádakkal gyalázza és őket világi közösség elé állatja. Mit is én fiam, te néked cselekedned mindenestől megtiltok, ha boldogan akarsz élni és a te országodat megbecsülni akarod, mert eme dolgokban mindeneknek felette az Isten sértetik. Ha pedig, ezeknek közüle, kikről szó vagyon, valakivel történetesen feddésre méltó bűn megesnék, mi is távol legyen, dorgáld meg őt háromszor, négyszer egyedül te magad s ő közötte az evangéliomnak parancsa szerint. Ha akkor a titkos intelmeket meghallgatni nem akarja, fenyitsd meg az emberek közösségének előtte, im ezek szerint: ha nem hallgat rád,

mondd meg a gyülekezetnek. Mert ha te eme rendet megtartandod, teljességgel felmagasztalod a te dicsőséges koronádat.

IV. FEJEZET. *A fő embereknek és a vitézeknek járó tisztességről.* A királyságnak negyedik ékessége a fő embereknek, ispánoknak, vitézeknek hivsége, erőssége, serénysége, nyájassága, okossága. Mert ők az országnak védői, az erőteleneknek oltalmazói, az ellenségnek rontói, a határszéli tartományoknak növelői. Mert ők fiam, atyáid és testvéreid. Ezek közül pedig senkit szolgaságra ne vess, avagy szolgának ne nevezz. Ők te néked vitézkedjenek, ne szolgáljanak. Uralkodjál mindnyájuknak felette békességesen, alázatosan, szeliden, haragnak, kevélységnek és gyülölségnek nélkűle, mindiglen elmédben tartván, hogy mind az embereknek egy állapotjuk vagyon, és hogy semmi fel nem emel, hanemha az alázatosság és hogy semmi meg nem aláz, hanemha a kevélység és a gyülölség. Ha békességes lész, akkor királynak mondatol és király fiának, és szeretve lész mind a vitézektől. Ha haragos, kevély, gyülölködő, békételen lész, nyakadat az ispánoknak és fő jobbágy uraknak fölébe felemeled, bizony a vitézeknek ereje

a királyi méltóságoknak lankadására lészen és idegeneknek adatik a te országod. Ettől félvén, az ispánoknak életét jó erkölcsöknek rendtartásával kormányozzad, hogy is te szereteteddel felövezetten a királyság méltóságához mindiglen hívségest ragaszkodjanak, hogy országlásod mindiglen békességes legyen.

V. FEJEZET. *A törvénytevésnek és türelmetességnek megtartásáról.* A türelmetességnek és törvénytevésnek megtartása a királyi koronának ötödik ékessége. Dávid király és próféta mondja: Isten, a te itéletedet adjad a királynak, és egyebütt: a királynak tisztessége te itéletedet szereti. A türelemről Pál apostol ezenképen beszél: tűrők legyetek mindenekhez. És az Úr az evangéliomban: a ti békességes tűrésetekben birni fogjátok a ti lelketeket. Erre figyelmezzél fiam: ha birni akarod a királyságnak tisztességét, szeressed az igaz itéletet. Ha birni akarod a te lelkedet, légy türelmes. Valahányszor, én drágalátos fiam, itéletre érdemes dolog kerül eléd, avagy néminemü főbenjáró bűnös, ne légy türelmetlen, vagy esküvéssel ne erősitgesd, hogy őt megbűnteted, mi is állhatatlan és romlandó, mert balgatag

fogadástevések erőtelenek; avagy ne mondj ítéletet tenmagad, hogy a te királyi méltóságod alább való ügyben forgolódván ne csorbuljon, hanem inkább bocsássad az efféle dolgot bíráknak elébe, kikre is ez bizatott, hogy ők, ő törvényeiknek szerinte ítélkezzenek ebben. Tartózkodjál bírónak lenni, örvendezzél, hogy király vagy és annak neveztetel. Mert a békességtűrő királyok uralkodnak, a türelmetlenek pedig kegyetlenkednek. Valamikor is adatik néked valamiben ítélned, mi te méltóságodhoz illő, békességes tűréssel és irgalmatossággal, avagy szánakodással ítéljed meg, hogy dicséretes és ékes legyen a te koronád.

VI. FEJEZET. *A vendégeknek tartásáról és táplálásáról.* A vendégekben és jövevényekben oly nagy haszon vagyon, hogy a királyi méltóságnak hatodik helyén méltán tarthatók. Mert kezdetben kiváltképen azért növekedett a római birodalom és valának felmagasztaltak és dicsőségesek a királyok, mert sok nemesek és bölcsek gyülekeztek ott különb különb részekből. Róma pedig bizony mind mai napig szolgáló lenne, ha az Aeneidák szabaddá nem tették volna. Mert miképen különb különb részekből

és tartományokból jönnek vendégek, azonképen különb különb nyelveket és szokásokat és különb különb tanulságokat és fegyvereket hoznak magukkal, mik mindenek a királyi udvart ékesitik és felmagasztalják, és megfélemlitik a kivülről valóknak magahittségüket, mert egy nyelvü és egy szokású ország gyenge és romlandó. Azért én fiam, parancsolom neked, hogy őket jó akarattal megelégitsed és tisztességben tartsad, hogy nálad örömestebben tartózkodjanak, mintsem egyebütt lakozzanak. Mert ha te megrontani törekedel, mit én épitettem, avagy mit én gyűjtöttem te széjjel hányod, bizony a te országod felette nagy szenvedéssel fog szenvedni. Mi is, hogy ne történjék, országodat naponként növeljed, hogy te koronádat mindenek felségesnek tartsák.

VII. Fejezet. *A tanácsnak nagyságos voltáról.* A királyoknak törvénytevő székén a tanács igazsággal foglalja el a hetedik helyet. Mert a tanács által tétetnek királyok, inteztetnek országok, védelmeztetik a haza és indittatnak a háboruk, vétetik a győzelem, elüzetnek az ellenségek, hivatnak a barátok, rakatnak városok és elrontatnak az ellenségeknek

táborai. Mikor vagyon tehát haszon a tanácskozásban? Mert miképen nékem láttatik, a balgáknak és kérkedőknek és közép szerint valóknak általa, nem tétethetnek együvé erők, hanem kell, hogy a nagyobbak és jobbak és bölcsebb és felette tisztes öregebbek megszólaljanak és felékesitsék azokat. Azért én fiam, ifjakkal és kevésbbé bölcsekkel ne tanácskozzál, avagy tőlük tanácsot ne kérj, hanemha a tanácsbeliektől, kiket eme dolog illet, koruknak és bölcsességüknek miatta. Mert a királyok tanácsait a bölcseknek szívébe kell bezárni, nem pedig a balgatagok szelességének általa kiterjesztetni. Mert ha bölcsekkel jársz, bölccsé lész, ha balgatagokkal forogsz, társuk lész, miképen a Szent Lélek mondja Salamonnak általa. Dávid is ezenképen énekel: a szenttel szent leendesz, és ártatlan emberrel ártatlan leendesz, és kiválasztottal kiválasztott lész, és az elfordulttal elfordittatsz. És ennek kivüle, mely dolog kinek kinek korához illő, ebben gyakorolja magát, tudni méltó az ifjak fegyverforgatásban, a tanácsbeliek a tanácsokban. Mindazáltal az ifjakat nem kell előznöd teljességgel a tanácstól, valahányszor pedig tanácsot tartandasz velük, ha alkalmatos is lenne tanácsuk, vidd mégis mindiglen az öregebbek elé, hogy minden cselekedeteidet a bölcsességnek mértékével mérjed.

VIII. FEJEZET. *Hogy követnünk kell eleinket és a fiak engedelmeskedjenek szülőiknek.* Eleinknek követését, a királyi méltóságban a nyolcadik hely illeti meg. Tudod, hogy mindeneknél nagyobb királyi ékesség az előttünk valóknak törvényeit követnünk és tisztes szülőinknek szerinte cselekednünk. Mert ki is megveti eleinek törvényeit, annak nincsen gondja az isteni törvényekre sem. Mert azért vannak az atyák, hogy táplálják az ő fiaikat, és azért vannak a fiak, hogy engedelmeskedjenek ő szüleiknek. Ki is tulajdon atyjának ellene áll, az Istennek ellensége, mert minden engedetlenek az Istennek állnak ellene. Az engedetlenségnek lelke bizony széjjel szórja koronádnak virágait. Mert az engedetlenség mind az egész országnak veszedelme. Azért is én drágalátos fiam! a te atyád, tudni méltó az én parancsolataim legyenek mindiglen előtted, hogy a te szerencséd mindenütt királyi gyeplőknek általa kormányoztassék. Én szokásaimat pediglen, miket királyi méltósághoz illendőknek látsz, kétségnek minden béklyója nélkül kövesd. Mert nehéz neked eme tartománynak uralmát tartanod, ha nem lész az előtted uralkodó királyok szokásainak követőjévé. Melyik görög igazgatná a latinokat görög erkölcsöknek szerinte, avagy melyik latin

igazgatná a görögöket latin erkölcsöknek szerinte? Azért is kövessed én erkölcseimet, hogy a tiéidnek közötte kiválónak tartassál és az idegeneknek előtte dicséretesnek.

IX. FEJEZET. *Az imádságnak gyakorlásáról.* Az imádságnak gyakorlása a királyi üdvösségnek mindeneknél nagyobb kiérdemlője, és ezért a királyi méltóságnak zsolozsmájában ezenképen énekel a kilencedik rendtartás: a szünetlen imádkozás a bűnöknek lemosása avagy megbocsátása. Te pediglen én fiam, valahányszor az Istennek templomába mégy, hogy az Istent Salamonnal, a királynak fiával, tulajdon magad is király lévén, imádd, mindiglen ezenképen beszélj: küldd el Uram a bölcsességet a te nagyságodnak székéről, hogy vélem légyen és vélem munkálkodjék, hogy tudjam, mi légyen kedves te előtted minden időkben. És ismét: Uram Atyám és életemnek Istene, ne hagyj el engem álnokságnak gondolatában. Ne add nékem az én szemeimnek kevélységét és a gonosz indulatú kívánságot távoztassad el tőlem. Uram, vedd el tőlem a megkivánást és a tiszteletlen léleknek és zúgolódásnak ne adj által engem Uram. Bizony emez imádságot mondották a régiek mikoron imádkoztak. Te is ezenképen imádkozzál,

hogy Isten tőled minden bűnöket eltávoztatni méltóztassék, hogy is mindenektől győzhetetlen királynak neveztessél. Imádkozzál, hogy a henyélést és bágyadtságot is elűzze tőled és adjon néked segedelmet minden jóságos cselekedetekhez, hogy ezeknek általa a látható és láthatatlan ellenségeket meggyőzzed, hogy nyugodalmasan és az ellenségeknek minden támadásától mentségesen, mind a te alattvalóiddal egységben, békességesen végezhessed a te életednek futását.

X. FEJEZET. *A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetekről.* A jóságos cselekedeteknek rendje teszi teljessé a királyoknak koronáját, és a parancsolatokban tizediknek tétetik. Mert a jóságos cselekedeteknek Ura, maga a királyoknak Királya, miképen ő égi seregének teljessége tiz karból áll, azonképen legyen a te életed forgásának is tiz parancsolatja. Kell, hogy a király kegyes, irgalmatos és egyéb jóságokkal teljes és felékesitett legyen. Mert a gonosz és kegyetlen király hiába követeli magának a király nevet, mivel hogy tyrannusnak mondatik. Azért tehát szerelmetes fiam, én szivemnek édessége, jövendő sarjnak reménysége kérlek, parancsolom, hogy mindenütt és mindenekben malaszttól gyámolittatva nem csak atyádfiaihoz és roko-

naidhoz, avagy fő emberekhez, vagy vezérekhez, vagy szomszédokhoz és lakósokhoz légy kegyelmes, hanemha az idegenekhez is és mindenekhez, kik te hozzád jőnek. Mert a kegyességnek míve téged mindeneknél nagyobb boldogságra vezet. Légy irgalmas mindenekhez, kik erőszakosságot szenvednek, mindiglen amaz isteni példát tartván a te szivedben: irgalmasságot akarok és nem áldozatot. Légy türelmetes mindenekhez, nem csak a hatalmasokhoz, hanem a hatalom nélkül szükölködőkhöz is. Légy végezetül erős, hogy téged a jó szerencse felette föl ne emeljen, avagy a rossz szerencse le ne verjen. Légy alázatos is, hogy az Isten téged felmagasztaljon itt és a jövendőben. Légy bizony mértékletes, hogy mértéken túl senkit ne büntess avagy kárhoztass. Légy szelid, hogy az igazságnak soha ellene ne állj. Légy tisztességtudó, hogy szánt szándékkal soha senkit szégyenre ne vígy. Légy szemérmetes, hogy a gonosz kívánság valamennyi fertőjét, miképen halálnak ösztökéjét elkerüljed.

Mind ezekből a felül elmondottakból tevődik egybe a királyi korona, miknek nélküle senki sem uralkodhat itt, sem az örökkévaló birodalomba meg nem térhet.

ELVÉGEZTETETT.

JEGYZETEK.

JEGYZETEK.

A magyar kereszténységnek e három legrégibb *király-legendáját, szt. Gellért életének nagyobbik legendáját,* és a Magyarországi latinnyelvű kézírások legősibb írását: *szt. István Király Intelmeit,* szószerint Endlicher István László, Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana (Sanct Gallen 1849) kiadásában közölt latin ősszövegekből vette e kis magyar Legendárium fordítója.

Szent István és Szent Imre írott képét a mateóci főoltár XV. századbeli festményének nyomán, Horváth Jenő festőművész rajzolta.

Ad Lectorem.

Ez az írás a könyv élén, csak alázatos dereglye akar lenni, mely a mai élet nyughatatlan, forrongó partjairól az Idő roppant folyója felett átsegít a túlsó partra, a Legendárium ájtatos, mély erdejébe, ahová vagy nyolcszáz esztendő óta tudós barátokon, papokon és krónikásokon kívül alig-alig vetődött el valaki is azok közül a magyarok közül, kiknek a „némy yrasok bodog ferenczreol es tarsyrol" kámzsás fordítója óta többen feltárták assisi szt. Ferenc *I' Fioretti*-jének megható olasz szépségét, míg ez a gyönyörűséges itthoni kincs elzárva maradt a maga latin ősszövegében Szent István népe számára.

Egyetlen tisztes szándékú és törekvésű, de hiányos szövegű fordításon kívül a legújabb időkig sohasem fordították le Szent István és Szent Imre nyelvére e legendákat, melyeknek szépsége testvére a világhírű *I' Fioretti* szépségének, foglalatja pedig saját magunk kezdetének ájtatos története.

Grôf Klebelsberg Kuno

M. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter eszméjéből, felszólítására és áldozatkészsége folytán jutott nekem e fordításnak feladata. Hogy pedig miért jutott ez az elragadóan szép feladat épen nekem, akinél tudósabbak vannak a tudósok között, erre a kérdésre talán az adhatna feleletet, hogy vannak dolgok e világon, amelyeknek a zárjait nem a tudomány elméje, de a művészet szíve tudja csak felnyitni.

E könyv lapjain meg akarok még emlékezni arról a fiatal deákról, aki munkámban hűségesen segédkezett és arra kért, hogy névtelen maradjon, mint a Legendák régi másolói. És köszönetet kivánok mondani Dr. Jakubovich Emilnek, a magyar ősirások legtudósabb magisterének, aki e fordításokat a latin összöveggel egybevetette.

Kis magyar Legendárium.

Szent István Királynak Nagyobbik Legendája.

(1)

[1]) A magyarok népe előtt már őshazájukban nem volt ismeretlen a keresztény vallás. Szt. Ciril és szt. Metod is járt e nép között, mely a honfoglalás után új hazájában elszórt keresztényekre lelt a Fertő menti avarok, a pannon szlávok és nyitrai szlovének között. De a krisztusi hitnek világosságával csak sokkal később találkozott. E világosságnak első terjesztői a külső hadakozásokból haza hurcolt foglyok, a nyugati udvarokból hozott asszonyok és vértanuságra vágyó névtelen barátok voltak.

[2]) A középkori legendák és krónikák gyakran tüntetik fel a pogány hunokat és magyarokat olyanoknak, kiket Isten a keresztény népek bűneinek ostorozására hívott ki ősi hazájukból.

(2)

[1]) Gyeucsa, Gyeicsa, Gyécsa, Gyécse, Décse, vagyis helyesen Décs nevét elirás ferditette Gézára.

[2]) Gyécsa fejedelem (970—997) ötödik az Álmos, Árpád, Solt és Taksony vezéri sorában.

[3]) Gyécsa a 972-ik évben Magyarországon járt regensburgi szt. Wolfgangnak, szt. Henriknek és hugának Gislának mestere révén, majd Piligrin passaui püspöknek közbejöttével, a quedlinburgi magyar követjárás után (973) végét vetette a nyugati császárok és a magyarok között közel hét évtizeden át dúló ellenségeskedésnek.

(3)

[1]) Piligrin passaui püspöknek a magyarok megtéréséről VII. Benedek pápához írt leveléből következtetve, a fejedelem és házanépe 974-ben vette fel a keresztséget.

[2]) A szépséges ifjú az Úrnak angyala, ki a jövendőt jelenti.

(4)

[1]) Szt. Adalbert prágai püspök 993—995. évek idején járt először Magyarországon. A fehér horvátok véréből való fejedelmi hatalmú családnak sarja volt. Atyja Szlavnik herceg, kinek tartományára éhes csehek vérboszszúra kelvén, a libicei várat ostrommal bevették és az akkor Rómában tartózkodó szt. Adalbert családját kiirtották. A vérengzés után szt. Adalbert nem tért vissza többé a gyilkos csehekhez, hanem Magyarország fejedelmének udvarában keresett és talált menedéket.

[2]) A fejedelem Szt. Adalbertnek Magyarországra menekült tanítványai számára a Bakony egyik északnyugati halmán, pannoniai szt. Márton szülőhelyének tisztelt romok felett, monostort kezdett építeni. Esztergomban ugyancsak ő kezdte építeni szt. István első vértanú tiszteletére az első egyházat.

(5)

[1]) Gyécsa fejedelemnek és a fejedelmi hatalmú gyula „gyönyörű" leányának: Saroltnak fia az Úr 969. esztendejében született.

[2]) Az összöveg szerint: „*hunc deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis sue veritatem intinxit.*"

[3]) Szt. István gyermekkorának nevelője, az apuliabeli Deodatus San Severino őrgrófja volt. Ifjú korának nagy mestere azonban kétségkívül szent Adalbert lehetett.

[4]) Az ország főemberei után következő rend: az ud-

vari és várbeli vitézek voltak, a későbbi köznemesség ősei, kiket szent István Törvénykönyvében *militesnek* nevez.

5) A latin összöveg szerint szt. Adalbert „*Ruziában*" szenvedett vértanuságot, noha őt Prussiában, — poroszok földjén, gyilkolták meg.

(6)

1) A XI. század hagyománya szerint a fiatal fejedelem ellen elsőnek Szár Szeréned fia, Koppány somogyi és zalai vezér támadt, ki talán mint a legidősebb Árpád-fia maradékából való legidősebb férfileszármazott követelte magának a fejedelmi hatalmat.

2) Koppány lázadása ős napkelet nyilt pogány lázadása volt a nyugatról jött keresztény hit tanításával és világrendjével szemben.

3) Szent István fegyveresei pannoniai szt. Márton nevét kiáltva, szt. György vértanu zászlói alatt a bajor Vecelinnel élükön, Veszprém tövén ütköztek meg Koppány népével.

4) Koppány a harcban elesett, a hagyomány szerint felnégyelt testét Veszprém, Győr, Esztergom kapuira kiszegezték, a negyedik darabot pedig keletre küldték gyula népének intésére. Javainak jelentékeny részét szt. István a mai Pannonhalmán épült, Szent Mártonról nevezett apátságnak adományozta.

(7)

1) Ascherik atya, német eredetü benedekrendi apát, szent Adalbert tanítványa, lengyel földről menekült Magyarországba.

2) Szt. András hitvalló, vagyis Szt. Zoerard remete, jámbor paraszti sorból való ember volt. Lengyelországból jött. A nyitrai földön, a zoborhegyi monostorban vette fel szt. Benedek ruháját és a Vág parti vadon sziklái között egy remetebarlangban végezte be életét.

3) Szt. Benedek vértanu hüséges tanitványa és társa volt szt. András Zoerardnak. Ennek halála után három évig élt remetebarlangjában, hol zsiványok leölték, testét a Vág vizébe vetve. Szt. András és szt. Benedek tetemeit utóbb Nyitra városában, majd a róluk elnevezett szkalkai apátság templomában temették el. Az ősmagyar nyitrai egy-

házmegye védőszentjeit tiszteli bennük. Életüket: „*Legenda Sancti Zoerardi et Sancti Benedicti*", boldog Mór, a csodálatos pannonhalmi ifjú barát, Pécs püspöke írta meg.

[4]) Ez a monostor, melyet szent István a holt Koppány egykori tartományától keletre épített és melyet alapító levelében: „*monasterium Sanctae Dei Genitricis Mariae, et Sancti Benedicti, ad radicem montis ferrei*" néven említ, a pécsváradi apátság. Első apátja Ascherik atya volt. A hajdani Vasas hegy, a „*mons ferreus*" pedig a Mecsek, melynek tövében épült Pécs és közelében a Váradnak, majd Pécsváradnak mondott ősi monostor.

(8)

[1]) Szent István uralkodása idején tíz püspökséget alapított: Esztergomban és Kalocsán két érsekséget, Veszprémben, Győrött, Pécsett, Nyitrán, Egerben, Biharban (Váradon), Marosvárott (Csanádban) és Erdélyben (Gyulafehérvárott) nyolc püspökséget és a római Szent Szék helybenhagyásával „fejükké es mesterükké az Esztergomi érseki széket tette.

[2]) „Szent előljárónak" pannoniai szt. Mártont, a sabariai születésű szent és vitéz toursi püspököt nevezi a legenda, kinek „telke" a hagyomány szerint a magyar kereszténység ősi Szent Hegye, — a mai Pannonhalma.

[3]) Szent István 1002-ben befejezvén a Szent Mártonról nevezett pannonhalmi monostor építését, ugyanabban az esztendőben kiváltságlevélben biztosította a monostor számára Koppány birtokbavett somogyi és zalai tartományának tizedeit és a püspöki méltóság díszének több jelét.

(9)

[1]) A Boldogasszony országának fejedelme nem világi hatalomtól, hanem Krisztus helytartójától kért koronát. Hartvik legendája szerint a benedekrendi Ascherik (Astric) apáttal küldte el Rómából Szilveszter pápa, az egykori francia bencés szerzetes a szent Benedekrend bőkezű pártfogójának, Szent Istvánnak és utódainak a királyi koronát, mellyel a boldog fejedelmet az 1000-ik vagy 1001-ik évben megkoronázták.

[2]) Szent István a *Sancti Stephani regis Decretum*

liber secundus-ban írott törvénykönyvet emelt az iratlan ősi magyar szokásjog fölé. A Decretum legrégibb, bár hiányos szövegét a stiriai admonti kolostor könyvtárában, egy XII. sz.-beli kodexben Wattenbach Vilmos német tudós 1846-ban fedezte fel.

(10)

[1]) Gyécsa fejedelem követei 996-ban mentek el Régensburgba és feleségül kérték István számára II. szt. Henrik császárnak hugát, IV. Henriknek, a bajorok hercegének és a nibelungok véréből való hitvesének Gisla nevű ájtatos leányát.

[2]) A magyar nép mai napig is a boldog királyné kezemunkájának tiszteli a szt. Istvánról nevezett ősi koronázó palástot, melyen a koronázás előtt, évszázadról évszázadra minden magyar királyné keze öltögetett.

[3]) A királyné utóbb az ő kedves veszprémi egyházát jelölte ki temetkezési helyéül. Mindenesetre az ő személyéhez kapcsolódik a veszprémi püspököknek az az ősi kiváltsága is, hogy ők koronázzák a magyar királynékat, kiknek minden időkben kancellárjai.

(11)

[1]) Az ősszöveg szerint: *cuius honor et gloria tam celebris inter Ungaros habetur, quod eciam festiuitas assumpcionis eiusdem uirginis sine additamento proprii nominis ipsorum lingue regine uocitetur.* Az „asszony" szót azért fűzte itt a fordító a „királyné" szóhoz, mert az „asszony" szó az ősi magyar értelmezés szerint már magában véve *királynét* jelentett. Később pedig királynéasszony összetételben élt a nép ajkán.

[2]) Alba Regianak, a királyi Székes-Fehérvárnak nevét az ősszöveg röviden *Albának* mondja.

[3]) A szt. István építette magyar menedékház helyén ma a szt. Péter templom sekrestyéje áll.

(12)

[1]) A legenda ősszövege szerint: „*regina celestis mea*".

[2]) Boldog Günther, a kegyes szerzetes, mielőtt felvette szt. Benedek ruháját, thüringiai gróf volt.

[3]) A még ma is virágzó bakonybéli szt. benedekrendi apátságot szt. István alapította 1037-ben.

(14)

[1]) „*ad Albam transyluanam*" — Gyulafehérvár, Erdélyben.

[2]) A besenyők a legenda szerint: Bisseni, szent István uralma alatt többízben betörtek az erdélyi gyepün. A határszéli várispánokkal harcoltak, végül egy részük legyőzötten megtelepedett Magyarországon és beleolvadt a rokon magyar törzsbe.

[3]) II. Henrik császár 1002—1024-ig uralkodott, vele kihalt a nagy szász dinasztiának férfiága.

[4]) II. Konrád, a német fejedelmek választásából császárrá koronázott frank gróf a Lechmezőn elesett vörös Konrád lotharingiai herceg leszármazottja, Nagy Ottó császár leányának fia, 1030 nyarán nagy sereggel indult Magyarország ellen.

[5]) II. Konrád pusztuló seregeivel futva menekült a Fertő ingoványai közül. Fegyvertársának, a cseh Bretiszlavnak „diadalairól" az egykori krónikák semmit sem tudnak.

(15)

[1]) Szent István korán elhalt gyermekeinek nevét az egy Ottón kívül, kit Temesvári Pelbárt említ, nem jegyezték fel.

[2]) Szt. Imre, vagyis: Henric herceg, a keresztségben anyai nagyatyja Henrik bajor herceg és nagybátyja szt. Henrik császár tiszteletére nyerte nevét, mely a német Heinrich és a latin Hemericus, majd Emericusból alakult át a magyar nép ajkán Emreh és végül: Imre névre.

[3]) Szent István király Intelmei: „*S. Stephani regis de morum Institutione ad Emericum ducem liber.*"

[4]) Szent Imre huszonhárom éves korában halt meg, eltemették a szent Szűznek egyházában Fehérvárott. Pray, *Dissertatio de S. Emerico*, egy követ említ, melyet ugyancsak Székesfehérvárott 1734-ben ástak ki. A kövön pedig írva volt: *Hic divi Stephani condam sanctissima proles, dux Emericus nosc:tur esse situs.*" Vagyis: Tudvalevő, hogy ez isteni István hajdani szentséges sarjának, Imre hercegnek nyugvóhelye.

[5]) Temesvári Pelbárt: *Sermones de Sanctis* c. köny-

vében mondja szt. Istvánról, hogy „testre kicsiny volt, lélekre nagy, bátor, harcos, okos." És ő, aki nagylelkű, türelmes és megbocsájtó és nagy hitében alázatos volt, „a gonoszoknak nem irgalmazott, még nádornak vagy nagyságosnak sem."

6) Péter magyar király (1038—1046) Gyécsa fejedelem leányának szt. István húgának és Urseolo Ottó velencei dogenak fia volt, kiben szt. István, mint hithű keresztényben a kereszténység fenntartását biztosítva látta.

7) . . . Itt megszakad *szt. István királynak nagyobbik legendája.* Első eredetijének leírását nem folytatta tovább az első régesrégi másoló barát. Ki tudja. tentaedényéből fogyott-e ki a tenta, vagy testéből fogyott-e ki az élet . . . A szent király kisebbik legendájának scriptora azonban még mindenesetre ismerte a nagyobbik legenda teljességét, melyre utalva írja a maga kisebb kéziratáról: „*jóllehet a könyveknek első eredetük szerint való írásait forgatjátok, mégis olvassátok eme rövidebbeket . . .*"

Szent István Királynak Kisebbik Legendája.

(1)

1) A legenda irója itt korának vezető gondolatával: az egyetemes keresztény közösség nemzetfölöttiségével szemben megvallja a saját nemzetségéhez való tartozásának öntudatát.

(2)

1) A Kisebbik Legenda irója elismeri legendája közelkoru ősének, a Nagyobbik Legendának hüségét és igazságát.

2) A legendairó magyarságának bizonysága ez. Amiket leirt, nem latinul tudó egyházi emberektől, hanem magyar ajkú „*hivőktől*" tanulta „*hallásnak általa.*"

3) Utalás a Nagyobbik Legendára melyhez viszonyitva, a Kisebbik Legenda irója saját irásait a *rövidebbeknek* mondja.

(3)

[1]) Szt. István születése helyének Esztergomot jelöli meg a XII. sz.-beli Hartvik legenda is *(Vita S Stephani)*. Szülőháza fölé a középkorban kápolnát épitett az áhitat.

[2]) A középkori oktatás grammatikai tudománya az irást. olvasást és latin nyelvtant foglalta magába.

(4)

[1])A középkori latinság szerint a *puer* szó ifjút is jelentett. Szt. István atyja halálakor huszonnyolc éves volt.

(5)

[1]) Koppány lázadása. Jegyzetek: Nagyobbik Legenda (6.)

[2]) Szt. Márton monostora a nagy szt. Benedekrend pannonhalmi apátsága. Még Gyécsa fejedelem kezdte épiteni 997-ben és szt. Benedek fiai ma is őrzik minden magyar ereklyéjét, szt. István kiváltságlevelét, mellyel 1002-ben Pannonia szent hegyét a magyar Montecassinová avatta.

(6)

[1]) A legenda Alba városa: Székesfehérvár, megkülönböztetett nemességét és nevét, mint királyi székhely, szt. István messze tündöklő fehér márványegyházától és várától nyerte.

[2]) Szt. István, *Decretumainak* II. könyvében, törvényben mondja ki: „*Minden tiz falu templomot épitsen és ajándékozza azt meg két házzal és ugyanannyi szolgával, továbbá lóval, kancával, hat ökörrel, két tehénnel és harmincnégy apró baromval.*"

[3]) A XVI. sz. szt. Péter temploma sekrestyéjének épitésekor pusztitották el szt. István magyar zarándokházát és egyházát.

[4]) Szt. István a Rómába és a Szent Földre vezető zarándokutak pihenőhelyein: Ravennában és Konstantinápolyban is épitett magyar zarándokházat.

(7)

[1]) A latin szöveg szerint: „*Dic tribuno plebis in ulterioribus moranti.*" „*In ulterioribus*" vagyis „*a túl*

valókon," Erdélyre az ősi Erdő elvére, Altra sylvaniára értendő. A „*tribunus*" szó pedig itt olyan tisztség viselőjét jelöli meg, kinek, mint határszéli ispánnak az egyéb ispánoknál nagyobb, a közigazgatáson kivül az ország védelmére is kiterjedő hatásköre volt. Fordításunkban „hadnagynak" neveztük, mert legfőbb hivatása hadijellegü volt, mint az akkori marchioknak, őrgrófoknak, határgrófoknak.

(8)

[1]) Szt István Nagyobbik Legendája. Jegyzetek: (14).

(9)

[1]) Az összeesküvők kétségkivül azok a magyar főemberek voltak, kik Árpád törvényes sarját, Vászolyt akarták trónra emelni.

(10)

[1]) A latin szöveg itt „*indictio*" szót használ, mely középkori időszámitást: évkört, adókört jelentett.

[2]) III. vagy fekete Henrik császár, ki Péter és Salamon királyok megsegitésére többször betört Magyarországba.

[3]) Székesfehérvárott.

[4]) Szt. László 1077. és 1097. év közén uralkodott.

[5]) Szt. István ereklyéit Hartvik legendája szerint 1083-ban emelték fel és VII. Gergely pápa ugyanabban az esztendőben avatta őt szentté.

Szent Imre herceg Legendája.

(1)

[1]) Szt. Imrét, régi német vendégszóval hercegnek nevezzük, bár az Árpád korban és még azután is a királyi család tagjait, a trón örökösét és a vérbeli királyi hercegeket az „*urum*", „*uram*", „*úr*" cimzés illette. Szt. Imrét a legrégibb, XV. századi verses magyar naptár még „*Emreúr*"-nak nevezi.

[2]) Szent István Királynak Intelmei. Fordításukat megleli e könyvben az olvasó.

(2)

[1]) Ez a megható kép felidézi a magyar középkor legelső fából ácsolt épületeit.

[2]) Bizonysága ez annak, hogy a legenda közel egy idős Szent Lászlónak azon törvényeivel, melyek eltiltották a még mindig lappangó pogány szertartásokat.

(3)

[1]) Pannonhalma.

(4)

[1]) A legenda kedves Maurus barátja maga boldog Mór, szt. benedekrendi szerzetes, ki gyermekkorában került a Szenthegy monostorába, valószinüleg a Nyitra völgyéből. A nyitrai szentek szt. Zoerard András és szt. Benedek legendáinak irója.

[2]) Boldog Mór 1035-től az 1070-es évekig Pécs püspöke. A pogány lázadást túlélte és 1046-ban életben maradt püspöktársaival megkoronázta Endre királyt.

(5)

[1]) Szt. Imre nagy éjszakáját a veszpémi várnak elpusztult szt. György egyházában élte át.

(6)

[1]) Történetiróink legvalószinübbnek tartják, hogy szt. Imre hitvese Krescimir horvát királynak leánya volt. Szt. Imrét a zágrábi egyház legrégibb breviáriuma is „*Dux Slavoniae*" cimmel illeti.

[2]) A Hildesheimi Évkönyvek és nyelvünk legrégibb emlékét, a „*Halotti beszédet*" magába foglaló Pray-Kodex, évjegyzeleinek egybehangzó tanusága szerint, szt. Imre 1031. évben halt meg; a német évkönyvek azt is feljegyzik, hogy vaddisznó-vadászaton.

(7)

[1]) A történetirás tud egy *Falco* nevü „*vendégről*" aki Álmos herceggel mint deák-szolgája Konstantinápolyban járt. Ez a körülmény, valamint az ő olasz neve megerősiti azt a feltevést, hogy szt. Imre latin lelkiséggel megirt legendájának „*Falco vendég*" volt a szerzője.

[2]) A caesariai szt. Eusebius szt. Imre halálát megelőzően 600 évvel halt meg. Nyilvánvaló tehát, hogy a legendaíró a névben tévedett.

(8)

[1]) Szt. László királynak egyik oklevelében előfordul „magister Fabianus vicecancellárius"-nak neve.

[2]) Szt. László király 1083-ban Szt. István és Szt. Gellért szenttéavatásakor emeltette fel Szt. Imre testét.

Szt. Gellért élete.

(1)

1. Ősi velencei hagyomány szerint Szent Gellér a Sagredo velencei patricius családból származott.

2. A velencei benedekrendiek Szt. György-monostora a San Marco templommal szemben, egy kis szigeten épült, mely nevében: „Isola di San Giorgio maggiore," mu is emlékezik Szt. Gellért régesrégi monostorára.

(4)

1. Az az iskola, melyben Gellértet a quadrivium (arithmetica, musica geometria és astronomia) elvégzésére kiküldték, nem a későbbi hires bolognai egyetem, mert az az ő idejében még nem létezett.

(5)

1. Szt. Jeromos fordította elsőnek latin nyelvre a Szentirást és Szt. Gellértet az iránta érzett csodálat és kéziratai felkutatásának és lemásolásának vágya vonzotta a Szentföldre.

2. A legenda Zádriája, az ősi Jadera, a mai Zára.

3. Szt. Márton apátja, kiről a legenda emlékezik, amennyiben magyarországi apátság feje volt, csakis pannonhalmi apát lehetett. Történettudósaink között van, aki azonosnak tartja Szt. Adalbert püspök féltestvérével: Radin, Rauzinal, szerzetesi nevén Gaudentius-szal.

(7)

1. „*Crato*" névvel Szt. Gellértnek két kisérője tünik

fel a legendában. A *zárai* vezető és zoborhegyi szerzetes, kit ő Bakonybélből hivott Csanádra, mint térítőt.

2. „*Engat*" valószinüleg hibás olvasás. A legenda más szövegeiben helyette: Novigrad olvasható, mely várhely későbbi oklevelekben is szerepel és a Zárából Pécsre vezető útnak vonalába esett.

3. A legendairó Szt. Mórt, a későbbi pécsi püspököt mondja Szt. Gellért vendéglátójának, noha az valószinüleg Bonipert első pécsi püspök volt.

4. Anasztáz pécsváradi apátot a legenda egynek veszi a Szt. István Nagyobbik Legendájában feltünő Ascherik első pécsváradi apáttal.

5. Szt. Adalbertre vonatkozólag: Szt. István Nagyobbik Legendája. Jegyzetek: (4.)

6. Szt. Gellért 1015-ben jött Magyarországba és ugyanennek az esztendőnek a nyarán prédikált Pécsett.

(9)

1. Szt. Imre ekkor 8 éves volt.

2. Szt. Gellért 1023-ban vonult remeteségbe. Szt. Imre tehát ez időben 15-16 éves ifjú lehetett.

3. Bakonybél, hol a Szt. István alapította ősi apátság ma is virágzik.

4. Szt. Gellértnek Magyarországon irt művei közül csak a *Deliberatio* „Gellértnek a marosi egyház püspökének elmélkedése a három ifjú énekéről", maradt fenn a régi, még XI. sz.-beli kéziratban, melyet a bajorországi freisingeni egyház őrzött meg. Ma a müncheni állami könyvtár tulajdona.

(10)

1. A legenda Achtumnak, Anonymus Ohtumnak nevezi Marosvár hatalmas urát. Régi birtokain fennmaradt helynevek tanusága szerint nevét ma Ajtonynak kell mondanunk.

2. Az összöveg szerint „*urbs Morisena*". Szt. István meghagyására neveztetik Csanád városának.

3. „*Budin*", Viddin bolgár várost, mint többizben magyar birtokot Bodonynak nevezték.

4. Szörény, vagyis az összöveg szerint „*Zeren*" neve a régi magyar szörényi bánságban, Krassó-Szörény megye nevében és az oláh Turnu Severin helynévben maradt fenn.

5) Anonymus Csanádot szt. István nepos-ának, nevezi, ami a középkorban unokatestvért is jelentett, miből azt következtethetjük, hogy Csanádnak atyja: Doboka, Gyula vezérnek másik leányát, Saroltnak „a fehér menyértnek" testvérét, Karoldot a „fekete menyértet" vette feleségül.

6) Ezek a helyek Torontál megye területére esnek s az egész középkoron át valóban a Csanád nemzetség birtokában voltak.

7) A latin szövegben „*Orozlanus*", valósággal Oroszlános; „*Nageuz*" pedig, az Aranka vize mellett elterülő sikon fekvő Nagyősz.

8) Az összöveg itt régi magyar nevén: „*Moroswar*" néven nevezi az egyebütt „*urbs Morisena*"-nak mondott várost.

9) Az Ajtony legyőzésével dicsekvő Gyula nem azonos szt. István anyai nagyatyjával, az erdélyi vezérnemzetségből származó öregebb Gyula erdélyi törzsfővel és a fiatalabb Gyulával, Zombor fiával, kit szt. István legyőzött.

10) Az oroszlánosi monostor későbbi korokban is a Csanád nemzetség temetkezési helye volt.

(11)

1) Szt. István tizenkét püspökséget tervezett, de csak tizet állithatott fel. Tervét utódai: I. Gyécsa és szt. László királyok teljesitették be.

2) A pécsváradi apátságból jöttek.

3) A zalavári apátság a mai Zalaapáti.

4) A beéli monostor: Bakonybél.

(12)

1) „*Waltherus,*" szt. Gellért bakonybéli társa, magyar, legalább is magyarul mindenesetre tudó bencés szerzetes. Sokan néki tulajdonitják szt. Gellért legendájának első feljegyzéseit.

2) Szt. Gellért, bár gyakran megrója a magyarokat, Deliberatiójában hazájukat mégis „*mi kedves pannoniánknak*" nevezi.

[3] Mór szerzetes később a Gellért alapitotta csanádi Szűz Mária-monostor apátja, majd csanádi püspök.
[4] A püspökségek és káptalanok székhelyein az egyházi és világi ifjúság oktatására ekkor már iskolák nyiltak.

(13)

[1] Hogy az árpádkori ősmagyar nyelv szerint a királynét „Asszonynak" mondották, bizonyitják a győrmegyei Asszony, Asszonyfalva, ma Asszonyfa helységek, melyeket az Árpádkorban: „*villa regine*" „*villa populorum regine*," néven neveznek az oklevelek. A biharmegyei Asszonyvásár: „*forum regine.*" Nagybánya: „*Rivulus dominarum*" — királynéi birtok.

(14)

*) A Szt. Gellért legenda eredeti szövegét Wion Arnold mantovai szerzetes 1597. évi velencei legelső nyomtatott kiadása osztotta fejezetekre. Mivel azonban Wion önkényes felosztása a legenda szövegének folytonosságát megrontja, Endlichernek jelen forditás alapjául szolgáló kiadása a [16] és [18] fejezet kezdetét nem jelöli. Wionnál a XV. fejezet a csillaggal jelölt résznél kezdődik.

[1] A latin szöveg: „*Walthere audis symphoniam Ungarorum, qualiter sonat,*" — határozottan kimondja, hogy *magyar* dalról van szó.

[2] . . . „*riseruntque ambo de carmine isto.*" — mondja az ősszöveg, mit általában úgy értelmeznek, hogy szt. Gellért és Walther gunyolódtak az ő fülük számára szokatlan éneken. Legrégibb szólárunk egyik magyarázatára támaszkodva, a Szt. Gellért legenda előző fordilójától és kutatóitól eltérőleg, a további szövegre való tekintettel, nem fogadhatjuk el az eddigi értelmezést, mely indokolatlanul beárnyékolja a magyar dal e gyönyörü első életjelét. Szt. Gellért „szerencsésnek" mondja az asszonyt, aki nehéz munkáját dallal édesiti és utóbb pénzt küld neki. Már pedig, aki magasztalja és megjutalmazza az éneket, az nem csúfolhatja.

(15)

[1]) Első kanonokjaink szerzetesek módjára klastromokban éltek.

[2]) A régi jog szerint az egyház asilum volt, az oda menekült bűnös megmenekült a bünhődéstől, de az egyház szolgájává lett.

[3]) Talán Walther és Ulrich testvérek, kiket Bakonybélből vitt magával.

[4]) A legenda másolója tévesen *Albának mondja.* Azonos a harmadik magyar királlyal, az Aba nemzetség ősével, Szt. István sogórával, kinek a keresztségben nyert Sámuel nevét csak Anonymus és felirásos ezüstpénzei tartották fenn (1041—1044.)

(17)

[1]) Nem királyi koronázásról van itt szó, hanem arról a középkori szokásról, hogy nagy ünnepeken husvétkor, pünkösdkor, a székesegyházban megjelent királyt a püspök koronával ékesitette.

(**) Wionnak, 1597. évi velencei kiadásában a XVIII. fejezet forditásunk kettős csillagánál kezdődik.

[2]) Szt. Gellért Deliberatiojában is fellelhetők ezek a szavak, melyekből a törékeny kis test lángoló lelkének bátorsága beszél.

[3]) A tolmács közbejötte erősili, hogy Szt. Gellért, ha meg is tanult magyarul beszélni, de prédikációikor a latin nyelvet használta.

(19)

[1]) A legenda kronologiája itt téves. Vatha pogány lázadása 1046-ban tört ki, ami Szt. István 1038-ban bekövetkezett halálától számitva csak a kilencedik esztendő.

[2]) A latin szöveg Endre, Béla és Leventét, Vászoly fiainak nevezi, ellentétben kronikáinkkal, melyek őket Szár László fiainak mondják.

[3]) Buda alatt Óbudát értették a tatárjárás koráig. Az itt emlitett Pest délnek, a Duna mindkét partján épült. A legendában emlitett hely a budai oldalon, a Gellérthegy alatt, a mai Tabán táján volt.

[4]) *Bacha,* a kronikák irásaiból jólismert Vatha névnek elferditése.

[5]) Beszteréd, Bőd, Benéta püspökök és Szónok ispán nevének ejtését mai napig fennmaradt helyneveink igazolják.

[6]) *Dyod* a Tétény közelében ma is élő fejérmegyei Diós puszta.

(20)

1) A legendában a német eredetü *Kreenfeldnek* mondott hely magyar ajkon Kelenföldre változott, de a mai Kelenföldtől jóval északabbra, a Gellért-hegy déli lejtőjén terült el.

2) Kronikáink a lázadásnak még sok részletét ismerik. Elmondják, hogy Szónok ispánt keresztfia, *Mothmir* fogadta hajójába, de a pogányok fenyegetésére mégis megölte.

(21)

1) A tihanyi monostornak 1055. évből származó alapitó levele mai napig fennmaradt. A benne olvasható számos magyar helynév folytán nyelvünknek legrégibb irott emléke. A mérhetetlen becsü nemzeti kincset a pannonhalmi főapátság levéltára őrzi. — Visegrádon Endre király orosz származású feleségének, Anasztáziának áhitatára orosz szerzetesek számára épitett monostort.

(22)

1) *Bech*, Becs nevének emlékét egykori birtoka, Becskereke, a későbbi Nagybecskerek tartotta fenn.

2) A szövegnek ezt a bekezdését mindenesetre jóval később irta egy járatlanabb kéz a legenda törzséhez, mely feljegyezte, hogy: . . . „*corpus sancti martiris canonizatum est per sanctum regem Ladislaum.*" Az „1068. év," a legenda valamelyik másolójának tévedése lehet. Abban az évben Szt. László még nem volt király. A szenttéavatás, régi források szerint, valójában 1083-ban történt.

(23)

1) Ezt a fejezetet a XI. sz.-ból származó törzslegendához 300 évvel később, valószinüleg a szövegben megjelenő Erzsébet királynétól, Nagy Lajos anyjától alapitott óbudai Clarissa-zárda szüzei toldották.

Szent István királynak Intelmei.

1) Szt. István Intelmeit a történetirás meg-megkisérelte elajándékozni névtelen egyházi iróknak és szerzeteseknek, sőt magának szt. Gellértnek is, kit kiváló historikusok említettek, mint az Intelmek szerzőjét. Ennek a fel-

tevésnek maga Szt. Gellért mond ellent „*Deliberatiojának*" rendezetlen, izgatottan lelkendező olaszságával, mint ahogy fellebbezhetetlenül ellentmond ennek a feltevésnek az Intelmek fenséges nyugalma és kötöttsége is, mely mint uralkodó, hatalmas tekintet elnéz a sok elajándékozgatás felett és fölényesen, királyi módon magához igázza azt, aki az Intelmeket olvassa. Lehet, sőt majdnem bizonyos, hogy a nádpennát, amely az első ; pergaménán írt, bibliaforgatásban nagyon járatos egyházi kéz vezette. Lehet, hogy e kéz nyomán valamikor majd még a könyv szövegezőjére is rátalálnak. De az ősi írás ihlete és akarata, meghagyásai, elrendezettsége és a magyar népet mélyen ismerő elgondolása, csakis messze távlatokat látó, utódját és alkotását féltő, kivételesen nagy uralkodótól származhattak. Az Intelmeket a világtörténelemben felmagasló lángész gondolta el, szerelő édesatya érezte át és parancsoláshoz szokott királyi hang, még pedig magyar királynak a hangja mondotta leírásra, aki megjelenik előttünk tulajdon szavaiban, azt a nevezhetetlen megborzongást éreztetve, amit csakis az isteni és kiválasztott emberi nagyság színe előtt érez a megrendült ember.

Az Intelmek fennmaradt legtöbb szövegét a következő invocatio vezeti be: „*In nomine sanctae Trinitatis et individuae Unitatis.*" A Szentháromság és oszthatatlan Egység nevében. Ez az invocatio nem Szt. István korából való. Okleveleinkben csak a XII. sz.-ban tűnik fel és még a XIII. sz. jórészében is használatos. Nem valószínűtlen a gondolat, hogy az Intelmeknek egy későbbi királyi megerősítéséből jutott át törvénykönyvünkbe.

[2]) Az „*addatur gratia capiti tuo*" szövegkiegészítést az Intelmek legrégibb fennmaradt kéziratából, a bécsi, volt udvari könyvtárban őrzött XV századi Turóczi-kodexből vettük át, mely Endlicher kiadásának is alapjául szolgált.

[3]) Ez a rész Endlicher kiadásában hiányzik, de a Turóczi-kodexben és egyéb régi kéziratos szövegekben megvan.

A Jegyzeteket támogató történeti adatokat Szt. Gellért Deliberatiojából, boldog Mór legendájából, Anonymus: a magyarok cselekedeteiből és Temesvári Pelbárt, Batthyány Ignác, Erdélyi László, Hóman Bálint, Karácsonyi János, Pauler Gyula s mindenek előtt Jakubovich Emil megállapításaiból merítette a fordító.

TARTALOM:

Lapszám

Ad Lectorem 5

Szent István királynak nagyobbik legendája

(1) Az Úr letekint a magyaroknak igaz Isten tiszteletét nem ismerő, tudatlan és koborló népére és azt a sötétség éjszakájából az örökké való jutalmazás reménységére téríti 15

(2) Amaz időben volt egy Gyécsának mondott fejedelem, ki jóllehet még a pogány szokást tartotta, de keble kertjében az igaz hitnek elvetett magja már csirát bocsátott 17

(3) És hivésre tér a magyarok fejedelme, és az Úr gyönyörűséges ifjú képében Angyalt küld el hozzá, aki mondja néki, hogy fia fog születni, ki lészen az Úrnak egyik választott királya, miért is lelki követségben egy férfi lészen eljövendő 18

(4) Szt. Adalbert püspök a magyarok országa felé veszi útját és minekutána a fejedelem jó szeretettel befogadja őt, Magyarországban fényeskedni kezd a világosságok világossága a Krisztus 19

(5) Megszületik a fejedelemnek fia. A keresztségben adatik néki Istvánnak neve. Ifjúsága első fokán a népnek élére állítja őt atyja, kinek napjai betelvén megtér az örök életre. Adalbertus pedig tulajdon amaz eszlendőben Prussiában vértanuságot szenved 20

(6) Miképen viszi véghez István, a boldog ifjú, a kereszténység új palántálását és miképen támadnak ellene a pogányok, kiket ő leigáz 22

(7) Behivja szt. István az ő országába a szentéletű

Lapszám

papokat és barátokat. Jön Ascherik atya az ő tanitványaival. Jön Bonifác, Szt. András és Szt. Benedek. És Ascherik atya megépiti a Vasas hegy tövében monostorát 22

(8) A nagykeresztény fejedelem országa tartományait tiz püspökségre osztja, főszékükké lészen az esztergomi és állittatik élére Ascherik apát. Alapittatnak szentegyházak és a fejedelem Pannonia szenthegyén, Szt. Mártonról nevezett monostort épit 24

(9) A boldog fejedelem királyi méltóságú koronával szerencsésen megkoronáztatik 25

(10) És királyságának társául Gislát veszi feleségnek. A királyné, ki az Istennek szolgáló gyülekezetek jóltevője, felékesiti a veszprémi püspökség egyházát. A király, hogy mindeneket megnyerjen miképen apostol cselekszik 26

(11) Szt. István magát s országát Szűz Mária oltalmába ajánlja és dicséretére Fehérvárott csodálatos mivü szentegyházat épit. Jerusalemben és Rómában monostorokat rakat, magyaroknak zarándok házat alapit, és az Egyházat Konstantinápolyban is megajándékozza 27

(12) A boldog király az irgalmatosságnak karjaival öleli a szegényeket, ölelvén bennük magát a Krisztust 30

(13) Miképen megy el a boldog király éjjel magányosan Krisztus szegényeihez és miképen ad hálát azoknak bántásaiért a Boldogságos Szűznek. Kincses kamaráját pedig boldog Güntherre bizza, megajándékozván a bélinek mondott monostort, hol később Szt. Gellért elmélkedő életre adja magát 31

(14) A boldog király, minekutána bizonyos kinyilatkoztatásból megóvja az Erdőn túli népet a besenyők öldöklésétől, és néminemü hírmondó közbenjötte visszatérésre kényszeriti Kunrád csá-

Lapszám

szár hadait, általlátja, hogy Istennek irgalma látogatta meg 32

(15) De választottjának az Úr nehéz megpróbáltatásokkal is tudtul adja kegyelmét, ennekutána ő Imre fiának könyvecskét szerez az erkölcsök oktatásáról. Felvitetvén eme dicséretes ifjú a mennyeknek országába és a szent király nem kételkedvén, hogy közeledik az ő általmenése is, fő embereivel tanácsot tart a helyébe állítandó királyról és inti őket az igaz hitnek megtartására 36

Szent István királynak kisebbik legendája

(1) Mert hogy felette üdvös példa származik a jóknak a követők nemzetsége számára megirott életéből és cselekedeteiből, elhagyván a régiekről mik nem tudatnak, a legendairó azokra tér, mik is beszédeinek foglalatjai 41

(2) A szent hitvalló Istvánnak, a pannonok hires királyának élete és cselekedetei, miképen azok amaz időkből fennmaradtak, méltónak itélletnek, hogy a maradékokra által bocsájtassanak . . 42

(3) Isten miképen világosságot élesztette a sötétségből Istvánt, ki Esztergomban született, és a hitnek igazságában neveltetett. Atyja pedig, minekutána megismerte az életnek és útnak világosságát és fia számára a római császárok nemzetsége ágából való feleséget vett, elköltözött e világból s miképen hisszük, elnyerte az örök boldogságnak dicsőségét 43

(4) Miképen emeltetett István az ország trónjára és a népét az igaz hit igájába hajtva, miképen rontotta le az ördög incselkedéseit 45

(5) Miképen szálltak hadba a király ellen néminemü pogány nemesek, kiket is ő Veszprémnél meggyőzvén, birtokaikról bölcsen intézkedett . . . 45

(6) Immár békében erősödik az ország trónja, a

Lapszám

hivek egyháza nevekedik. Szent jámborok gyülekeznek a boldog királyhoz, ki Fehérvárott szentegyházat épit és minden tiz faluval egy egyházat rakat, Rómában és Jerusálemben monostort alapit és zarándokházat a magyaroknak, ezenképen készitgetvén magát az Úr lakóhelyéül e földön 47

(7) Már elrendeztetett Istennek egyháza a római hatalomnak általa, mikor a király vadászat közben látomásban kinyilatkoztatást nyer a besenyők betöréséről, kiknek rontása ellen Isten Szt. Márton érdemeiért megoltalmazza a népet és az ő felkentjét 49

(8) Minek utána a boldog királynak hirét mindenek megismerték, nagy gazdagságaikkal jöttek hatvan besenyők, de rosszra hajló szolgák rajtuk ütöttek, miért is, kik közülük megmenekedtek, a királyhoz mentek, törvénytevésének tudományát hallani. Hallván a föld népe is az igazságnak itéletét, megfélemedett . . . 52

(9) A király betegségbe esvén, hamisságnak tanácsát tartották négy fő nemesek és eltökélték magukban az ő halálát. De a gyilkolásra indulónak kezéből égi inditásra kiesett a kard. Csengésétől felserkenvén a király a töredelmes bűnösnek megkegyelmezett, ő cinkostársai pedig életüknek rossz szerencséjére jutottak 54

(10) Az Úr 1038-ik esztendejében meghalván a király, Fehérvárott eltemették. Mikor pedig Szent László ült a magyarok trónján, megnyittatott a hely hol is ő bezárva volt, a betegek, kik oda seregleltek legott meggyógyultak és a drágalátos kincs felemeltetvén, ezüst szekrényben lepecsételtetett 55

Szent Imre herceg legendája.

(1) Dicséretes Imre herceg származván boldog Istvántól Magyarország királyától jóságokkal tün-

Lapszám

döklött. Már gyermekségében betelvén a grammatika minden tudományaival, atyja néki az erkölcsök tanitásairól könyvet irt 58

(2) Boldog Imre kisded alvással megelégedvén éjszakánként zsoltárokat énekelve virrasztott. Mit is atyja titkon a falnak nyilásán át gyakorta szemlélt. Ezenképen tanitja Isten az igazságnak reguláját nemcsak igével, de példával is . . 59

(3) Boldog István király az ő fiával Pannonia Szent hegyére tért, hol is a gyermek Imre köszöntvén a barátokat egyenetlenül osztotta nékik a csókokat. Mely dolognak okát tudakolván atyja ő jól megmondotta, hogy mily meggondolással adott némelyeknek több, némelyeknek kevesebb csókokat 61

(4) Miképen tért vissza boldog István a szenthegyre, miképen vigyázta a barátok virrasztását és tette próbára a Mórnak mondott barátot, kit boldog Imre hét csókkal dicsért, végezetül felemelvén őt a pécsi püspöki székre 62

(5) Boldog Imre néminemü éjszakán szolgájával a régi veszprémi egyházba térvén, elmélkedett, mi légyen Isten előtt a mindeneknél kedvesebb áldozat. Isteni szózat zendült: elmédnek és testednek szüzességét kivánom én. És ekkor Imre fogadalmat tőn az Úrnak, mely haláláig fel nem fedetett 63

(6) Boldog Imrének királyi nemzetségből való leányzó jegyeztetett, hogy királyi maradék légyen eljövendő. De ő a jelenvaló életnek javait megvetvén fogadalmában állhatatost megállt. Minek utána pedig még ifju korában meghalt, jegyese szüzi életéről tanuságot tett és szolgája sem titkolta többé, miket látott és hallott 65

(7) Miképen a legendairónak elmondatott, Szt. Özséb cselekedeteiben irva van, hogy ő felvitetni látta Szt. Imre lelkét a menyországba, kinek jóságos cselekedetei halála után oly nagy

Lapszám

jelekkel tündököltek, hogy atyja sem kesergett többé, mert fiára bizonysággal elhelyeztetett az örök életnek koronája 67

(8) Szent Imre sok csodái közül elmondatik ama német Kunrádnak esete, ki a pápától feloldozást nem nyervén, mind a világot bejárta és végezetül Szent Imre érdemeiért, az ő sirjánál feloldoztatott. Ezért László király boldog Imre testét felemeltette. Minek utána az ő érdemei sok csodákkal kinyilatkoztattak, mi Urunk Jézus Krisztusnak általa. Amen 69

Szent Gellért élete.

(1) Gellért Venecce városában, nemes családnak palotájában született. Mikor pedig ötödesztendős korában hideglelésben hánykódott, szülei fogadalommal felajánlották őt Szent György vértanunak, s elvitték annak monostorába, hol is meggyógyulván felöltöztették a szerzetnek ruháiba 73

(2) A pápa parancsolátjára kereszttel jelölten indult a kereszténység az Urnak sírjához. Ezeknek közötte volt Györgynek atyja is, ki ott kiérdemelte, hogy a szent földben eltemettessék. Györgynek anyja siralommal gyászolván férjét, kérte a monostor apátját, adassék fiának atyja neve, ki is ettől fogva mondatott Gellértnek . 75

(3) Minek utána pedig anyja örök békességben elnyugovék és Szent György monostorában eltemetteték, Gellért megvetvén mik e világból valók, felavattatott a barátoknak társaságába, kiknek utóbb lőn perjeljük 76

(4) Miképen sanyargatta magát Gellért figyelmezvén az apostolok tanitására és miképen küldetett át tanulásra Bononiába, honnan ötödévben visszatérvén magával hozta a tudományok könyveit 77

(5) A monostor atyjának halála után apáturrá vá-

Lapszám

lasztatik Gellért mester, ki némi esztendőknek teltével Bethlehembe akarván elmenni, a tisztséget, melyet felvállalt, visszaadta. Zádriabeli kalmárok hajójára szállván tengeri viharoknak miatta egy monostornál kikötöttek, hol is jelen volt Rasina úr, Szt. Márton monostorának apátja, ki ellátást adván Gellértnek, tartóztatta őt a szentföldi úttól 78

(6) Miképen társalkodtak Gellért úr és Rasina úr, ki is tanácsolta Gellért úrnak, hogy a saracénusok és zsidók helyett téritésre a magyaroknak népéhez menjen 81

(7) Hajóra szállván együtt mentek Zádriába, honnan napkeletnek törekedvén Pécsre, Mór püspök úrhoz eljutottak, ki Anasztáz váradbeli apátúrral szállásán látogatta Gellértet. Magasztalván előlte magyarok királyát, tartóztatták őt, ki továbbra is a szent földre kivánkozott menni, jóllehet Péter és Pál ünnepén Pécset, és Szent Benedek ünnepén Pécs-Váradon beszédet mondott a néphez 82

(8) Miképen méne Gellért úr Fehérvárra a király elébe. És miképen tartóztatta Gellértet a király, adván néki birodalmában hatalmat az Ige hirdetésére és adván néki a marosi városnak püspökségét. Miért is ettől fogva választottnak neveztetett Gellért, ki elsőbbeni tervét elvetette . 86

(9) Gellért Fehérvárott a boldogságos Szűznek ünnepén prédikálni kezdett. A király és a nép nézték őt és csodálkoztak az ige ily nagy vigasztalásán. A király megkedvelvén őt, Imre hercegnek mesterévé tette. Mikor pedig a boldog herceg nevekedék, Gellért remeteséget kivánt, mi Beélnek mondatik, hol imádkozott és könyveit diktálta, miközben látogatta őt a szarvas az ő fiacskájával és a sebesitett farkas . . . 88

(10) Miképen győzte le a boldog király a marosi város nagyhatalmas Ajtony fejedelmét, és

Lapszám

miképen magasztalta fel Csanádot, mondván, hogy a marosi város és tartomány minden nemzetségekre Csanád nevéről neveztessék . . . 91

(11) A csatáknak utána a boldog király visszahivta Gellértet a remeteségből, hogy a tizenkét püspökségnek közüle felvegye azt, mi reá néz. És a király parancsolatjára tudós barátok vitettek Gellért segitségére, az ispánok pedig hozzá vezették a népeket, kiknek ő szünetlenül hirdette az Igét 96

(12) A barátok között pedig voltak heten, a magyar nyelvnek szorgalmatos tolmácsai, kik a csanádi tartományt megöntözték szent beszédeikkel. Ennek utána helyek szenteltettek fel, épültek egyházak, alapitattak oskolák és sereglettek az oskolások Walther mesternek keze alá. A püspök pedig megvendégelte a gazdagokat és szegényeket, kik sok szeretettel és ajándékkal megajándékozták őt 98

(13) Miképen emelt oltárt Gellért a Boldogságos Szűznek, felékesitvén azt ezüst tömjénezővel és miképen bocsájtott meg mindeneknek, kik a Szt. Szűz nevében kértek tőle kedvezést . . . 102

(14) Gellért, ki az Isten tiszteletnek dolgaiban felette szorgalmatos volt, éjnek idején bélpoklost fektetett ágyába, testének sanyargatására vállán hozott vesszőt, szolgáinak munkáját könyebbitette s helyről helyre sietvén, szekérkéjén olvasgatta könyveit. Ha pedig hirtelen haragjában szigorú büntetést szabott, a vétkest csókkal és ajándékkal engesztelte 104

(15) Menvén Gellért a királyhoz, útközben megszállott egy faluban, hol éjfél táján kézimalomnak zörgését hallotta. Az asszony pedig, ki a malmot hajtotta, hogy nehéz munkáját édesitse, énekelni kezdett. Hallván a püspök magyaroknak e symphoniáját, szerencsésnek mondotta az asszonyt, ki nehéz munkáját ezenkepen, vigasságost teljesiti, és megjutalmazta őt . . . 108

Lapszám

(16) A király úr és királynéasszony megajándékozván Szűz Máriának marosvári monostorát, hol Gellért temetkezési helyét kiválasztotta, ő némi napon oda kiment és sokáig sírt. Annak utána pedig beszédet mondott a testvéreknek. És jövendőlése szerint mindenek beteljesültek . .

(17) Minekutána boldog István király örök nyugodalomra tért és Aba, a koronázott Pétert trónjáról letaszította, husvéti ünnepekre Marosvárra ment, hogy Gellért őt megkoronázza. És mert Gellért vonakodott, Abát egyéb püspökök megkoronázták 111

(18) Miképen feddette Gellért a prédikálószékről Abát, jövendölvén a népnek lázadását, mely elveendi tőle a csalárdul szerzett királyságot. És miképen tudatott meg, hogy az időben tulajdon ő elnyeri a vértanuságnak koronáját .

(19) Ötöd évnek forgásakor feltámadott a zendülés. A magyarok behivták a Vászoly fiakat, Endrét és Leventét, kik Péternek ellene engedélyt adtak a népnek, hogy a pogány szokáshoz visszatérjen. Miért is Gellért éjjeli látomásban kinyilatkoztatást nyert, hogy tulajdon az napon ő és társai a vértanuság koronájával az Úrhoz eljutnak 113

(20) Miképen méne Gellért a pesti révbe Endrének és Leventének elébe és miképen lőn Pannoniának első szent vértanuja. 116

(21) Minekutána Gellértet a Boldogságos Szűznek pesti egyházában nagy siralommal eltemették és Endre Fehérvárott megkoronáztatott, eltiltván a pogányságnak szokásait, Szent Gellért tündöklő tetemeit heted esztendőre sok csodáknak jeleivel elvitték a csanádi püspökségbe és végezetül eltemették kijelölt temetkezési helyén, a Boldogságos Szűznek monostorában 118

(22) Szent Gellért érdemeiért nem szünvén a csodáknak jelei, boldog László király idején a szentté avattatott és teste a királynak és

Lapszám

hercegeknek kezeikkel vitetvén elhelyeztetett, hol az ő érdemeiért a mennybéli kegyelem csodáknak általa bőségest tündöklött . . 121
(23) Ezek után,az Urnak 1361. esztendejében Erzsébet asszony, Károly királynak özvegye, meggyógyulván Szent Gellért érdemeiért, az Isten emberének monostorát megajándékozta és sirját felékesitette. Miglen. az 1381. esztendőben az Úrhoz ő is megtért és eltemetteték Ó-Budán, az apácák monostorában 124

Szent István királynak Intelmei

Elöljáró beszéd 126
A végezéseknek rendje 130
I. A katholikus hitnek megtartásáról 130
II. Az Egyház állapotjának megbecsüléséről . . 132
III. A főpapoknak járó tisztesség megadásáról . 134
IV. A fő embereknek és vitézeknek járó tisztességről 136
V. A lörvénytevésnek és türelmetességnek megtartásáról 137
VI. A vendégeknek tartásáról és táplálásáról . 138
VII. A tanácsnak nagyságos voltáról 139
VIII. A fiaknak oktatásáról 141
IX. Az imádkozásnak gyakorlásáról 142
X. A kegyességről és irgalmasságról és egyéb jóságos cselekedetekről 143

Jegyzetek 145

Minden jogot fenntartunk.
Copyright 1930. by Kapisztrán Nyomda Vác.

Kapisztrán Nyomda
Vác